

ÖT KONTINENS

*Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti
Tanszék Tudományos Közleményei*

Nº2017/1.

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

**BUDAPEST
2020**

ÖT KONTINENS

*Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék
Tudományos Közleményei
Nº 2017/1.*

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
Bölcsészettudományi Kar**

**BUDAPEST
2020**

**FIVE CONTINENTS
Bulletins of the Department of Modern and Contemporary
History
Nº 2017/1.**

**EÖTVÖS LORÁND UNIVERSITY
FACULTY OF HUMANITIES**

**BUDAPEST
2020**

Editorial Board

President

BALOGH, András, Professor Emeritus, Eötvös Loránd University,
Budapest

Members:

BODNÁR, Erzsébet (Ph.D.), University of Debrecen; *BÚR, Gábor* (Ph.D.), Eötvös Loránd University, Budapest; *CADILHON, François*, Professor, Michel de Montaigne University Bordeaux 3; *ÇOLAK, Kamil* (Ph.D.), University of Eskişehir; *FIGEAC, Michel*, Professor, Michel de Montaigne University Bordeaux 3; *FISCHER, Ferenc*, Professor, University of Pécs; *FRANK, Tibor*, Professor, Eötvös Loránd University, Budapest; *GULYÁS, László* Professor, University of Szeged; *HOREL, Catherine*, Professor, University of Paris I, Directress of Research, CNRS, Paris; *LACHAISE, Bernard*, Professor Emeritus, Michel de Montaigne University Bordeaux 3; *LEANCA, Gabriel* (Ph.D.), University of Iasi; *MAJOROS, István* (editor in chief), Professor Emeritus, Eötvös Loránd University, Budapest; *MARUZSA, Zoltán* (Ph.D.), Eötvös Loránd University, Budapest; *J. NAGY, László*, Professor Emeritus, University of Szeged; *PIMENTEL, Maria do Rosário*, Professor, Universidade Nova de Lisboa; *RATHKOLB, Oliver*, Professor, University of Vienna; *Élisabeth du RÉAU*, Professor Emeritus, University of Paris III – Sorbonne Nouvelle; *RIBEIROA, Maria Manuela de Bastos Tavares* Professor, University of Coimbra; *SZÁVAI, Ferenc*, Professor, Károli Gáspár University, Budapest and University of Kaposvár; *SZÉKELY, Gábor*, Professor Emeritus, Eötvös Loránd University, Budapest; *SZILÁGYI, Ágnes Judit*, (PhD), Eötvös Loránd University, Budapest; *TÓTH, Andrej* (Ph.D.), University of South Bohemia in České Budějovice, University of Economics, Prague; *USLU, Ateş* (Ph.D.), Istanbul University.

This volume is edited by István Majoros

ÖT KONTINENS

*Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék
Tudományos Közleményei*

N° 2017/1.

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
Bölcsészettudományi Kar**

BUDAPEST

2020

FIVE CONTINENTS

Bulletins of the Department of Modern and Contemporary History
Nº 2017/1.

EÖTVÖS LORÁND UNIVERSITY
Faculty of Humanities

BUDAPEST
2020

© authors, 2020

© editor, 2020

Editor in chief:

István Majoros

imajoros6@gmail.com

ISSN: 1589-3839

Published twice a year

Publishing House:

Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék,
Department of Modern and Contemporary History

ELTE BTK

1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.

Tel.:+36-1-4855204

www.cceol.com

Nyomdai munkák: Robinco KFT, Budapest

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Contents

Bordás, Bertalan

*The Rapprochement of Britain and Austria-Hungary –
Foreign Policy Analysis and the levels of decision-making
before the Congress of Berlin 1878* 7

Byrappa, Ramachandra

*Is India a Democracy without Human Rights?
Perspectives on India's structural resilience* 35

Dömök, Csilla

*Entwicklung der Nationen und Regionen in Europa
(Development of European nations and regions)* 59

Gecse Géza

*Az imperializmus
A viták aktualitása és tanulságai
(Imperialism
The Actuality and Lessons of the Debates)* 69

Majdán, János

Special railway transportations in Hungary 89

Majoros, István

*Kik a palócok?
Nézetek, vélemények az eredetkérdésről
(Who are the Palóc? Views and opinions on the questions
of the Palóc origin)* 107

Szebeni M. Géza

*Images of Italian fascism through reports
of Hungarian diplomats posting in Italy 1922-1944* 127

Bertalan Bordás¹

The Rapprochement of Britain and Austria-Hungary – Foreign Policy Analysis and the levels of decision-making before the Congress of Berlin 1878

Abstract

The diplomatic history of both Britain and Austria-Hungary has been in the focus of great historians of the past and present. As works of international history heavily emphasize the events leading up to the Great War, they briefly mention the alternate alliances at the time. Such were the brief cordial relations of the British Empire and the Austria-Hungarian Monarchy in 1877–1878. Besides the classic sources of diplomatic history the study seeks to involve each foreign policy level to the analysis – bureaucracy, lobby groups, and the public – to understand the reason behind the rapprochement. In conclusion, the goal of the paper is to uncover an overlooked fragment of international relations and find out how foreign policy formulated its course over the possibility of a British–Austro-Hungarian alliance.

Keywords: International History; Austria-Hungary; Britain; Andrassy; Disraeli; Foreign Policy;

War on the Balkans and the unaligned interests of the Great Powers

Among the events which determined the course of history before the Great War, a crisis after the 1870–71 Franco-Prussian War once again provided an opportunity for the Great Powers of the pentarchic system² to change the status quo of Europe. The so-called Great Eastern Crisis – including the continental diplomatic crisis, the Russo-Turkish War³, and several displays of political power – lasted until the Congress of Berlin, 1878.

In 1875, the Herzegovinian uprising against the introduction of new taxes combined with religious outrage against Muslim nobles have set the Balkans aflame and caused serious casualties for the army of the once-mighty Ottoman Empire. With the increasing hardships of the

¹ PhD student, University of Pécs, bertalan.bordas@gmail.com.

² The traditional „Concert of Europe”: Great Britain, France, the German Empire, Austria-Hungary, and the Russian Empire.

³ For further reading on this matter see the more recent book of M. Hakan YAVUZ and Peter SLUGLETT: *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877–1878 and the Treaty of Berlin*. University of Utah Press, Salt Lake City, 2011.

state, the chiefs of Russian foreign policy have grasped the upcoming opportunity to break both the reign of their centuries-long rival and correct the humiliating Paris Treaty of 1856. The peace treaty marked the earlier attempts of foreign policy decision-makers to achieve Russian hegemony which resulted in the Crimean War of 1853–56. The statesmen of Emperor Alexander II, Prince A. M. Gorchakov⁴ and especially N. P. Ignatiev⁵ have worked tirelessly to dismantle the former system. The Russians sought to create a large Slavic state on the Balkans as early as 1868 when the leadership supported the secession of Bulgarian territories from the Ottoman Empire, and thousands from the Slavic Benevolent Committee have volunteered to aid the rebels.⁶ Despite the best efforts of Russian influence, the inexperienced and outnumbered forces were starting to lose ground. With the massacres of Christian subjects of the Porte, the threat of Russian intervention loomed on the horizon. In fear of the Russian conquest and Slavic unification, the Great Powers of Europe were quick to react on behalf of their interests, masked in either siding with the Ottomans, Russia or both. The policy- and decision-makers of the British Empire⁷ – such as Benjamin Disraeli (Lord Beaconsfield), or Lord Salisbury – were most interested in halting Russia's advance to safeguard their trade routes and positions in the Great Game of Asia, even if siding with the Turkish authorities caused public dismay⁸. Similarly, the political leadership of Austria-Hungary⁹ saw a threat in the foundation of a Slavic client state near its southern borders as it threatened the inner peace of Slavic subjects of the Dual Monarchy. Emperor Franz Joseph, Count Julius Andrassy – the Minister of Foreign Affairs – and other, bureaucratic-military circles and forces were hesitant towards committing the country to anti-Ottoman or anti-Russian policy, as the implications of the former would have risked public outrage, and the latter would have threatened

⁴ Prince Alexander Mikhailovich Gorchakov (1798–1883). Ambassador to Vienna during, and Foreign Minister of the Russian Empire following the events of the Crimean War. The right hand of Alexander II. in foreign affairs who advocated traditional high politics.

⁵ Nikolay Pavlovich Ignatiev (1832–1908), Russian statesman, leader of the diplomatic mission to Turkey until 1877. An advocate and active politician of pan-Slavism.

⁶ HELLER, Mihail – NYEKRICS, Alexandr: *Az Orosz Birodalom története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 536–537.

⁷ Later on I indulge myself to use Britain, England as synonyms to avoid repetition.

⁸ The Opposition and its leader, William E. Gladstone have successfully campaigned with his pamphlet „*The Bulgarian Horrors and the Question in the East*” in 1876 and in the Midlothian Campaign of 1879.

⁹ Later on I indulge myself to use Austria, or (Dual) Monarchy as synonyms to avoid repetition

the establishment called the League of the Three Emperors¹⁰. The Andrassy Note of 1875 promised administrative reforms, and guarantees by the three signatory powers of the Berlin Memorandum. However, the further escalation of the uprisings and the Constantinople Conference of Ministers in the next year have resulted in the Russo-Turkish War (1877–1878): a short period of meddling and a decisive defeat of the Ottoman forces by Russian hands at Plevna, followed by the humiliating cease-fire on the 31 January 1878. For a while, Russia, and Austria-Hungary have continued to cooperate in the Reichstadt (1876) and Budapest (1877) treaties: dividing the Balkan Peninsula to western and eastern spheres of interests. With San Stefano, Russia got close to realizing these spheres. In spite of the reliance on their allies – Bismarck and Kaiser Wilhelm II, the complete Russian victory encouraged the Dual Monarchy to seek an alliance and act in a common interest with another Great Power, stopping her Eastern ally. The obvious option was Britain – a maritime ally, and long-time benefactor of the Ottomans – a thought the Austro-Hungarian Foreign Minister had in mind for years.

Historiography and Foreign Policy Analysis

The possibility of a military alliance was ‘on the table’, but due to many factors, it was also unimaginable to establish more than cordial relations, i.e. a *rapprochement*. Besides the classic sources of diplomatic history the study seeks to involve each foreign policy level to the analysis – bureaucracy, lobby groups, and the public (and the press) – to understand the reason behind the *rapprochement*. The historiography, covering the dealings and the diplomatic relations of the Great Powers is already extensive. Concerning the approach of diplomatic historians, we must mention the earlier authors – without aiming to give an exhaustive list – such as Wertheimer¹¹, Seton-Watson¹², Buckle and Monypenny¹³,

¹⁰ France and Germany were on the brink of collusion in consequence of their recent war and the fresh war scare of 1875. The mentioned alliance was crafted by the German Chancellor, Otto von Bismarck to discourage any revanchist attempt by the French state. In case the Austrian and Russian members of the alliance should conclude in disinterest, the German assurances would fall apart, leaving an opening for France.

¹¹ WERTHEIMER, Eduard: *Graf Julius Andrassy, sein Leben und seine Zeit, nach ungedruckten Quellen*. Vol. I–III. Hungarian Academy of Sciences, Budapest, (1910–) 1913.

¹² SETON-WATSON, R. W.: *Disraeli, Gladstone, and the Eastern Question: A Study in Diplomacy and Party Politics*. Macmillan and Co. Ltd., London, 1935.

¹³ The most notable work in this regard is the biography series of Benjamin Disraeli. MONYPENNY, W. F. – BUCKLE, George: *The Life of Benjamin Disraeli, Earl Beaconsfield*. Vol. I–VI. The Macmillan Company, New York, 1920.

Lee¹⁴, Gould¹⁵ and some Hungarians like Hegedüs¹⁶ or Angyal¹⁷. These monographs – with a few exceptions – are mostly biographic, containing some nationalistic or other bias, and their narratives are partly built on the reminiscences and archive sources of the person in their focus.¹⁸ Authors around the middle of the century like Harris¹⁹ Medlicott²⁰, Rupp²¹, and of the second half of the century such as Bridge²², Millman²³ Diószegi,²⁴ and most notably Schmidt²⁵ and even contemporary such as Ković²⁶ provided a more political overview from the viewpoint of state and international relations, picking a side of state actors. These works had little response to the concern of other than diplomatic levels of foreign policy. Ann P. Saab claimed in her review of Schmidt's book: (...)

¹⁴ LEE, Dwight: *The Anglo–Austrian Understanding of 1877* I. Slavonic and East European Review, 1931/10, 189–200. LEE, Dwight: *The Anglo–Austrian Understanding of 1877* II. Slavonic and East European Review, 1931/10. 449–465.

¹⁵ GOULD, William A.: *The Anglo–Austrian Agreement of 1878*. English Historical Review 1926/1. 108–112.

¹⁶ HEGEDÜS Lóránt: *Lord Beaconsfield politikai ügynökének jelentései. Gróf Andrássy Gyula és Tisza Kálmán politikájáról a keleti válság idejében. Századok* 1937/added volume. 576–616. Ibid. *Két Andrássy és két Tisza*. Athenaeum, Budapest, 1938.

¹⁷ ANGYAL Dávid: *Andrássy Gyula (1823–1890)*. Magyar Tudományok Akadémia, Budapest, 1941.

¹⁸ As E.H. Carr claims in his book, *What is History? (Mi a történelem?)* Osiris Kiadó, Budapest, (1961) 1993.), the Whig historiography of the late 19th, early 20th century heavily favoured biographic elements and the significance of high politics over other factors.

¹⁹ HARRIS, David: *A Diplomatic History of the Balkan Crisis of 1875–1878*. The First Year, Stanford, 1936.

²⁰ MEDLICOTT, William Norton: *The Congress of Berlin and After. A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement. 1878–1880*. F. Cass., London, 1963.

²¹ RUPP, George Hoover: *A Wavering Friendship. Russia and Austria 1876–1878*. Porcupine Press, Philadelphia, (1941) 1978.

²² BRIDGE, Francis Roy: *Österreich /-Ungarn/ unter den Grossmächten*. IN: Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH. (Ed.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Die Habsburgermonarchie im System der International Beziehungen*. Vol. IV., Wien, 1989.

²³ MILLMAN, Richard: *Britain and the Eastern Question. 1875–1878*. Oxford, 1979.

²⁴ DIÓSZEGI István: *Bismarck und Andrássy. Ungarn in der deutschen Machtpolitik in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts*. Teleki Laszlo Stiftung, Budapest, Wien und München, (1998) 1999., Ibid.: *A magyar külpolitika útjai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.

²⁵ SCHMIDT, Rainer F.: *Die gescheiterte Allianz: Österreich-Ungarn, England und das Deutsche Reich in der Ära Andrássy (1867 bis 1878/79)*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 1992.

²⁶ KOVIĆ, Milos: *Disraeli and the Eastern Question*. Oxford University Press, Oxford, 2011. Ković's book is an excellent synthesis on Disraeli's foreign policy influences and biographical history.

*Schmidt implies that the anti-Turkish agitation in Britain (...), was more important than previously thought. This later agitation, and the thousands of demonstrations and petitions it spawned, unmentioned by Schmidt, gave credibility to Disraeli's opposition in the cabinet. Without this, Disraeli might have adopted Andrassy's proposals(...).*²⁷ Furthermore, Saab suggested that Schmidt at some parts schematised and theorised, which can be hardly criticized, as diplomatic historians of the past and present often speculate due to the lack of sources or narrative reasons. The (diplomatic) historians therefore discover the way of (foreign) policy, through what the narratives of their sources suggest regarding the formation of foreign policy.²⁸ In our example, statesmen corresponded with other statesmen or referred to bureaucratic individuals, or even pieces of public opinion and democratic constraints in their discourse. Therefore, one solution to a detailed method of approaching the noted, but unstudied layer of public, and other, underlying layers of foreign policy might be the involvement of the method of Foreign Policy Analysis (FPA). The application of FPA as social science and as a 'branch' of International Relations (IR) science bear much resemblance to the issue of applying historical sociology of international relations, political abstractions and social sciences in retrospective. However, as we see in more recent studies of IR theorists²⁹ and historians, the measures by which IR theory is being 'tested in the laboratory of history' is more carefully conducted and theorized on an epistemological level, therefore easing the conflict of the disciplines. As the 'historical turn' shed light on the issues of IR theory and history (e.g.: ahistoricism, retrospectivity, chrono-fetishism and so on), history remained more reinforced that it should 'maintain' its relation to social sciences. As Ian S. Lustick put in his study on historiography and selection bias: „(...) *Historians will also find, in social scientific treatments of historiography, new kinds of questions with which to interrogate the relics of the past and develop new storylines without feeling that to do so in a conceptually responsible way they must formally and systematically adopt any particular theoretical framework.*³⁰ Therefore, the study of theory and FPA might prove to us

²⁷ SAAB, Ann P.: *„Rainer F. Schmidt: Die gescheiterte Allianz: Österreich-Ungarn, England und das Deutsche Reich in der Ära Andrassy (1867 bis 1878/79).* Peter Lang, Frankfurt am Main, 1992. *Central European History*, 25 (04). 466–468.

²⁸ TRACHTENBERG, Marc: *The Craft of International History. A Guide to Method.* Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2006. 15–27.

²⁹ HOB DEN, S. – HOBSON, J. (Ed.): *Historical Sociology of International Relations.* Cambridge University Press, Cambridge, 2002. LAWSON, George: *The eternal divide? History and International Relations.* *European Journal of International Relations*, 2010. 18. 2. 203–226.

³⁰ LUSTICK, Ian S.: *History, Historiography, and Political Science: Multiple Historical Records and the Problem of Bias.* *American Political Science Review*,

these new sets of questions, deviating from/complementing the classical strict cause-consequence narrative, which arises from source and event-centric investigation.

Before Kenneth Waltz's work, the *Theory of International Politics*³¹, the historians Renouvin and Duroselle³² state in their books that their primary objective was to understand the profound forces of international history. In Renouvin's part, the reader is acquainted with geopolitics, migration, economy, finance, nationhood, and ideology. In Duroselle's part, factors such as statesman and its psycho-biographical characteristics, national interest, security, and even decision-making are emphasized. Duroselle's factors are the very subjects of the more refined and modern theory of FPA. As a sub-discipline, it is fragmented and shows similarities and common features with different schools of IR theory. The neorealist and the neoclassical approaches highlight the importance of the relation of the international system and states³³, but these also apply the 'unboxing' of the state-concept and the analysis levels of the theory – which lead to our current frame of historical analysis. Therefore, the narrative of the paper focuses on the two states marked in the title and contains intra-state actors of analysis – derived from FPA.³⁴ These levels from micro-factors to macro-factors are the following: 1. *head of state and statesmen in the charge of foreign affairs*, 2. *bureaucracy – statesmen of the foreign office apparatus*, 3. *cabinet, ratification, lobby, and interest groups*, 4. *media and public opinion – domestic affairs*. Adding minor changes, these categories are based on Péter Nagy's³⁵ and Péter Marton's³⁶ summaries on analysis categories with regards to Marijke Breuning's book on FPA³⁷. In

1996/3. Vol. 90. Online, URL: (<https://www.jstor.org/stable/2082612>). 616.

³¹ WALTZ, Kenneth: *Theory of International Politics*. Waveland Press. Long Grove, IL, 1979.

³² RENOUVIN, Pierre – DUROSELLE, Jean-Baptiste.: *Introduction to the History of International Relations*. Pall Mall Press, Oxford, 1968.

³³ KISS J. Laszlo refers to Waltz and Singer in his work of *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest. 2009. 203–207.

³⁴ FPA might help to demystify the determinism, positionalism and rationalism regarding the international system preceding the Great War. Further questions may also arise from the legal and transnational aspects of the Eastern Question. For example, the migration and the annexation of Bosnia, which is described in the dissertation of Jared MANASEK: *Empire Displaced: Ottoman–Habsburg Forced Migration and the Near Eastern Crisis, 1875–1878*. Columbia University, 2013. The current paper however only scarcely touch upon the topic of transnational and constructivist approach.

³⁵ NAGY Péter: *Ki kormányozza a külpolitikát?* Külügyi Szemle 2007. 204–279.

³⁶ In his work (MARTON Péter: *A külpolitika elemzése*. AJTK, Budapest, 2013.), he carefully synthesizes the approach of Graham T. Allison, Mark L. Haas, with Stephen Krasner's criticism of bureaucratic analysis.

³⁷ In Breuning's book (*Foreign Policy Analysis*. Palgrave Macmillan, New

conclusion, the goal of the paper is to uncover an overlooked fragment of international relations and to find out how foreign policy was formulated and how it provided the possibility of a British–Austro-Hungarian alliance.

The outlines of British foreign policy

According to the literature³⁸ on British foreign policy of the 1870s, the domestic affairs became increasingly inseparable from foreign affairs, as also many transnational, cultural and economic factors formed the decision-making.³⁹ The liberal and imperial-capitalist idea became an embedded characteristic of politicians on the whole range of the political scale. It was a common feature of W. E. Gladstone, the liberal, and Benjamin Disraeli, the conservative prime minister of the era, or other influential people of the national bourgeoisie. The other important factor of the political socialization of these statesmen was Palmerston's foreign policy which put the liberal/imperial policies to practice. The most notable principles that provided landmarks or cases for future policymakers were the relation of the imperium and its subjects in the case of Don Pacifico affair – where a display of power for prestige met with the nationalist domestic support –, and the case of other Great Powers and the balance of power in the Crimean War. Politicians used arguments for acting on behalf of the economy and the public. Thus all geopolitical questions overlaying the economic frontier, the Great Game of Asia and India, or the Eastern Question of Turkey and the Balkans seemed vital to policymakers.⁴⁰

As the primary source of sovereignty, we have to mention the foreign policy influence of the head of the state, – in the British case – of Queen Victoria. As the wielder of sole prerogative, the legal source of executive powers was still in the ruler's hands – although restrained by the

York, 2007. 1–22) – contrary to positivist classical IR theory, the character of the political leader lies in the centre of analysis, much like in the old-fashioned 'Whig historiography' described by Carr. Breuning references the theory of SNYDER, R. – BRUCK, H. – SAPIN, B. – HUDSON, V.: *Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics*. Palgrave Macmillan, New York, 2002.

³⁸ The described phenomenon is evident for the historians in question (e.g. Swartz, Eldridge, Taylor, Macartney) in consequence of their intuitive approach, and their works imply the democratization and modernity as the underlying cause, similarly to Putnam who in his pioneering work theorized the co-dependency of democracy or constitutional settlement and size of win-sets for the person in charge of foreign affairs. PUTNAM, Robert D.: *Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games*. *International Organization*, 1988 42/3. 427–460.

³⁹ SWARTZ, Marvin: *The Politics of British Foreign Policy in the era of Disraeli and Gladstone*. Palgrave Macmillan, London, 1985. 1–5.

⁴⁰ SWARTZ (1985): 10–23.

parliament and the constitution (Bill of Rights) –,Victoria had a keen interest in formulating foreign policy. This interest was developed in the first decade of her rule in the Peel and Melbourne era⁴¹, continued in the Palmerston era and had a major revival with the premiership of Benjamin Disraeli under the Great Eastern Crisis.⁴² Her ‘indirect’ influence mostly manifested in the relations of Her Majesty and her ministers; appointments, cabinet positions, and resignations mostly happened in accordance with the will of the Queen. Her involvement in foreign affairs had largely happened with the intermediation of Benjamin Disraeli, the Earl of Beaconsfield.

The ‘chief-negotiator’ – as Putnam calls, the person in charge of foreign policy, would be the Foreign Secretary usually, however in our case – in the years 1877–1878 – Disraeli cast his shadow over this role. As a young politician, he formulated his political perspective on the affairs of the Balkans and Middle-East during his Grand Tour and lamented in his works on the failure of George Canning’s foreign policy; letting Russia loose on the continent. In his early political career, writings and essays aided his political rise. Stories such as *Vivian Grey*, *Contarini Fleming*, and *the Spirit of Whiggism* brought him acknowledgment and powerful allies among his fellow Tories and enemies from the Whigs and ‘Peelite’ Tories. Following the steps taken in the direction of extending male-suffrage, and the Tamworth Manifesto, he was on the opinion of linking the ruling class (landed aristocracy) and the electorate of the working class. Hence, the socio-conservatism appeared along with his ideas of foreign policy in his next works, *Conningsby*, *Sybil* and *Tancred*. Palmerston and the Liberals proved the importance of continental foreign policy and its legitimacy in the domestic politics to Disraeli, even though Disraeli and Derby managed to tranquil the actions of Britain from the benches of the opposition.⁴³ Disraeli also faced political difficulties as his rival, Gladstone, successfully expanded British rule and handled the Italian and German unification.⁴⁴ After 1876 however, upon becoming prime minister for the second time, the now 70 years old prime minister was back at the helm of foreign policy. After winning the title of Empress of India for the Queen and therefore earning Victoria’s ultimate support, he made his position exceptionally strong even compared to fellow cabinet

⁴¹ Prime ministers in the first half of the 19th century: Robert Peel (1834–1835, 1841–1846), Lord Melbourne (1835–1841).

⁴² WILLIAMS, Glyn – RAMSDEN, John: *Ruling Britannia. A political history of Britain 1688–1988*. Longman Publisher, London, New York, 1990. 257–262.

⁴³ EGEDY Gergely: *Disraeli és a konzervatív gondolkodás kialakulása*. IN: Tibor FRANK (Ed.): *Angliától Nagy Britanniáig: Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 152–159; KOVIĆ (2011): 3–46.

⁴⁴ SWARTZ (1985): 25.

members. The most salient event in this regard was his break with his Foreign Secretary and old political ally, who restrained himself over making political capital out of foreign affairs.⁴⁵ Derby was rather passive and indecisive: influenced by his father's ideas and firm in keeping Disraeli away from foreign politics. This attitude was only reinforced by the Russian Ambassador who not only persuaded the secretary about the peaceful intentions of his country but developed an intimate relationship with Lord and Lady Derby through clever diplomacy and alcohol abuse⁴⁶. The Bulgarian atrocities written and voiced by the domestic opposition put the centre of attention on the two-level game of HM Government and its treatment of Ottoman allies; the controversies divided both public opinion and political parties. Disraeli – unsatisfied with his cabinet and its divisions by the end of 1877, and having his own designs in mind – eventually handled foreign policy manually by promising Lord Salisbury the role of Foreign Secretary. Lord Salisbury was quite the opposite of Derby; he was admired for his intelligence and he understood Disraeli's appeal to the public, but he was feared for his enmity towards the prime minister.⁴⁷ Other Foreign Office staff had either shared the aristocratic views of Derby. The language they could use were seemingly restricted in dispatches, and communication, but the situation often depended on the diplomats' views and characteristics. Ambassadors and other foreign agents were assigned to each capital, and consuls were assigned to major cities. Andrew Buchanan was the ambassador to the Austro-Hungarian capital, Vienna, and his work was aided from home by Corry and Lord Lytton – the secretaries of Disraeli and Derby. Buchanan gathered information via his fellow consuls in Ragusa, Belgrade, Bucharest, or other military or secret agents. The most notable agent was Edmund Monson, who was sent to Pest in 1873 to study Hungary, and later he maintained informal negotiations with Andrassy in 1877/1878. The intel provided by the ambassadors often had to be double-checked by either the Foreign Office or diplomats serving at the Porte, Constantinople (Henry Elliot and later Austen H. Layard), St. Petersburg (Lord Augustus Loftus) or even Berlin (Lord Odo Russel). The flow of information was carried through dispatches, but in most cases, personal correspondence overarched these channels and gave more insight into certain matters. Evidence shows that Buchanan,

⁴⁵ Ibid. 31–35; KOVIĆ (2011): 83.

⁴⁶ After learning that Lady Derby gave away state secrets and smuggled documents to Shuvalov, the premier and the Queen became increasingly anxious to receive Derby's resignation. SWARTZ (1985): 48.

⁴⁷ SWARTZ (1985): 35. 43–47. KOVIĆ (2011): 84; ELDRIDGE, C. in *England's Mission. The Imperial Idea in the Age of Gladstone and Disraeli 1868–1880*. Macmillan Press, London, 1973. 172–175., argues that Disraeli's imperialism was mostly realised in the relation of appealing to domestic audiences and party politics.

Russel, and Layard (and others) have expressed their personal opinion to their superiors. Some of them even explicitly mentioned their preference for private correspondence.⁴⁸ Disraeli, however, did not hold diplomats and their opinion in high regard, especially in the years of reoccurring media agitation. He saw Buchanan as a hopeless mediocrity, Loftus as heavily influenced by Gorchakov, Elliot as someone who harmed British interests and Salisbury (in 1876) more Russian than Ignatiev himself.⁴⁹ Despite Disraeli's disregard for the 'formal' sources of information, most international communication was conducted through these embassies, and therefore they were vital for carrying out foreign policy. Other statesmen on the domestic level (e.g. party members, the opposition and other groups) determined the stance of the 'negotiator', or as Layard assessed the situation; the cabinet and the press „restrained” the prime minister.⁵⁰

During the years of 1875–1877 of the Eastern Question, Salisbury and Carnarvon were in favour of a Russian, Christian solution and an Ottoman retreat. According to Salisbury the difficulty of domestic politics was an attribute of the British system. „Other countries[...] are governed by one man, as far as foreign politics are concerned: or at most by two or three. Great Britain is governed by a Cabinet varying from twelve to sixteen (...).”⁵¹ Both Derby and Disraeli were very perceptive about the policies which fractured cabinet decision-making. According to Derby's diary entry of 21 October 1877, the six parties of the cabinets were: 'the party of war at any price': Hardy, J. Manners, Hicks Beach. 'the party who declares war if Russia reaches Constantinople': Cross, Smith and Cairns, 'the party who would only limit occupation': Salisbury, 'the Christian party': Lord Carnarvon, the 'party of peace at any price': Lord Derby, and lastly the 'party who want to reconcile and stand by international engagements': the Queen and 'himself [Disraeli].’⁵² Eventually, the differences lead to major shifts⁵³. The divided cabinet, the relatively weak opposition with the temporary withdrawal of Gladstone, and the easy majority gave more room for manoeuvre for the government, but the Eastern Question seemed to split

⁴⁸ British Library, Layard Papers, Add MS 39130, 4th of April 1878. Layard to Salisbury.

⁴⁹ SWARTZ (1985): 33; SHANNON, Richard: *The Age of Disraeli, 1868–1881: the Rise of Tory Democracy*. Longman Publishing, London, New York, 1992. 279–282.

⁵⁰ Add MS 39130, 2 January 1878. Layard to Lytton.

⁵¹ Cited in SWARTZ (1985): 87.

⁵² VINCENT, John (Ed.): *The Diaries of Edward Henry Stanley, 15th Earl of Derby (1826–1893). Between September 1869 and March 1878*. Offices of the Royal Historical Society, University College London, London, 1994. 446.

⁵³ In 1878 Salisbury replaced Derby, Hardy went to the House of Lords and F. A. Stanley (Derby's brother) joined the cabinet as Secretary for War, and Hicks Beach had become Colonial Secretary after the resignation of Carnarvon. SWARTZ (1985): 85.

all party politics.⁵⁴ Just as the Conservative government had its divisions, the Liberals have tried to manoeuvre themselves in both ways. The party was split into the camps of the 'pro-peace', agitating 'Gladstonian' radicals, and the more practical and commercial Whigs under the leadership of Hartington. Interest groups influenced the split as the Rothschilds, G. J. Goschen and other commercial men, chambers and municipal councils were forced to take a position to secure their interests.⁵⁵ The change of tone was prevalent in the discourse of media outlets. *The Daily Telegraph* and *The Times* changed with their managers, and some others –like *Daily News* – continued the atrocity agitation.⁵⁶

The expression 'jingoists' surfaced during the decade of the crisis, denoting those who supported Beaconsfield in his Turkophile views or simply those who backed heavy measures in foreign policy. The rise of jingoism was very apparent in consequence of the polarization of the public and the Conservatives channeling the anti-Russian sentiments for the working class under the banner of support of national interests.⁵⁷ The bellicose media – and the Conservative Party supporting some papers with the help of Montague Corry⁵⁸, – certainly whipped up anger among the Russophobe population as hundreds gathered in the Hyde Park to protest. A peculiar paper was the *Daily Telegraph*, which changed its standpoint and became the „*Tory–Mahomedan*” paper, but trusted by a wide audience as it separated the moralist and political narrative of the domestic debate.⁵⁹ Newspapers either supported the anti-war argument such as the *Manchester Guardian*, or pursued sensation and the involvement of the public in the „*inter-domestic*” affair, such as the above mentioned *Daily News and Pall Mall Gazette*⁶⁰, the *Spectator* and the *Globe*; some of which even caused controversies in high politics with leaked documents. According to Swartz – despite contemporaries seeing it as a liberal mouthpiece – one of the most reliable newspaper was *The Times*. The sentiment of the public was so volatile that the newspaper followed the line of having no firm policy⁶¹

⁵⁴ KOVIĆ (2011): 84.

⁵⁵ SWARTZ (1985): 40–41, 74–75. For the relations of the prime minister and the Rothschilds see Edgar FEUCHTWANGER: '*Jew Feelings' and Realpolitik: Disraeli and the Making of Foreign and Imperial Policy*'. IN: Todd M. EDELMAN – Tony KUSHNER: *Disraeli's Jewishness*. Vallentine Mitchell, London, 2002.

⁵⁶ SWARTZ (1985): 40.

⁵⁷ THOMPSON, G. C.: *Public Opinion and Lord Beaconsfield 1875–1880*. Vol. I. London, 1886. 52–59. Thompson even calls this 'nationalism' in six years after the events.

⁵⁸ The secretary of the prime minister, in office 1874–1880.

⁵⁹ THOMPSON (1886): Vol I. 435–440.

⁶⁰ Ibid. 432.

⁶¹ Although it's manager, J. C. MacDonald admittedly sympathized with

therefore it rather articulated than influenced the public opinion.⁶²

The outlines of Austro-Hungarian foreign policy

Foreign Policy Analysis stresses the importance of the constitutional settlement in foreign policy decision-making. Contrary to the constitutional monarchy of Britain and its cabinet as the main bureau of its premier and offices, the decision-making of the Austro–Hungarian Monarchy was centred around the office and the person of the foreign minister or chancellor. In a similar way to the British monarch, the Austrian Emperor was the wielder of sole prerogative, but the foreign policy decision-making was not ‘assigned’ to any statesmen formally until the 1870s. The office which served this purpose was the position of chancellor and it was both domestic and international. Instead of the state or people, the source of sovereignty was the Emperor, and the chancellor’s/foreign minister’s task was to deal with the affairs of the Habsburg House itself⁶³. However, shortly after the *Compromise*⁶⁴ of 1867 the reform of Count Friedrich Ferdinand Beust, – rival and predecessor of Count Andrassy – has started the development of the Foreign Office. The formal creation of foreign ministry was a modern development for the Habsburg Empire, but the reform also had some limitations. The Ministry could not be transformed into the position of the premiership of the whole Empire⁶⁵, and the Foreign Minister was still only responsible to the Emperor himself.⁶⁶ Therefore, the role of the Austrian chief-negotiator held a seemingly more unrestricted position than his British counterpart, but also had to consider if his policies ultimately were not to conflict with the Emperor’s will, the Compromise,

Russians, the owner, John Walter and editor J. T. Delane strived for equal representation. THOMPSON (1886): Vol. I. 77.

⁶² SWARTZ (1985): 75–76.

⁶³ Chancellors maintained foreign affairs as early as the middle of the 18th century, however only Kaunitz and Metternich received the title *ad personam*, and their successor served without the title. MACARTNEY, Carlile. A.: *The Habsburg Empire 1790–1918*. Weidenfeld and Nicholson, London, 1969. 15.

⁶⁴ The „*Ausgleich*” or „*Kiegyezés*” established the state of Hungary and separated the rest of the Empire into the Cisleithanian or Austrian territories. Separate parliaments governed in part and appointed the members of the Delegations which supposed to negotiate the matters of the common offices. In practice many decisions were realized in the Minister Council – an entirely independent, government-like body, serving Emperor Franz Joseph.

⁶⁵ Despite Andrassy trying create such position. RESS Imre: *Andrassy Gyula a „birodalmi miniszterelnök”?* IN: RESS Imre – SZABÓ Dániel (Ed.): *A Lajtán innen és túl*. Budapest, 2007. 264–271; SOMOGYI Éva: *Magyarok a bécsi hivatalnok világban. A bécsi külügyminisztérium Magyar tisztviselői 1867–1914*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet. Budapest, 2017. 40.

⁶⁶ SOMOGYI (2017): 35–41.

domestic politics, or those groups which supported the fresh constitutional settlement. The Emperor had the final say and veto in all matters, but he had a peculiar relation to Count Andrassy and his mentor, Ferenc Deák, the father of the settlement and the head of Magyar political elite. This relation oftentimes proved to be critical. The Emperor also had to carefully consider his policies as Andrassy's resignation would have caused chaos in a politically uncertain time, when the Habsburgs hungered for international success after the humiliation of Solferino (1859), and Königgrätz (1866). Despite Franz Joseph was more cautious by the lessons of the past, his military circles were eager for revenge, seeking imperial allies to their plans. Archduke Albrecht and the advisors were determined to form a Russian or French alliance against the German Empire. The mentioned party of the interest group of advisors cared little for nationality and national movements. They also accepted the Croatian loyalist party's initiative to compensate the Italian territorial losses with further Slavic territories in the Balkans. The circles were opposed by the Austrian Liberals who wished to pursue a pro-German policy. The Hungarian element of the empire and its Magyar politicians had a different foreign policy in mind. Not least because of their national determination, but also the bitter historical experiences of their revolution's defeat (1849) by Russian hands and their aspirations of a free nation amidst the rise of other (mostly Slavic) nations in the Danube Valley.⁶⁷

The personal experience, traits, and beliefs formulated the policies of Count Andrassy. As a high aristocrat and revolutionary ambassador to Constantinople he quickly realised the clashing interests of Russia and Britain. During the years of his Paris emigration, he published his article in the *Ecclectic Review* on Austria's stand in international affairs and her necessity of making the historical alliance with a restored Hungary to stop Russia on the East. In 1861, he returned to Hungary and attained his political designs, becoming a prime minister of Hungary after the Compromise (1867–1871)⁶⁸. In consequence of mishandling the 'Hohenwart-crisis'⁶⁹ in Cisleithania, the Emperor's favour shifted from Beust and Andrassy rose from premiership to the higher office of Foreign Minister. The main policy of Andrassy became the exact opposite of the revanchists: he planned to set the attention of the Empire

⁶⁷ TAYLOR, A. J. P.: *The Struggle for Mastery in Europe. 1848–1918*. Clarendon Press, Oxford, 1963. 231–233; MENYHÁRT Lajos: *A három császár szövetsége és a magyar politikai közvélemény a keleti válság idején 1875–1878*. Acta Univ. Debrecensis. Series Historica 5. 44–45. MACARTNEY (1969): 586–590.

⁶⁸ HEGEDŰS (1938): 38, ANGYAL (1941): 12–21, KOZÁRI Monika: *Andrassy Gyula*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 29–64, 208–212.

⁶⁹ The Czech attempt of constitutional reform to transform the dualist constitutional settlement.

to the East and Russia, make peace with Germany⁷⁰, gain the support of Britain, and above all he aimed to align the interests of the Hungarian political nation with the Great Powers. The former narrative was echoed through the volumes of Eduard Wertheimer, the personal biographer, and friend of the Andrassy family. As Gábor Demeter examined in his recent study, the portrait of Count Andrassy was reinforced by many of his former colleagues and subsidised publicists (like M. Falk, L. Dóczy, B. Kállay, M. Kónyi), and other historians.⁷¹ The historical account of Andrassy remained unchallenged until the late 20th century and heavily influenced the Anglo-Saxon historiography such as the works of Seton-Watson⁷² and more so others⁷³, who interpreted his policy as the genius ‘mousetrap’ (to catch Russia at the Balkans). Demeter realised the importance of ‘pressure groups’, and domestic opinion on decision-making, without the categorical division and methods of FPA, but highlighting the obscurity of the existing historiography.⁷⁴ The concept of dividing and ruling the Balkans against Russia is challenged by those historical accounts which contradict the visionary plan by emphasizing ‘containment and compensation’ or status quo policy. Andrassy saw the Ottoman Empire as the guarantee of keeping the nationalities of the Balkan in check, in other word those elements, that threatened the territorial and constitutional integrity of the Empire, or rather the Hungarian Kingdom. Parallel to the Russian advance (from 1876) and meetings of the Three Emperors’ League, Andrassy’s policy seemed to be more clarified. He gradually changed his non-interventionist stance on the occupation of Bosnia in accordance with the international actors, military-circles and with regards to the cost-benefit scenarios of a Russian war.⁷⁵ His changing and secretive policy was dependent on the above-mentioned factors and had often shifted, providing the chance for misinterpretation by later historians, British politicians and domestic opposition.

⁷⁰ Wertheimer explains the German influence with Andrassy’s growing fear over the threats of Bismarck supporting Romanians in case the Magyar elite and prime minister chooses to support the Francophile military circles. WERTHEIMER (1913): Vol. I. 563–585.

⁷¹ DEMETER Gábor: *Count Andrassy and the Attitude of Austria-Hungary during the Great Eastern Crisis (1875–78). A Historiographical Overview*. IN: DEMETER Gábor (Ed.): *Diplomatic Struggle for Supremacy over the Balkan Peninsula*. IHS, Sofia, 2017. 13–39.

⁷² See SETON-WATSON (1935): 199–200, and various other references to Wertheimer.

⁷³ Like HEGEDÜS (1938): 150–153, 157–158. RUPP (1978). SCHMIDT (1992). and eventually those who referenced WERTHEIMER (1913). MACARTNEY (1969). TAYLOR (1963) and DIÓSZEGI (1984): 25–27.

⁷⁴ DEMETER (2017): 18–19, 25.

⁷⁵ DEMETER (2017): 20–31.

The reform initiatives of Beust were completed by Andrassy in 1877. Contrary to previous practice, the ambassadors and bureaucrats received official salary and were no longer at the mercy of their hosts or their own inherited wealth. Meritocracy gained some ground and the lower, civic class could enter the service, but the corps diplomatique still consisted mainly of the aristocracy⁷⁶. The ambassadors, officials, and consuls served under the strict rule of their superiors and the foreign minister.⁷⁷ The secretary of state served as the most trustworthy servant of the minister and headed the office while the minister was absent. Such a prominent position was filled by Baron Leopold Hofmann, the personal secretary of Beust and then the position was 'doubled' by a Hungarian counterpart, a friend of Andrassy, Baron Orczy.⁷⁸ Ambassadors and consuls had smaller influence in the affairs than their British counterparts in theory, but in practice, much of the political negotiations depended on them and the relation they had with Andrassy. As the ambassador to London, Beust had no information on the secret negotiations of Andrassy and the Russians, and therefore he was untrusted by both his home office and the British cabinet (especially Disraeli).⁷⁹ Another noteworthy example of the bureaucratic influence on policy outcome is Ferenc Zichy's departure from the official instructions that endangered the ongoing negotiations.⁸⁰ Other personnel in smaller official ranks had great significance in some cases, like Montgelas, the secretary of the London embassy, who had informal negotiations with Corry.⁸¹

Andrassy's secretive policies sparked controversy and heavy sentiments among the public and Hungarian opposition but caused less excitement in Cisleithania, which was still occupied with the question of the Reichsrat reform. Other contemporaries, especially the Hungarian public who wanted revenge for 1849, however, saw the foreign minister's dealings with the Russians as something aristocratic and not Russophobe enough. The opposition, including Count Albert Apponyi who demanded a military alliance with England, was eager to agitate in the matter for votes.⁸² Committees were formed by the hundreds of Turkophile students who appeared on the streets of Pest and were joined by others. The agitation was articulated by the major newspapers of Hungary. The articles of *Pester Lloyd*, *Hon* and *Pesti Napló* referenced

⁷⁶ SOMOGYI (2017): 80, 105, 185–186.

⁷⁷ SOMOGYI (2017): 55–66.

⁷⁸ WERTHEIMER (1913): Vol. I. 695–706; SOMOGYI (2017): 80–83. He provided the most historical sources on the ideas and actions of Count Andrassy, Wertheimer referenced the correspondence and diary entries of Orczy.

⁷⁹ DIÓSZEGI (1999): 234. KOVIĆ (2011): 167–168.

⁸⁰ KOVIĆ (2011): 226.

⁸¹ SCHMIDT (1992): 263–268.

⁸² DEMETER (2017): 30–32.

the newspapers of Viennese papers of *Neue Freie Presse* (financed from Berlin) and *Fremden Blatt*.⁸³ The articles varied in criticizing or supporting the Austrian policies, but there was general confusion deriving from secrecy, even as censure and subsidisation were common.⁸⁴ The task of tranquilising the public and defend the autonomous hierarchy of foreign policy was up to Kálmán Tisza, the prime minister of Hungary, who had an understanding with Andrassy, but was quickly losing political ground due to the agitation. The foreign minister and the Emperor could very well ignore the domestic opinion in the cases of agitation, but the expression of public opinion quickly abridged to the issue of democratic ratification, and the case of Hungary as a sovereign state. The flagship topic of Apponyi and the opposition, threatened the decade-old establishment of the Dual Monarchy. Andrassy strived to assure and consult with Tisza on foreign matters as an ally⁸⁵, but – just as the Midlothian campaign won the elections for the Liberals in Britain – the Eastern Question proved difficult to control for the Tisza-government on the 1878 election.⁸⁶ In the Cisleithanian parts of the Empire, it resulted in the utter collapse of the Liberal government and the return of the Conservatives.⁸⁷

Rapprochement initiated: The failures of 1877

The rapprochement was preceded by the experimental efforts of 1872, 1874 and 1876. The bi-lateral negotiations notably surged in consequence of the efforts of the next year, when the circumstances of Russian intervention, Russo-Turkish war and the treaties – i.e. international developments – threatened the ‘non-intervention or status quo’ policy of Count Andrassy. On the 30th of April, the British cabinet decided to stay neutral, but initiate the proceedings with the Monarchy. In their proposal, the British were anxious to know if the Monarchy was willing to defend Constantinople in joint action. Derby’s visits to Beust

⁸³ Buchanan reported on the references and financing of Austro-Hungarian media outlets writing on the Balkan affairs as early as of 1872. FO 7. Foreign Office and predecessor: Political and Other Departments: General Correspondence before 1906, Austro-Hungarian Empire (formerly Holy Roman Empire) /798. nr. 103, 110, 156; FO 7/799. nr. 235.

⁸⁴ MENYHÁRT (1966): 48–52; SÁNDOR Tamás: *Tömegmegmozdulások Budapesten a dualizmus első évtizedeiben 1873–1903*. Doctoral Dissertation, Eötvös Loránd University, 2010. 81–95.

⁸⁵ HEGEDŰS (1938): 123, 163–164.

⁸⁶ KOZÁRI Monika: *Tisza Kálmán és a Balkán-kérdés 1878-ban*. Műhely, 1996/4. 19. 51–52.

⁸⁷ CSORBA László: *A dualizmus rendszerének kiépülése és konszolidált időszaka*. IN: GERGELY András (Ed.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2019. 372.

became more frequent, but both Derby and Andrassy were distrustful of each other at the time, mostly because Andrassy did not consider the earlier British proposals serious enough. Derby voiced his doubt about the Austrian willingness to go to war over the interest of Britain in Asia Minor, and Disraeli was dissatisfied with Derby's efforts.⁸⁸ The British proposals were sent on the 16th of May, but Andrassy only answered in length on the 1st of June. He stated the policy of Austria-Hungary in seven points which delimited the conquest of Russians over the Balkan Peninsula and stressed the importance of defending Constantinople in accordance with the Great Powers.⁸⁹ The British cabinet expressed great satisfaction over the Austro-Hungarian aligning interests but become increasingly worried because the Russians only gave guarantees over Asia Minor and none on the Ottoman capital.⁹⁰ In the following days, the Russian army crossed the Danube and Disraeli instructed Derby to continue the Austro-Hungarian proceedings, despite Derby telling him Shuvalov's warning about the existing agreements between Russia and Austria. Dismissing his foreign minister's mediation, Disraeli personally negotiated with Beust and wrote a new proposal for Austria-Hungary.⁹¹ He wanted to know if the Austrians were ready to enter the war on the Balkans in case the Russians occupy Constantinople. Andrassy's attitude, however, only sparked further uncertainty. In his dispatch on 12 June he gave assurances only in case of a permanent Russian occupation of Constantinople, but even dismissed the probability of a temporary one. He also stressed the geographical importance, that in case the British cabinet forfeits their plans, Britain can retreat as a maritime power, while Austria would be left in a dreadful situation of war.⁹² Another reason why the foreign minister was vague in his proposal was the warning by the Emperor and Archduke Albrecht who highlighted the importance of the existing agreements. Andrassy even promised the Emperor that under no circumstance will he propose a formal alliance to England.⁹³ The open negotiations could also serve to courage the Russians to uphold their part of the deal and tranquilize the domestic public of Austria-Hungary. In the Hungarian domestic politics, the student protests against the Tisza Government that started in October 1876 peaked in next January. The media (e.g. *Hon*, *Ellenőr*) reported the events of the battlefields and diplomatic events, referencing

⁸⁸ WERTHEIMER (1913): Vol. III. 33–38. DIÓSZEGI (1980): 7–9, 13–14. KOVIĆ (2011): 208–209.

⁸⁹ WERTHEIMER (1913): Vol. III. 49; DWIGHT (1931): 449.

⁹⁰ Eventually the cabinet secrets and notes were provided to Shuvalov by Lady Derby and later to Gorchakov.

⁹¹ DIÓSZEGI (1980): 10–16. KOVIĆ (2011): 210–215.

⁹² DWIGHT (1931): 449–453.

⁹³ TAYLOR (1963): 245. RUPP (1978): 399–404, 405. KOVIĆ (2011): 213.

the articles of the *Daily Telegraph* and other western outlets.⁹⁴

On the British side, the anti-war cabinet members were concerned about Disraeli's hasted, belligerent efforts, and his alliance with the Queen against the decision-making of the cabinet.⁹⁵ Later, on the news of Russians marching on 30 June they gave their support to Disraeli's idea to reinforce and move the fleet to Besika bay. The moving of the fleet served multiple purposes: send a warning to Russia, a positive message to ease Austrian doubts, and to gain the support of the belligerent public. In their next attempt, the British mentioned both Shuvalov's proposal of 8 June to the Austrians and the creation of a greater Slavic state. Furthermore, the prime minister sent an agent, Henry Butler-Johnstone to negotiate in his name directly. Andrassy was still disinterested to answer on the 12th, as he learned from the conversation of Buchanan and Orczy that the British cabinet only wanted to use the alliance for means to vote credit in the House of Commons.⁹⁶ Therefore, Buchanan's leak immediately fractured Disraeli's initiative and gave an excuse to Andrassy to maintain his position. Disraeli was perplexed about the Austrian policy, but he was still eager to tranquilize the furious Queen and satisfy the domestic audiences. In the dispatches of 14 June and 21 June, Derby found the new but fairly vague proposals on the matter of Bulgaria satisfactory, but the terms proved to be inadmissible as neither Derby and Disraeli could decipher Andrassy's judgement on the matter of the occupation; under what condition he sees the Russian entry as permanent or temporary. Disraeli made further steps to make the occupation a *casus belli*, but the cabinet descended to chaos.⁹⁷ British politics were slowed by the resistance arising from the speeches of Liberal politicians in the House of Commons and the second agitation of Gladstone⁹⁸ in the media.⁹⁹ The next Austrian answer on the 24th was the reiteration of the seven points and the call for joint, but 'independent' action.¹⁰⁰ The Battle of Plevna

⁹⁴ Hon, 1–2, 11, 13 June 1877, XV., nr. 136–165,

Online, [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AHon_1877_06/?query=Hon%201877%20j%C3%BAnius&pg=152&layout=s] accessed: 03.04.2020, Ellenőr, July 1–3, 1877, 235, 238.

Online, [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Ellenor_1877_07/?query=Ellen%C5%91r%201877&pg=11&layout=s] accessed: 03.04.2020.

⁹⁵ DIÓSZEGI (1999): 255–256. KOVIĆ (2011): 213.

⁹⁶ DWIGHT (1931): 456–457.

⁹⁷ VINCENT (1994): 413–427. KOVIĆ (2011): 214–215.

⁹⁸ In his diary Derby writes about the numbness of the cabinet and on his fears that the liberals would might argue „*if our advice had been taken, all this might have been averted*” in case of a total Russian victory. VINCENT (1994): 418.

⁹⁹ HANSARD, Thomas Curson: *Parliamentary Debates*. Vol. 234–235, Hansard's Parliamentary Debates, London, 1877. THOMPSON (1886): Vol. II. 191–208, 243.

¹⁰⁰ DWIGHT (1931): 463–464.

and the Russian defeat by Ottoman hands on the 31st of June quickly ceased the anxiety of all actors of the British decision-making and the necessity of an Austro-Hungarian alliance.¹⁰¹ The mutual and vague understanding, therefore, ran its course, and the negotiations ended on a note of common help in case the Russians enter Constantinople, and a possible future endeavour.

The negotiations restarted briefly on the 15th of August when Austria was planning to mobilize to secure its borders against the new uprisings and Disraeli urged Andrassy to assault the neighbouring principalities of Serbia and Romania to crush the rallying Russian troops. Disraeli received information on the Reichstadt agreement by the Rothschilds and directly from Shuvalov on the 10th of October, therefore, the offer also served as an experiment to check if there is an existing partnership between the two Powers. After testing the Austrian–Russian ties, the English premier was determined to prepare for a second campaign and tried to mediate between Russia and Turkey, but Beust warned Disraeli that Austria is opposing mediation. The British statesmen were more confused when Zichy – despite not receiving such instructions – encouraged Turkey to send unrealistic terms for Russia.¹⁰² The mediating attempt on behalf of the Austrian ambassador to the Porte left the cordial relations devastated, as it further created distrust towards Austria and left the future British efforts futile, playing to the hands of Russia. In November, the Russians regrouped with the Romanians around Plevna and crushed the Ottoman resistance, leaving the road open to Constantinople. The armies of the Tsar also pushed for the line of Kars between the Black Sea and Armenia. On the 9th of December, Alexander II wrote a letter to Franz Joseph stating the proposed Russo–Turkish peace terms including the creation of a Great Bulgaria.¹⁰³ The fall of Plevna seemed to draw Britain and Austria closer once more, as the letter of the Tsar infringed the convention of Budapest and Reichstadt and because Disraeli was ready to push the Russophile/pro-peace cabinet members (Carnarvon, Salisbury) with the Queen, and force the resignation of Derby. The cabinet and public were also alarmed by the Queen’s visit at Hughenden – a privilege only enjoyed by the Queen’s favourite premiers, as well as the call for parliament which meant that the Russian threat is immediate.¹⁰⁴ In the public eye, the Turkish stance on Plevna transformed the Muslim slaughterers to heroes, and the British public changed from pro-peace to warlike, as the liberal media changed tone parallel to the rise of the *Daily Telegraph*,

¹⁰¹ KOVIĆ (2011): 218–222.

¹⁰² Ibid. 223–226.

¹⁰³ WERTHEIMER (1913): Vol. III. 69–71. DIÓSZEGI (1999): 272–273.

¹⁰⁴ KOVIĆ (2011): 230–235.

Times, and *Spectator*.¹⁰⁵ The occupation of Constantinople posed the greatest question in British domestic politics, therefore Disraeli started to gain the support of the public.

On the 17 December the unity of the cabinet was achieved with the help of Salisbury, and on the 19th a new proposal was sent to Andrassy by Derby to join an anti-Russian memorandum. He refused the action as he enjoyed the support of Bismarck's Germany, and Franz Joseph was still waiting for an answer to his letter to the Tsar in which he objected to the terms of peace. On 14–15 January 1878 a military conference was held in Vienna where Andrassy confronted the military circles and those who applauded for the Russian triumph at Plevna. After the conference, Franz Joseph instructed Andrassy to negotiate British loans for war. The foreign minister even threatened the Russians how Austria can secure her interests by 'different means'. In the following days, the British cabinet considered to support the joint military manoeuvres of the Austrian Fleet in the Mediterranean¹⁰⁶, and negotiated the matter of the Austrian credit. Disraeli stated to Beust that the British were ready if Andrassy wanted to make „*the big pull*”.¹⁰⁷ The surprisingly friendly negotiations were available as Derby had fallen ill between 12–15 January, and Disraeli was eager to substitute his reluctant minister, later revealing his hopes for reaching Austrian mobilization.¹⁰⁸ Disraeli's autocratic actions gained much attention from the *Daily News*.¹⁰⁹ The Austrian overtures of January were also following the rising tensions of the Austro-Hungarian public. Monson reported that the opposition and the public were more tolerant with the government of Tisza, but became increasingly warlike after Queen Victoria's speech, along with the media of *Hon, Ellenőr* and *Pester Lloyd*.¹¹⁰ The secret negotiations between Corry and Beust only resulted in the objection of the cabinet and Derby again. Alluding the cabinet division and the fact that the Queen's speech on the 17th mentioned no joint action, Andrassy turned down the offer of credit and military alliance on the 21st. Andrassy also referred to the fact that the British Parliament did not vote on the matter of credit and therefore he saw no assurances behind the British offer.¹¹¹ To avoid a further fiasco, Disraeli has taken high-handed measures to assure Andrassy from the seriousness of British intentions. He wanted to send the fleet to Marmara – just as the Magyar suggested – and instructed the

¹⁰⁵ THOMPSON (1886): Vol. II. 243–247.

¹⁰⁶ CAB 41/10. Photographic Copies of Cabinet Letters in the Royal Archives. 15 January 1878.

¹⁰⁷ WERTHEIMER (1913): Vol. III. 74–75. DIÓSZEGI (1999): 273–280.

¹⁰⁸ VINCENT (1994): 482–489.

¹⁰⁹ THOMPSON (1886): Vol. III. 299.

¹¹⁰ HEGEDŰS (1937): 588–589.

¹¹¹ WERTHEIMER (1913): Vol. III. 81–83.

new Viennese ambassador, Henry Elliot to inform the Austrians about the British vote of credit. The country was ready, but it needed Andrassy to enable the Government to ask the Parliament for money of £6 million (which they denied calling a war budget). Both efforts, however, resulted in a fiasco; Layard's alarming messages from Constantinople were late and misciphered¹¹², the fleet was halted midway, and the decision could not be altered on the day of the vote. In the end these hesitant steps discouraged Andrassy to take the pro-war stand.¹¹³ The British cabinet was on the opinion that the Germans and Russians clouded the judgement of the Austro-Hungarian statesman.¹¹⁴ On the 28th Andrassy aimed to propose the idea of a new international conference and his policy was now the „*war or conference*”.¹¹⁵ Besides the Queen and the public, the British still wanted an ally and were not ready to act unilaterally. Similarly, the public was warlike and so was Andrassy, but he hoped for a solution from Bismarck and a conference regarding the Russian peace preliminaries on Turkey. He communicated the same to Beust and Elliot: the necessity of a conference regarding the question of the Straits and to „*come beforehand to a confidential agreement*”, and also to stand by the seven points.¹¹⁶

The scare of San Stefano

After the details of Layard's telegram and the preliminary peace terms became public by the *Morning Advertiser*, the *Times*, and the *Morning Post*, the first week of February brought the prospect of war in Britain. The chauvinistic, anti-Russian crowds gathered around the parliament, the *jingoists* rallied to support Disraeli and his politics. In the parliament, F. Stanley, Derby's brother dismantled the criticism of Liberals and emphasized the necessity of war credit. Disraeli now had all levels of domestic politics to support his policies, and Andrassy seemed ready for a joint proposal. Similar to the British premier, he saw the rally of Russian troops in the vicinity of Constantinople as an immediate threat and infringement of all former Austro-Russian conventions.¹¹⁷ In fear of pushing Austria to the arms of Britain, Gorchakov was ready to accept Andrassy's and Disraeli's proposal of subjecting the parts of the treaty to a conference – to much pleasure of the Hungarian domestic audience¹¹⁸ – , but rejected the idea of holding it in Vienna. The tensions

¹¹² Lines were cut and messages were sent via Bombay.

¹¹³ MILLMAN (1979): 371–373. DIÓSZEGI (1999): 287–289.

¹¹⁴ CAB 41/10. 27, 30 January 1878.

¹¹⁵ FO 7/921. 28 January–1 February 1878, Derby to Elliot (drafts) nr. 61, 65, 67, 82.

¹¹⁶ FO 881/3477. 2 February 1878.

¹¹⁷ MILLMAN (1979): 378–379. KOVIĆ(2011): 238–241.

¹¹⁸ Hon, 1 February, 1878. XVI. 30–53.

between Russia and Britain grew from 13 February: the British fleet was sent towards Constantinople and to the Prince's Islands, but in fear of provoking the Russians to occupy the capital, Layard and Admiral Hornby moved the fleet. The Russians acted hesitantly and only occupied the settlement of San Stefano as the Emperor, ministers, and military feared to provoke the joint action of the Great Powers. The secret negotiations continued with Austria on behalf of Corry, and Disraeli promised the Queen 300.000 Austrian troops for the war.¹¹⁹ Andrassy, on the other hand, faced the fury of the Cisleithanian public opinion and the military circles, which prevented him from asking British money for mobilization. Archduke Albrecht, General Beck – the leaders of the military circle, the 'anti-Bismarckian' Bechtolsheim and the Slav-minded generals agreed to the idea of setting aside 3 million gulden (later for the vote of 60) and draw up emergency plans. The circles proved adamant in their will to not wage war against Russia and they further convinced Franz Joseph that Austria might remain isolated in case of a war and the problem lies with the hostile Andrassy. The foreign minister's position was very weak, as the *Neue Freie Presse* turned against him along with the Cisleithanian Clerical–Conservatives, German Liberals, and Slavs on all political spectrum who joined the Hungarian opposition in criticism. Andrassy had to withdraw his ask for British credit on 19th February, but asked for financial aid again on the 21st, confusing the British cabinet.¹²⁰ The prospect of a military alliance between the two Great Powers gradually evaporated in consequence these tense days of February. Contrary to the events of 1877, when the division of the British cabinet obstructed the rapprochement, Disraeli now had the power of a 'jingoist dictator', but the British were still not willing to act without the alliance of Austria. The Austrian decision-making under the pressure of forthcoming war suffered a similar fracture to the British: at this point it was divided by the military circles (as a lobby group) and the public opinion.

The treaty of San Stefano was signed on the 3rd of March and it violated the interests of both Britain and Austria as it gave legitimacy to the Russian occupation of Asia Minor, and the creation of Greater Bulgaria. By March, both countries opposed to Russian expansion had to seek other means of cooperation. The conference quickly became the object of desire for all actors and their chief negotiators on the international stage. In this scenario, Bismarck wished to act as the 'modest broker' to prevent war between the Three Emperor and to secure the coalition. Between the 5–10 March, the Austro-British negotiations turned for the proposed Berlin conference, where the points of the Treaty of San Stefano would be subjected. The stance of Andrassy

¹¹⁹ KOVIĆ (2011): 244–246.

¹²⁰ RUPP (1978): 370–381.

turned to a wishful understanding with Britain in case of a conference or a congress – as he expressed his policy to Beust and Elliot.¹²¹ Disraeli and the cabinet were now curious about what extent was Andrassy willing to cooperate. The news from the Austrian Delegations voting on the first half of the credit proved promising.¹²² Further partners to the intervention were needed as the Ottomans were under the influence of Russia. Meanwhile the British were working on their idea of an Italian–Greek–French alliance (Mediterranean League¹²³) and were ready to wage war – or at least bluff about it – to strengthen their position and force Russia to subject all points of the treaty to revision. This policy was manifest in their ‘conditional acceptance to congress’ circular 14–15 March.¹²⁴ The domestic voice dramatically turned against the Russians. British papers on all sides were still anxious, dwelling on the matter of why the Russians are reluctant to subject the treaty and questioned the wisdom of Derby’s peaceful policy.¹²⁵ Between 19–25 March, the British tried to threaten Russia with little to no avail. The war seemed to draw closer, but both powers sought alternatives.

In Austria, the policy of Andrassy and the military circles – the question of whom Franz Joseph will favour – came to a showdown. The Russians sent Ignatiev on a mission to Vienna to find out whether there is a suspected alliance between Britain and Austria-Hungary. Ignatiev tried to gain the sympathy of the Austrian military circles and met them beforehand, making no secret of his wish for the removal of Andrassy for a more favourable foreign minister. However, his scheming has alienated the Archduke and the Emperor.¹²⁶ Andrassy confronted the diplomat with the violation of the assurances given in the Budapest agreement. Ignatiev referred to the earlier Austrian stance as they did not object to the creation of Bulgaria in earlier negotiations. Andrassy was furious and proposed that Austria should have gained the western hemisphere of the Balkans and limit the boundaries of the new state, also made clear that the occupation is *casus belli*.¹²⁷ Despite the new conditions – whether they were designed by Andrassy to be inadmissible or not – Ignatiev could not come to a compromise and left the city with the Austrian proposals.¹²⁸ From 27–30 March Andrassy devised a new approach to England and proposed the annexation of the West Balkan to the line of Albania, and

¹²¹ FO 424.Foreign Office: Confidential Print Turkey/68. various telegrams from Elliot to Derby: on the 5th (nr. 182., received on the 10th), 7thnr. 175 on 8th, nr 56 and nr. 178 on 9 March 1878.

¹²² FO 424/68. 10–11 March 1878, Elliot to Derby nr. 62, 187.

¹²³ KOVIĆ (2011): 251–254.

¹²⁴ FO 881.Foreign Office: Confidential Print (Numerical Series) /3526.

¹²⁵ THOMPSON (1886): Vol. III. 398–406.

¹²⁶ RUPP (1978): 479–482.

¹²⁷ FO 7/930. 1 April 1878, Elliot to Derby nr. 272; Ković 2011. 254–255.

¹²⁸ RUPP (1978): 486–495.

restricting the southern lines of Bulgaria. The voices of subsidized papers changed ‘officially’ as Elliot sent an excerpt from a *Fremden Blatt* article calling for joint action.¹²⁹ On the 1st of April, Elliot reported on the failure of the Ignatiev-mission, and with it the renewed rapprochement from Andrassy.¹³⁰ Although the British were eager to finally receive the long-wanted proposals of Austria, Disraeli quickly realised the opportunity to finally corner the Russians in their newfound isolation. The emerging goal was an agreement from the Russians to subject the whole of San Stefano. The premier wanted to call in the reserves which provoked Derby to resign, and Salisbury replaced him; the war cabinet assembled. A final threat to Russia was imminent, thus the Salisbury circular was sent to the Great Powers. In the circular, the British expressed their willingness to fight Russia on all frontiers.¹³¹ Andrassy expressed his satisfaction on the circular as it was solid ground for further negotiations, and Salisbury proposed the new division on the Balkans, with the Austrian annexation of Bosnia in question. The status quo policy ceased for the British, but even for Andrassy who was reluctant and only planned the cooperation on a congress. Aside from seeking the limitation of Russian occupation he also wanted to follow the policy of the military circles. Layard informed the Foreign Office from the Porte on 3 April that Austria has set her eyes on Bosnia.¹³² The British knew well that reluctance towards the policy regarding Bosnia came from the Philo-Turk but mostly anti-Slavic sentiments of the Magyar population. The Viennese court even sent the head of the Evidence Bureau to Budapest to negotiate with Tisza and to ‘quiet the Magyars’.¹³³

Disraeli expressed in a letter to the Queen that Andrassy was „slippery as an eel”¹³⁴. He was slipping between Russia and England, but the cabinet was more likely to conclude an agreement with Russia after the withdrawal of the fleet. The Russians again seemed ready to revise the treaty, and in the first weeks of April, it became difficult to link the British Asiatic interests with the Austrian wishes to the shores of Montenegro and other territories – which were of minor importance for Britain but an obstacle for the Russian agreement. Andrassy realised the

¹²⁹ FO 424/68. 27–30 March 1878, various telegrams from Elliot to Derby. On the satisfactory voices from articles of Tages Presse, Neue Freie Presse: FO 7/930. 4 April 1878, Elliot to Salisbury nr 285.

¹³⁰ FO 7/929. 27 March 1878, Elliot to Derby nr 254, FO 7/930. 1 April 1878, Elliot to Derby nr. 270.

¹³¹ KOVIĆ (2011): 256–259.

¹³² FO 244. Foreign Office: Embassy and Consulates, Germany (formerly Prussia): General Correspondence /315. 2 April 1878, Elliot to Derby nr 276. Various other telegrams in FO7/930. 1–5 April 1878.

¹³³ FO 244/315. 4 April 1878, Major Gunne to Elliot nr 33.

¹³⁴ Cited in KOVIĆ (2011): 264.

futility of his bargain too late.¹³⁵ From 13 to 21 April he tried to secure the agreement with Britain by finding common interests and modifying his seven points. He aimed to restrict the occupation of Russian troops and the boundaries of southern Bulgaria, and he eventually agreed to a plan to divide and subject the new state to Ottoman administration, and to defend Constantinople.¹³⁶ He tried to figure out what is the line of policy for the British and reiterated his proposal on the 21 April, but he was told that the British public could not be convinced to go to war for the shores of Montenegro.¹³⁷ The rumours of the Bosnian annexation appeared in the media and Andrassy was forced to confirm that Zichy started separate negotiations to force the Porte for the cession of Bosnia – just like Britain offered its help for the cession of Cyprus. Whether the action of Zichy was instructed or not by his superior, it once again alienated Britain from Austria, and Andrassy only hoped for a joint agreement before the congress in his letter on the 29 April.¹³⁸ Austria-Hungary struck a similar agreement with Germany in mid-April, but when Andrassy had to explain the stance of the Monarchy on the 28th at a military conference, he referred to both Russia and Britain as undesirable allies in case of a war.

The distrust deepened further as Salisbury reached for a Russian solution while Andrassy probed for an existing Anglo–Russian rapprochement in May, and he continued to push for Bosnia at the Porte.¹³⁹ Salisbury expressed his doubts in the commonality of British and Austrian interests and sent a lengthy argument about how Britain needs to revise the whole of the treaty, with or without the Austrian objection to certain points.¹⁴⁰ After the rejection of the proposals, Salisbury and Elliot made clear that only the allies of Britain may get loans for war, warning him that no agreement exists yet between the Great Powers.¹⁴¹ More trouble and alienation emerged from Monson's action as he encouraged the Hungarian opposition and Apponyi to draft a memorandum about changing the relations (even the Compromise) to Austria and go to war with Russia in alliance with England. This put Andrassy in an inconvenient position and weakened the Tisza government.¹⁴² The events of May – the media leak, the arbitrary act of Zichy and the opposition

¹³⁵ KOVIĆ (2011): 261–264.

¹³⁶ FO 7/923. 13 April 1878, Salisbury to Elliot nr 252, 253, FO 244/315. 17 April 1878, Elliot to Salisbury nr 314.

¹³⁷ GOULD (1926): 110.

¹³⁸ FO 881/3594. 29 April 1878, Andrassy to Beust.

¹³⁹ DIÓSZEGI (1999): 302–304. FO 78. Foreign Office and predecessor: Political and Other Departments: General Correspondence before 1906, Ottoman Empire /2788. 15 May 1878, Layard to Salisbury nr 321.

¹⁴⁰ FO 120/548. 4 May 1878, Salisbury to Elliot. nr. 293.

¹⁴¹ FO 120/548. 6 May 1878, Salisbury to Elliot nr. 304.

¹⁴² FO 7/931. 4 May 1878. Elliot to Salisbury nr 350, 354. 10 May 1878. nr. 372.

almost made the rapprochement void. The diplomatic game ensued.

The treaty of 6 June

Andrássy's German ally hinted the existence of an emerging Anglo-Russian treaty as Britain could now play both powers, but Bismarck wanted to prevent the war and convince the Russians about the good faith of Austria-Hungary.¹⁴³ On the 20–24 May, Andrássy proposed a new agreement for Britain with the promise of Austria advocating for British interests on the congress, if Britain would push for the Austrian cession of Bosnia and Montenegro in exchange. In return, Beust was eager to receive a written agreement, but as the Russians were ready to submit the treaty, Salisbury was reluctant in the question of Montenegro.¹⁴⁴ On the 28th and 30th the Anglo-Russian agreement was struck, agreeing in the division of Bulgaria but leaving much to the congress, including the question of Bosnia and Montenegro. Realising that the Austrians can be still of use on the congress, Disraeli and Salisbury proceeded the negotiations with the help of Bismarck.¹⁴⁵ Proposing new terms on the 27th, Salisbury offered only Bosnia to the Austrians but not Herzegovina. Andrássy tried to ask for more and Salisbury would have even agreed to push out the Russians from Dobruja, but they sent vague terms as there were no clear vision or agreements on the western sphere of the Balkans.¹⁴⁶ Finally, the common terms were linking the southern delimitation and the occupation of Russian troops in Bulgaria and the annexation of Bosnia. The agreement also implied that an agreement will be forced on the Russians.¹⁴⁷ In the last days before the congress, 31 May – 1 June the British paper *Globe* interrupted the negotiations by publishing parts of the existing Anglo-Russian agreement.¹⁴⁸ Andrássy openly expressed his fears over the agreement and drafted his policy lines to the public. The editors of *Hon* were pleased with the anti-Russian policy.¹⁴⁹ Salisbury and Elliot feared that the valuable support of Austria-Hungary on the congress would be lost in consequence of the media leak and they proposed a new memorandum of military alliance and joint policy. Andrássy tried to seize the moment, and ask for Herzegovina and the Montenegrin shore once more in the next days, but Salisbury and Elliot could not agree and

¹⁴³ DIÓSZEGI (1999): 302–306.

¹⁴⁴ FO 7/924. 20 May 1878, Salisbury's drafts nr. 340, 22 May nr. 344, 24 May nr. 347.

¹⁴⁵ FO 7/924. 27 May 1878, Salisbury (drafts) nr. 349.

¹⁴⁶ GOULD (1926): 110–112.

¹⁴⁷ FO 7/924. 3 June 1878, Salisbury to Elliot (drafts) nr 370; FO 120/548. various drafts from Salisbury on 31 May 1878.

¹⁴⁸ KOVIĆ (2011): 266.

¹⁴⁹ Hon, 1 June 1878. XVI. 30–53.

alluded to the British public.¹⁵⁰ The parties finally struck a deal on 6 June and agreed to the partition of Bulgaria and the restriction of the Russian occupation, while the British promised to help in the cession of Bosnia.¹⁵¹ Disraeli, therefore, struck his long-desired alliance but rather helped Andrassy with this last gesture before the congress. He described the agreements to Lionel Rothschild: „*I made my book with Austria and Turkey is in my pocket.*”¹⁵²

Conclusion: The role of different foreign policy levels in the rapprochement

The negotiations proved essential for both powers on the Congress of Berlin. After the first seating the chief-negotiators (Disraeli, Salisbury and Andrassy) met in person and on the next day they agreed to further support each demand to Russia.¹⁵³ Conflict arose between Russia and Britain on the seating on the matter of Bulgaria – where Andrassy advocated for Britain¹⁵⁴ –, then between Turkey and Austria on the matter of the Bosnian cession, where Salisbury advocated for the Austrian cause.¹⁵⁵ Later that year, the Berlin Congress resulted in the shake of Austro-Hungarian politics by transforming the political parties of Hungary but leaving Tisza in power against an opposition which heavily objected to the Bosnian intervention. In Cisleithania, the political crisis resulted in the collapse of the Austrian Liberals. In Britain, the popularity of Gladstone surged, and by 1880 he returned and won the elections as Liberals in the Midlothian campaign emphasized the faultiness of Disraeli's imperialist policies on the Balkans. In the long term, the fruits of the rapprochement on the international level lead to the collapse of domestic politics.

The decision-making of the state actors and their chief-negotiators (Disraeli, Derby/Salisbury, Andrassy) were orchestrated and influenced by the heads of the state (Victoria, Franz Joseph) the individuals serving them in the bureaucracy (Buchanan, Beust, Monson, Layard, Orczy, Zichy), and in some cases they even assumed roles (Disraeli and Derby). The lobby and interest groups (e.g. the Austrian military circles and British ministers) and the channels of information by different agents also influenced the course of foreign policy between Austria-Hungary

¹⁵⁰ FO120/548. Salisbury to Elliot 1 June 359, 5 June 1878, nr 372.

¹⁵¹ FO 93/11/45B. Secret Agreement. Berlin Congress, FO 120/548. 6 June 1878, Salisbury to Elliot nr 160.

¹⁵² Cited in KOVIĆ (2011): 266.

¹⁵³ MEDLICOTT (1963): 39–40.

¹⁵⁴ He wanted to see „British flags” and „*Turkish troops*” in southern Bulgaria. FO 78/2899. 18–22 June 1878.

¹⁵⁵ MEDLICOTT (1963): 49–52.

and Britain. The levels of Foreign Policy Analysis not only helped in reconstructing a more accurate piece of international history, but also helped to explain causality and the interaction between level actors. The method also helped to validate historiographic accounts. The paper therefore aimed to demonstrate, that instead of following a strict ‘mousetrap’ policy, Andrassy often reacted to the actions of different levels (Emperor’s status quo policy, the Russian intervention etc.), while keeping the British in ‘arm’s reach’ and using the opportunity to cooperate with them against Russia on the congress. On the one hand, public opinion was heavily influenced and was less articulated compared to our concept of today, but it had a definite role in forming policies as ‘acceptable’ or ‘admissible’. The contemporary newspapers and media had a key role in influencing policy-makers and constituents alike, more so in the British politics given by its constitutional settlement and level of political publicity. Therefore the application of the IR method may provide a *social scientific treatment of historiography*.

The use of the frame of Foreign Policy Analysis may also provide a valuable tool to liberate historical events from retrospectivity and to dismantle the argument of predetermined course of events. While both modern historians and contemporaries saw the decades of the late 19th century as the source of the conflict¹⁵⁶, the origin stories of World War I can be demystified by investigating the actors of different levels. By emphasizing the difference of accounts of modern international history, more insight is available to the alternatives of international relations. As Breuning and Trachtenberg already drew attention to this method, alternatives and counterfactuals may help to understand and evaluate different foreign policy factors in strive for a more accurate historical work.¹⁵⁷

¹⁵⁶ For instance, in 1916. Andrassy the Younger points out the deeds of his father in his works (ANDRÁSSY Gyula: *A világháború problémái*. Szépmíves Kiadó, Budapest, 2018.)

¹⁵⁷ BREUNING (2007): 20.

Ramachandra Byrappa¹

***Is India a Democracy without Human Rights?
Perspectives on India's structural resilience***

„Well, in our country,” said Alice, still panting a little, „you’d generally get somewhere else – if you ran very fast for a long time, as we’ve been doing.”

„A slow sort of country!” said the Queen. „Now here, you see, it takes all the running you can do to keep in the same place. If you want to go somewhere else, you must run at least twice as fast as that!”

Lewis Carroll – *Through the Looking Glass- And what Alice found there* ²

Abstract

India is increasingly a society without citizens, as is the case with major parts of Asia, instead they have silent masses, suffering in anonymity devoid of all rights. When we talk about rights, in general we think of something concrete that is both tangible and attainable. We assume that these rights can be enforced and guaranteed. This perception is a costly illusion for all parties involved, especially those that are economically, politically and socially disenabled. It is often true that the middle-classes everywhere are better equipped to materialize their rights, although they might not always be in need of these rights. This means that a big majority of the people are unable to transform their theoretical rights into a workable reality in their everyday life. One of the reasons for this is that human rights are often perceived as a top-down issue, where rights are created at the top and imposed at the lower level. Crafted by the few and imposed upon the many. Human rights are therefore treated as a product of pedantic thinking, bestowed as a gift by a higher authority on a passively and obediently accepting masses. I have a difficulty in accepting or accommodating to such a perception, I see a fundamental need to remain at the empirical level when it comes to Human Rights.

Keywords: Zero-Rights Environment; Micro Communities; Fundamental Needs; Individual Autonomy of Action; Good Government; Multi-polarity;

¹ Historian, PhD, ELTE, Budapest, rama.byrappa@gmail.com

² Lewis CAROLL: *Through the Looking Glass- And what Alice found there*, Rand McNally and Company, Chicago, 1917. 39.

A few remarks the Human Rights Conference of June 21st, 2019, Vienna

The definition of Human Rights (HR) assumes: that the nature of these rights is anchored in humanness and (therefore) accessible to everyone, meaning universality. I felt that the participants of the conference made a very rich contribution, each trying to understand HR from a unique perspective. There was no contradiction, we were all trying to contribute a piece to the whole puzzle and matrix. I very much appreciated the fact that many of Chinese colleagues present were genuinely trying to understand the issues and were seeking practical solutions to the challenges posed to HR in the 21st century. My personal approach was to show that there is a limit to how much of the HR regime can be implemented and legally enforced. I argued that individuals around the world are often confronted with what I described as „*Zero Rights Environment (ZRE)*”. I wanted to remind the participants that individual initiative at the micro and local level should be given more importance, both in academic research and policy design at national and international levels.

Introduction

Contrary to the *absorptionist* vision of rights and human rights I am obliged to take a *creationist* approach to demonstrate my point; that by the very nature and scale of Human Rights proposed, the implementation and defence of these rights does not immediately serve the purpose of those aimed at. This is one of the main reason why the issue of HR is seen as meeting the political purposes of the west. To put the whole argument into perspective I will use the notion of HR in India. How rights and human rights as such are unknown to the Indian civilisation, where local communities take the centre stage. Here one can notice a difference between a nation-state approach and a civilizational approach. Nation-States believe in a preponderant central entity that provides authority. Civilization on the contrary believes in diffused authority where there is much more autonomy in the creation of order and its implementation. This means that the definition, elaboration and implementation of HR is non-hierarchical and endogenous to the individual needs and his or her local environment. However, this is not automatic, there is a precondition to this autonomy. Human dignity (HD) is a pre-conditional environment in and under which the individual can mitigate, negotiate and create his or her own human rights that are practical and practicable in everyday life; without the need for the protection of these rights by an outside (higher) authority. There existed a certain universality before the arrival of the nation-state

that distinguished traditions of dignity in the West and the rest of the world-systems. It is my view that more has to be done to reinstall HD at the centre of the HR debate. The HD approach presumes that the state should intervene to protect the physical integrity of a person.

Most of the HR currently defined and listed have been integrated into constitutions around the world in one form or the other, so they are not only defended by the particular constitution but also by the prescription of the United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948). But this does not stop the abuse of the same rights on a massive scale. On an individual level, very few have the resources to defend their citizen's rights let alone their human rights. In some contexts, there could be several complaints per day. As it is in certain countries like India, the average time needed to open the process of litigation takes seven or more years. In 2017 the Financial Express journal reported that India had 34 million cases pending: „*A Law Commission report in 2009 had quoted a Delhi High Court observation that 464 years would be required to clear the arrears with the present strength of judges*”.³ If everyone was encouraged to take their human rights abuse cases to the court, then the number of years waiting for the trail to begin could be multiplied many times over. At an individual level there is no enforceability of HR so there is no tangible existence of these rights. And by the time the illusion of rights and entitlements dissipates a lot of time, energy and resources are lost to no avail.

From the above what dawns upon people who are really looking for remedies is: how are these rights to be attained, or redefined, reformulated, in such a way as to make them accessible. Firstly, a clear and concrete redefinition of the notions of HR and HD have to be arrived at before anything else. I believe that we should not bundle-up everything under one heading of HR and make it the sole responsibility of the state. Secondly, we have to see if the HR and HD approaches are the right directions in which we have to move in order to protect human beings from a wide variety of abuses. The HD approach presumes that the physical integrity of the individual should be guaranteed by the state. And the problem everywhere today is that states are not fulfilling this function, on the contrary, they are the main culprits. Thirdly, it has to be accepted that by concentrating too much on the notion of rights that are protected by the 'rule of law', social institutions and traditions have been neglected. In modern state systems, the state is the ultimate protector of HD. When the same state is the biggest abuser there are no alternatives. And this is a real tragedy befalling humanity, this is the only universality in existence today. One has to tackle the problem by going to the root causes. Abuse means that there is no restraint of it; towards other

³ The Financial Express: *Pending cases in judiciary*, The Financial Express online, April 3, 2017.

members of a community or outside a community. Here, the culture of restraint and acceptance seems to be the best guarantor of both HD and HR. It was thought that one solution to this problem is democracy, where rights can become realistically achieved through a democratic process. But assuming that democracy is unbiased and un-construed. In this sense India, and South Asia in general, is a broken bridge between the West and the East. Mending this bridge could be as important a defending HR, since soon 1.5 billion people will experience abuse, deprivation and discrimination on a daily basis, just in India.

Current debate on Human Rights and the contextualisation of India's place in it

Current HR regime and its universality will increasingly come under tension for at least three specific reasons. Firstly, as bigger Asian countries become economically empowered they would demand a revision or enlargement of the HR regime. Secondly, as two of the world's oldest civilizations sort to regenerate themselves, after having suffered cataclysmic setbacks in the 19th and early 20th centuries, they will undoubtedly re-evaluate the existing world HR regime. This will necessarily push the issue into a conflict zone. Thirdly, Asia being the most populous region, dominated by two huge countries like China and India, numerically the debate of HR will be at the forefront in this region. When it was defeated and dominated by the West, Asia was forced to borrow Western ideals to confront their own problems. Today there is no need for this, Asia can pretend to revive its own thousand year old method of addressing and organizing HR for its communities.

By concentrating on the improvements of infrastructures, an unprecedented creation of employment and the systematic organization of its civilizational community, China has done a great deal to undercut the need to resort to the issue of HR. Before starvation and malnutrition was an issue but it is no longer for hundreds of millions of Chinese. But at the same time because of this success, the middleclass might see new needs that have to be addressed putting the issue of HR back on the agenda in an emphatic manner. Today, belonging to the middle classes increasingly means belonging to the global middle class, where a wide range of needs and behaviour is normalized or standardized. Looking behind their backs and wishing things to be the same at home could be the new tendency. And as far as its policy approach is concerned, given its overarching economic position across the globe, China is in a delicate situation. On the one side it sees the need to impose its own vision but at the same time it cannot reject the „*Western*” aspect of the HR regime and at the same time trumpet the desire that it can understand, sympathise and establish compatibility with Western culture. If the

Chinese value and ethical system is so diametrically different why should the West sell itself to China? Especially when it comes to vital infrastructures. Technology, partly thanks to China's gigantic effort, has transformed humanity by imposing a high degree of uniformity. There is a systemic gap created between the technologically empowered individual and culturally distinguished political systems that are backward looking. To tackle this, China is in the process of elaborating a vast intellectual effort at the global level, especially in Europe. For the moment at least, rather than confront the Western model of HR, China is seeking to alter the intellectual approach to HR, in order to insert certain Chinese characteristics in a mild manner. Namely, its enormous wealth of experience of „*practically*” addressing the basic needs of its people. This mammoth Chinese effort of bridging the gap with the West in particular, has direct and indirect implications to India and its own method of addressing HR issues; especially on the way in which it goes about fulfilling the basic needs of its people.

By nominally implementing (liberal) parliamentary democracy, India for a long time had shielded itself from the unforgiving and relentless glare of the world HR scrutiny. During the cold war period, HR abuse mainly meant the communist block and third world dictators.⁴ But thanks to Nehru's charisma and soft tone, India was off radar as it were. After the fall of the Berlin wall the communist block is no more. Even the most rigid HR activist does acknowledge that China has made great strides in improving the material standards, in some measures equalling to those of Portugal and Spain. And this relentless effort has not slowed. This dealt a great blow to the Indian elite's complacency on HR. The argument that a combination of a nascent democracy and a huge population is bound to slow development down, can no longer be put forward. The per capita GDP of an average Indian is less than a fifth of that of an average Chinese. Technically, Indian democracy works: people go to vote and a government is elected, but it does not produce the results aspired by the voters. And what is interesting to notice is that as the world's biggest democracy India has now become the biggest abuser of HR. Furthermore it has become the biggest abuser of all forms of rights, and the picture could worsen several fold if people are allowed to report abuse.

When in 1950 India chose a new constitution and firmly affirmed the rule of law in a democratic set-up, the hope was that this would reduce communal strife and conflict. By giving everyone a voice, a consensus would be arrived at, reflecting the true nature of the priorities of the country. And that this would lead to a peaceful transition towards modernization. But this has not worked and things are fast becoming

⁴ B. R. NANDA: *Jawaharlal Nehru – Rebel and Statesman*, Oxford University Press, New Delhi, 1995. 300.

worse than before. India is trapped between the flaws of liberal democracy and the demonic depths of communitarian conflicts. Rather than liberal democracy defeating communitarianism it has become a victim of it.

In recent times the academic who has expounded this most is Jürgen Habermas. In an address to the students of Stanford University he said the following: „*The liberal and communitarian side interpret differently the principles of equal respect for and equal protection of everybody. Liberalism is supposed to advocate a state which is blind to skin color and other differences. It grants everybody equal rights for the free pursuit of equal chances to everybody for the development of personal identities independently of the kind of persons they are and their relation to collective identities. Communitarianism, of course, defends human rights too, but it concedes to the state, even requires of it, the commitment to intervene in processes of identity formation and maintenance, if necessary.*”⁵ According to this kind of dialectic or juxtaposition, rights or human rights for that matter will not have the same purpose or fate. With the advent of a democratic India everyone was hoping that it would brush aside communitarianism and a public culture of inequalities and wholeheartedly embrace the notion of equality before law across the board. Unfortunately the reality is quite different.

Democracy in India is increasingly assigned to a communal function, as this function becomes full pledged, violence and abuse will become more and more evident. There are different periods since 1947 where HR meant different things. First we had the Nehru period where a semblance of HR regime was created by concentrating on the needs of urban middle classes, all the while maintaining a colonial status quo. In the second period Indira Gandhi tried to create a HR regime by a comprehensive, and historically unprecedented, effort to address the needs of the average Indian, especially in the rural areas. In the third period her son, Rajiv Gandhi, increased the potency of HR by increasing autonomy, local sovereignty and liberty through devolution of the democratic apparatus. And like his mother he could not see through the entrenchment of these policies because he was assassinated by an extremist, in a communalist turmoil.

Prelude to the three periods

The American philosopher James Patrick Griffin provides us with an ideal conceptual framework to analyse the chronicle of Human Rights in

⁵ Jürgen HABERMAS: *Multiculturalism and the Liberal State*, Stanford Law Review, Vol. 47, N° 5. May, 1995. 849–853, Published by: Stanford Law Review, 849–850.

India. Griffin concludes that ultimately the essence of HR boils down to three basic elements, three integrative components: „*All human rights will then come under one or other of these three overarching headings: autonomy, welfare, and liberty. And those three can be seen as constituting a trio of highest-level human rights*”.⁶ Perversely these three elements correspond to the three periods of HR development in post-independence India. The sequence of *autonomy-welfare-Liberty* enounced by Griffin could well be the sequence of the demise of the HR effort in today’s India. Each of the three periods had the opportunity to reset the priorities and enhance the HR issue but miscalculations, unexpected fatalities and sheer disregard means that India has become a Zero Rights Zone (ZRZ), for the majority of its citizens. Now follows a detailed assessment of each period in regards to HR in India. The objective here is not to catalogue abuses or specific events but to show the general trends and how HR evolved during a specific period, highlighting the missed opportunities and detrimental policies that were adapted.

Period One: The Nehru years (1947-1964) – perception and reality

When one contemplates Nehru’s rule, one is overcome with dismay and disbelief. A man who had possessed a high degree of natural authority and acquired such a sharp intellect was not able to elaborate a workable plan for India’s future. To the extent that today it is difficult to imagine that India was ruled by such a personality. On the one side it is impossible not to kneel before such a giant but on the other one is filled with utter contempt for someone who naively believed that things will improve without a minimum of foresight and guidance. We will never know if India was made for Nehru to rule or the other way round. Whatever the configuration it was not ideal for the creation of a comprehensive HR regime in India. In my opinion, he got his priorities wrong as far as his domestic policies were concerned. André Malraux the emblematic French minister for culture under General De Gaulle’s rule paid a visit to Pandit Nehru in 1958. He recorded the following in his memoirs, published in 1967:

„*What has been your greatest difficulty since independence?*” I asked him.

His reply was instantaneous, although up to this point he had often spoken of India as if he were groping in the dark: „*Creating a just state by just means, I think*”.⁷

⁶ James GRIFFIN: *On Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2008. 149.

⁷ André MALRAUX / Terence KILMARTIN: *Anti-Memoirs*, Holt, Rinehart and

After the British handed him the keys, Nehru announced that India would be a constitutional democracy within a federal framework but at the same time he was doing everything to strengthen the power of the centre and his own unchallenged power within it. Although he supposedly loathed the negative side of religions, he himself acquired god like powers of arbitrary decision-making. He formally asked Dr. Ambedkar to elaborate India's new constitution and pack it full with wishful thinking. He then either tinkers with it or decides to brush it aside altogether. As a keen observer remarks: „*But even in this "rights-giving" constitution, provisions have been included to take away all the fundamental rights on one or other excuses*".⁸ Nehru was the product of the British Empire with corresponding instincts. Jaffrelot insists that: „*Despite his modern outlook, Nehru never wanted to cut himself off from India's past*".⁹ Jaffrelot might be thinking of the mythical and distant India but I personally believe that first and foremost, Nehru was a man of empire, British or otherwise. After independence of 1947, India was in the process of being created, a creation of a new empire of sorts. After the British, Nehru was probably one of the biggest empire builder (nation-building). So the constitution could not apply to war zones or conquered and still to be pacified territories. I agree that there had to be some kind of unification but no one expected Nehru to resort to violence in this manner. He was setting a precedence, initiating a tradition. As Chakrabarti reminds us: „*Recurrent use of the draconian and colonial Disturbed Areas Act and the Armed Forces Special Powers Act, etc, in some areas of the country has turned the promise of non-prevalence of black laws into sheer mockery. Innumerable instances can be cited in this respect*".¹⁰ Very little is written about Nehru and comrades' use of the armed forces in certain parts of India in the 1950s and 1960s; there was no mention of Human Rights or Constitutional Rights in these contexts, instead there was a *de facto* suspension of all rights.

In the wake of the Congress government in 2004, Christophe Jaffrelot, a self-proclaimed specialist on South Asia, penned an article in an Indian newspaper praising Nehru as creator and defender of rights in the following manner:

Winston, New York, 1968. 143

⁸ Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India*, IN: *Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19. 2011. 33–40, Economic and Political Weekly, 35.

⁹ Christophe JAFFRELOT: *Hindu Nationalism*, Princeton University Press, Princeton, 2007. 328.

¹⁰ Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India*, IN: *Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19. 2011. 33–40, Economic and Political Weekly, 35.

„The 1950 Constitution strongly influenced by Nehru, did not recognize religious communities but only individuals, to whom it guaranteed in Article 25 ‘freedom of conscience and the right freely to profess, practice and propagate religion.’ This ideal concept of religion as a private matter implied a reduction in its sphere of influence through the impact of state in its capacity as the agent of ‘modernisation’. Nehru’s principal achievement in this voluntarist perspective was undoubtedly the Hindu Code Bill.”¹¹

There are many that would utterly disagree with Christophe Jaffrelot. He has got his analysis utterly wrong on several levels. Firstly, as B.R. Nanda argues: *„It is significant that though he regarded the enactment of these laws as his greatest service to his country, he excluded the Muslim community from them on the grounds that it was not yet ready for the reform”*.¹² By crafting or catering laws (civil codes of rights) to a specific community, with one stroke he nullified the role of the Constitution and the universal and impartial aspect of human rights within the borders of India. More importantly by treating one religious community, the Hindus, as backward and in need of state intervention Nehru was butting the Indian State against a community on the basis of its religion. Contrary to what Mr. Jaffrelot argues, like Mahatma Gandhi, Nehru was putting religion at the centre of state action. It would be unimaginable to enact a Catholic Code Bill in France, it is difficult to understand why this would be a heroic deed in the Indian context. The inevitable consequences was that Hindus decided that the state was against them, therefore they should see the State as their main enemy. And by shielding the Muslim and Christian communities from similar laws, Nehru had paved the way for religious and communal tensions. For HR, this was a catastrophe in the making.

According to one specialist, HR under independent India’s first prime minister can be summed up as follows: *„Nehru’s concept of rights was based on his philosophy of life wherein individual enjoyed the key position. He laid great emphasis on the individuality of man, his dignity and his role in shaping the society. According to him civilizations may rise and disappear, nations maybe swept away by tornado of time and sink into oblivion, but man survives in all his glory and greatness down the ages. Therefore, he argued that no individual is to be thrown on the rubbish heap. He must be regarded as significant as purposeful; and nobody no state or organisation should try to suppress the individual. The state, society and all institutions exist for*

¹¹ Christophe JAFFRELOT: *Nehru And The Hindu Code Bill*, 08-August-2003, Outlook online, India.

¹² B. R. NANDA: *Jawaharlal Nehru – Rebel and Statesman*, Oxford University Press, New Delhi, 1995. 309.

the individual, not the individual for them. That was his cardinal principle".¹³ In part I agree with this, Nehru had very little to offer for the starving millions of India, so he made it his practice, in exchange he curtailed state action. Non-interference in the daily goings of the people became the preferred policy of his tenure. It was like saying: unfortunately I cannot offer much materially but I can promise not to abuse your basic liberties. There are many divisions and discriminations in society but the Indian state will not make this worse by lending support to the perpetrators of these abuses, was the message. There was a tacit contract between the masses and Nehru that he would dent or limit the power of predator communities and *Fringe Mesopotamians* that traditionally saw HR abuse as a privilege.

Apart from this nothing was done to improve the basic material condition of the masses.

Dipankar Chakrabarti advances a very simple, straightforward and to my thinking credible explanation to why nothing was done. He says that firstly, India's recent history on human rights or rights of any kind has to be divided into two phases – colonial and postcolonial. Secondly, it has to be emphasised that: „*India's freedom was achieved basically through a compromise with the imperialists, thereby handing over power to the bourgeoisie, dependant on the imperialists in alliance with the feudal elements. As a consequence, human rights of the common labouring people were not at all guaranteed, nor were such rights expected to be ensured*".¹⁴ This is far removed from what happened in China, where the peasantry was the driving force behind the rooting out of the feudal system and the repelling of both the Western and Japanese occupiers. And naturally when they took over, the material well-being of the masses became the central pillar to state action. Nehru did not have a taste for this kind of state, although branding himself as a socialist or Fabian. The urban educated bourgeoisie was his main constituency. A comprehensive Welfare State, even if lacking in resources, would have laid the foundations for a better protection of fundamental rights and HR in general.

In the absence of a welfare state the Nehruvian state did not bother to create jobs and economic empowerment for the masses, instead it concentrated its efforts on the tiny middleclass, which had replaced the British as the new privileged suckers of India's resources. Nehru had soothing words and often scolded the masses for not being civil enough

¹³ Surender Kaur GORAYA: *Nehru as Champion of Human Rights*, The Indian Journal of Political Science, Vol. 69. N° 4. OCT. – DEC. 2008. 869–878, Indian Political Science Association, 871.

¹⁴ Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India*, IN: *Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19, 2011. 33–40. Economic and Political Weekly, 35.

towards each other but apart from that nothing concrete was done to address the issue of HR. And nor was there any effort made to lay the foundations for the future. As one reporter of a US journal summed up Nehru's situation as the following: „*On each occasion in New Delhi, when he talked with the charm and the fluency that go with his great gift of personality, you came away with a sense of the enormity of his task and the odds against his being able to succeed in it. He was struggling to impose on the vast confusion of India – a confusion of languages, castes, customs – the parliamentary democracy which he had come to know in his education at Harrow and Cambridge in England*”.¹⁵ It was undeniable, as argued earlier, that Nehru had limited resources and was constrained in the scope of his desired objectives by a chaotic situation domestically and an explosive situation internationally, which had direct implications for India. Policy options were limited and it is difficult to persist at this level. This said, there were other options that would have costed little but would have strengthened the foundations. Human rights, seen from an institutional perspective, cannot exist without rule of law and a strong civil society.

Nehru maintained the predator communities, the serial abusers of HR, at bay but strengthened another monster – the *bureaucratic state*. This would have a devastating effect on HR and continues to do so to this day. Nehru had to integrate the new territorial acquisitions and the loose colonial structure into a water-tight super-structure so that it does not fall apart from both inner and outer tensions. He could not depend directly upon the prominent communities that had collaborated with British Empire because there was a possibility that they would out-manoeuvre him. He could not openly use the army because he would be deemed a military dictator. So what Nehru did was to use a range of means to acquire integration that suited his personal power: „*The main ingredients of Nehru's strategy of nation building were: (a) The making of a constitution based on consensus and accommodation, (b) secularism, (c) parliamentary democracy, (d) federalism, (e) linguistic re-organisation of states, (f) democratic decentralization for Panchayati Raj (g) party building and (h) penetration of centre into periphery through the administrative process*”.¹⁶ It was hoped that this would work out with time, it did not. Of all the measures it was thought that the federal process would decentralise and delegate enough power to the local bodies, which would then give appropriate attention to issues like HR. As one expert confirms: „*But the federal system created by*

¹⁵ Marquis CHILDS: *Illusions and Reality*, Daytona Beach Morning Journal – dec. 4. 1962.

¹⁶ Ranbir SINGH and Anupama ARYA: *Nehru's Strategy of National Integration*, The Indian Journal of Political Science, Vol. 67. N° 4. OCT. – DEC. 2006. 919–926, Indian Political Science Association, 920.

*Nehru proved dysfunctional for national integration...*¹⁷ Nehru failed miserably in the long term.

What Nehru succeeded in creating was a bureaucratic monster of unprecedented proportions. This is one of the reason why the Indian State is proportionally the biggest abuser of HR. After one of the most brutal colonial system, it was deemed necessary by many to abolish the colonial bureaucracy and make a fresh start: „*The development environment requires an administrative system which performs a 'change' function instead of a 'maintenance' function*”.¹⁸ As it was widely known, the colonials were few, meaning that they depended upon local collaborators to impart their brutality and abuse. And since these local strongmen were badly paid and not supervised, corruption was rampant, leading to excessive material and physical abuse of the population. Maintaining the colonial administration also meant retaining structural, racial and caste prejudices of the British. There was a dangerous over-representation of Brah-amins, increasing the scope of predation to unbearable levels and letting loose a caste and class of serial abusers. Nehru knew this very well, yet decided to make it the backbone of today's India: „*He did not agree with those who wanted to abolish the colonial system of administration. He regarded its maintenance essential not only for much needed stability, tension management and conflict resolution but also for social transformation. This explains the vertical and horizontal expansion of administration during the Nehru – era. This, somehow, proved dysfunctional for national integration as the bureaucracy was not only power hungry and corrupt but also inefficient*”.¹⁹ By creating a corrupt bureaucratic and oppressive police state, Nehru, knowingly or not, created a super structure of HR abuse and intolerance in general. Under Nehru, the people could maintain nominal autonomy, which worked to his advantage but they lost all economic autonomy. Indeed, Nehru nationalized communal properties of the villages and strengthened feudal structures by aligning the new democratic structures with the old feudal and administrative rent-seeking structures. This was detrimental to the long term development of a culture supporting HR.

André Malraux, the one-time minister for culture in France, having met Nehru in 1958 came to this conclusion: „*He pitied India. He knew its misery. But he wanted to see it committed to a unique destiny, dedicated to becoming the conscience of the world*”.²⁰ In retrospective, it

¹⁷ Ibid, 922.

¹⁸ C.A. PERUMAL: *Public Administration at the Cross-Roads*, The Indian Journal of Political Science, Vol. 54. N° 3/4. July – Dec. 1993. 325–333. Indian Political Science Association, 327.

¹⁹ Ranbir SINGH (2006): 924.

²⁰ André MALRAUX / Terence KILMARTIN: *Anti-Memoirs*, Holt, Rinehart and

is time for the Indian people to pity Nehru and his massive failures as a leader and as an intellectual. For the moment India's unique destiny seems to be that of an almost one and half billion people abused on a regular basis, in a million and one ways. Nehru surely has to bear the full responsibility for this.

Period Two: Indira Gandhi – Foundation of a comprehensive system of rights and duties

Nehru should have initiated and consolidated human rights in India. He had a historic opportunity and political power to do so. He was equipped with the necessary intellect and persuasive power. He could push things through by gaining both political and bureaucratic backing. He could build a national consensus. But he failed miserably to realise this fact by deciding to postpone the advent of a comprehensive approach to HR in a critical and propitious moment of India's history. This job was left to future leaders who were bound to be less equipped with all these qualities. At least there would be less goodwill from Indians and foreigners. This somebody must be someone who knew the weaknesses of the „*Nehru System*” of governance and priority setting. It was a lonely woman who had been in the shadows for a long time, who had patience and steel-strengthened stamina, a woman who truly cared and loved her people, the masses of poor Indians. And above everything else, a woman who wanted to give material meaning to the word „*democracy*”. Long forgotten and at the point of implosion. She was Indira Gandhi, daughter of Jawaharlal Nehru, and no relative of Mahatma Gandhi - neither in spirit nor in political action. But Mahatma Gandhi and Nehru, despite their robust cooperation with the British colonial oppressors and their total disregard, sometimes even contempt for the average Indian, are lifted up to the status of near sainthood. On the other side of the scale Indira Gandhi, as myself witnessed and benefitted from her policies, did more to India and Indians than any other Prime Minister, and probably any Prime Minister will do in the future. But she is regularly portrayed as a dictator who trampled on HR, because of the fateful events of Emergency. A policy which tried to deal with an urbanite and corrupt elite, for the betterment of the masses.

For Indira Gandhi, creating and protecting a comprehensive Human Rights regime had to come through two things: social transformation and empowerment of the poor. Both could only be achieved by a strong commitment from fast-track responsive state. From Nehru she not only inherited the national shame of a lost war in 1962 but also hundreds of

Winston, New York, 1968. 141.

millions of starving Indians. All the while vigorously defending his nonalignment, Nehru was begging the reluctant Americans to sell, or give as aid, tens of millions of tons of wheat each year. As The Times of India journalist reminded us: „*Jawaharlal Nehru talked big about self-sufficiency. Yet he led India into deep dependence on foreign charity.*”²¹ It is hardly appropriate to speak of human rights while millions could not have at least one meal a day. Speaking of Indira Gandhi and her time as Prime Minister one commentator had this to say: „*Indira Gandhi was neither a moral giant like Gandhi nor an intellectual giant like Nehru.*”²² Both Nehru and Gandhi, to please their Western constituency, were proud of their worldly philosophies while millions starved and were humiliated nationally and internationally on a daily basis. My reply to this commentator would be: with her motherly instinct, Indira Gandhi needed neither. She just wanted to feed her people, send the children to school, give seeds to farmers and protect the fragile environment in India, upon which so many depended for their livelihood, and lay the future for a technologically developed India. Unlike Nehru or Gandhi, she had achieved all these in a very limited time.

Indira Gandhi saw the problem of human rights in a very simple and straight forward logic. To protect the rights of the people we need two things. On the one side a country should have a fair and pro-active institutional outlay, to which citizens in need can turn to for help as victims of abuse. And on the other side a country should empower its citizens sufficiently, give them sufficient strength, in order for them to fight for their rights. She wanted to make progress in both directions but her experience and observation had showed her that with a nepotistic political elite and unresponsive and corrupt bureaucracy her success with the institutional outlay would be very limited. So empowerment naturally became her preferred option. And it would have been the preferred option of any reasonable and sensible person. But of course Bengali intellectuals and journalists regularly lambast Indira Gandhi at home and abroad as being authoritarian and abusing human rights: „*The fundamental objective of both Jawaharlal and Indira was the modernisation of the country-the first sought to achieve this by a quasi-liberal path and the second by an increasingly authoritarian one.*”²³ As we will see one of the reasons why Bengali's keep attacking Indira Gandhi is because Bengal was the region where discrimination and abuse was the highest by the upper classes. Bengalis had the strange

²¹ S.A. AIYAR: *Drought not a big calamity in India anymore*, The Times of India, July 29. 2012.

²² Balraj PURI: *Era of Indira Gandhi*, Economic and Political Weekly, Vol. 20. No. 4. Jan. 26. 1985. 148–150, Economic and Political Weekly, 148.

²³ Ajit ROY: *The Failure of Indira Gandhi*, Economic and Political Weekly, Vol. 19 N° 45. Nov. 10. 1984. 1896–1897, Economic and Political Weekly, 1896.

tendency of preaching communism for the rich and powerful, while exploiting the poor and needy. Let us not forget that Bengalis and Madrasis constituted the backbone of the British colonial and administrative exploitation of the Indian people. They hate Indira Gandhi for shattering the illusion that they are fighting for the poor. For this reason, they keep writing about the authoritarianism of Indira Gandhi, which at the most touched only few in the elite circles. The reality of Indira Gandhi's policies was quite different on the ground.

The abuse of HR in India was mainly directed against women and the poorer classes in India. It was therefore Indira Gandhi's firm belief that woman's rights in India have to be secured, in order to create a fairer and equal society. This meant creating a sustainable, long term, empowerment as a precondition to HR. As Ashok Bhargava points out, throughout her tenure, Indira Gandhi was very consistent in her policy formulation, empowering people on the lower end: *„Growth with equality has been paid lip service by planners and policy makers since Independence. Mrs. Gandhi made it a separate and different issue by her slogan „garibi hatao” (remove poverty / war on poverty). There was now to be a frontal attack on absolute poverty by the government. This reflected both the presence of a large proportion of the population in absolute poverty and the change in thinking on development. The seventies saw a push for direct services for the poor. These programs included: small farmers' development agency; marginal farmers' and agricultural laborers' program; drought-prone areas program; crash scheme for rural employment; employment guarantee scheme; food for work; and operation barga (land reform – 1978)”*.²⁴

Indira Gandhi was not ideological, she was pragmatic and systematic in her approach to HR. Six months after taking power she started elaborating policies to reduce inequalities. When she took power in 1966, India was in the middle of an unprecedented economic crisis due to a severe drought and burdened with the costs of the second war with Pakistan in 1965. She had the political disregard of her male colleagues and empty hands as far economic means were concerned. Her father, Nehru, was socialist only in a comfortable sofa, while big businesses dominated the Indian economy. There was an urgent need to change things. She hurriedly came up with a *„Ten-point Programme”*: *„It sought social control of banking institutions; nationalisation of general insurance; nationalisation of export and import trade; public distribution of foodgrain; curbs on monopolies and concentration of economic power; limits on urban incomes and property; better implementation of land reform; and an end to princely privileges and*

²⁴ Yogendra Kumar MALIK, Dharendra Kumar VAJPEYI et AL.: *India: The Years of Indira Gandhi*, BRILL, London, 1988. 75.

privy purses".²⁵ She introduced legislation to take back real power to solve urgent and pressing needs. She introduced laws like Urban Land Ceilings Act in the proceeding years to solve the problem of slums by freeing up land for cheap housing. The condition of the urban poor, similar to that of the rural poor, was intolerable and a disgrace for democracy. With her 10-point program Indira Gandhi managed to stop the bleeding of the country, and it was one way to reduce the structural abuse of HR.

This phase was followed up by the launching of the issue of women's position in India. At the time they constituted half of the population but suffered in every aspect of their life. So it was deemed necessary to get a clear picture of women conditions before crafting policies to protect HR in all areas of social life. Indira Gandhi set-up the Committee on the Status of Women in India (CSWI, 1974-75) with the aim of producing an objective survey and make practical recommendations to improve the situation.²⁶ As one commentator summed it up: „... *this report was a major eye-opener and galvanized many groups into action. For example, it highlighted the stark inequalities of gender evident in chilling statistics of imbalanced sex ratios, indicating major differentials in male and female mortality; constraints experienced by women as a result of socio-cultural institutions such as dowry, polygamy and child marriage. It also identified discriminatory legal frameworks and practices; economic practices that did not recognize the contribution of women; an educational system that was not equally accessible to girls and women, ghettoizing them in certain fields and transmitting values inimical to gender equality; and a political system that did not promote women's participation adequately*".²⁷ As was expected this created a big bang effect in state initiatives as well as initiation of civil society movements mushrooming across the country. But Indira Gandhi went beyond this by integrating the issue of women empowerment and emancipation into mainstream government policy.

Parallel to the publishing of the CSWI report, Indira Gandhi formulated a 20-point program to tackle the problems indicated by the report, integrating the recommendations of its authors. Some think that this was a program hurriedly put together to fulfil electoral purposes.²⁸ The main purpose of the program was to liberate the individual and align his or her loyalty to the state. Indira Gandhi believed that the

²⁵ Arvind PANAGARIYA: *March to socialism under Prime Minister Indira Gandhi offers an interesting parallel*, The Economic Times, Aug. 24. 2011.

²⁶ *Report of the Committee on the Status of Women in India: Towards Equality*, Government of India, New Delhi, 1974.

²⁷ Mala KHULLAR: *Writing the Women's Movement: A Reader*, published by Zubaan, New Delhi, 2005. 11.

²⁸ Yogendra Kumar MALIK, Dhirendra Kumar VAJPEYI et AL.: *India: The Years of Indira Gandhi*, BRILL, London, 1988. 72.

individual was under layers of discrimination or tutelage and only economic empowerment could liberate the individual from this. Lee Schlesinger, now at the University of Michigan, was in an Indian village at the time and had this to say: „*The dialectics of democracy or dictatorship and their ideologies were quite irrelevant to the realities of the local political system, best described as a kind of participatory oligarchy*”.²⁹ Indira Gandhi was desperate to produce results but the patterns of instinctive behaviour could not be changed so quickly. As one HR lawyer reflected: „*Unfortunately women from the middle classes, whether in tribal society or non-tribal, have used the women’s movement for either solving their individual problems without any commitment to a larger movement or to get into the same patriarchal structures which are the cause of oppression*”.³⁰ When the sun dawned on the socio-political system, Indira Gandhi realised that India’s elite were corrupt, heritage from her father, and the key element of liberal democracy, the middle-classes cannot be trusted. Desperation is followed by impatience and Indira Gandhi declares Emergency when she temporarily suspends the democratic process.

Although Mrs. Gandhi’s move to secure the 20-point program by imposing Emergency is understandable but at same time it has to be said that it has a devastating effect on human rights in the long run.³¹ She suspends the political system that is corrupt and obstructive. She moves away from an untreatable middleclass that is self-absorbed and selfish. The logical consequence is that she is left with the civil security forces and the bureaucracy. Both were still in the colonial footing, brutal and alien to local populations. Faced with this we have a population that was, root and leaf, mobilized after the promise of Indira Gandhi’s practical empowerment policies. If she had time, there was a chance that she would have entrenched the good results and weeded out malpractice. Her resignation at the end of Emergency and her triumphant re-election at the end of 1979 are a witness to the fact that she had enormous trust in her people and theirs in her. This trust and their common belief in democracy would have helped normalise and modernise India. And more importantly build a culture of respect for HR. But unfortunately she was assassinated by two extremists on the 31st of October 1984. When after receiving some 30 bullets her humble body fell to the earth, and so did the promise of a respectable Human Rights regime in India, along with many other good things.

²⁹ Lee I. SCHLESINGER: *The Emergency in an Indian Village*, Asian Survey, Vol. 17. N° 7. Jul. 1977. 627–647. University of California Press, 630.

³⁰ Mala KHULLAR: *Writing the Women’s Movement: A Reader*, published by Zubaan, New Delhi, 2005. 146–147.

³¹ Yogendra Kumar MALIK, Dharendra Kumar VAJPEYI et AL.: *India: The Years of Indira Gandhi*, BRILL, London, 1988. 72–81.

High profile and well-connected Bengali academics, intellectuals and journalists continue to pour their venom on her so it is difficult to have an objective assessment of her deeds or misdeeds. According to one of them: „*Indira Gandhi's failure is even greater. Instead of a united and modernised nation that she strove to build, she leaves the country seriously threatened with fragmentation*”.³² But some of them were slightly more balanced: „*Though a democratic atmosphere prevailed after the withdrawal of the Emergency and the installation of a new government in New Delhi, it was apprehended by the civil rights workers that state terrorism, police atrocities as well as attacks on mass movements and human rights would continue in some form or the other. The experience of the next four decades confirmed these apprehensions. All the anti-people acts of the State continued, although on a smaller scale*”.³³ In general one can say that the loss of her leadership was the key factor in the beginning of the chaotic decomposition that ensued.

Period Three: The Hope of an Elaborate System Neutralised

The assassination of Mrs. Gandhi unlocked the flood gates to interminable sequence of disasters. Her son Rajiv Gandhi possessed even more charisma than his mother and was cherished as an honest person by his people, the poor people of India. Like his mother he too wanted to liberate the masses from the clutches of feudal structures, structures that abused HR without the slightest interruption, as if the rule of law did not exist, as if the British Empire still ruled India. He came to the conclusion that maybe his mother had made a mistake by handing extra powers and resources to the police and the bureaucracy. The judiciary was not in a better condition either. And of course he could not rely upon the dissentious and deceitful middle classes, for reasons explained earlier, so strengthening civil society had to wait. So the problem for Rajiv Gandhi was how to create sustainable rights for his people, without creating monsters, like a brutal police force and a corrupt bureaucracy, which would make things worse. After touring around the country and literally consulting thousands of people, he came to the conclusion that he should undercut the feudal structures by giving power to the lowest level, in the form of local government. Giving empowerment on an unprecedented scale by literally creating millions of

³² Ajit ROY: *The Failure of Indira Gandhi*, Economic and Political Weekly, Vol. 19, N° 45. Nov. 10. 1984. 1896–1897. Economic and Political Weekly, 1897.

³³ Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India: IN: Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19. 2011. 33–40, Economic and Political Weekly, 36.

local leaders fighting for local issues, sweeping aside the clutches of the police force and the bureaucracy. The idea was brilliant by its scale and by the theoretical impact it was supposed to have on the Human Rights regime in India. But he was not to see the results of his fabulous effort, he was blown to pieces by a member of an extremist group on 21st May 1991.

P. V. Narasimha Rao, who led the Congress party to victory in the aftermath made it a priority to translate Rajiv Gandhi's dream into a reality. „In 1993, Parliament agreed to the introduction of local government throughout the country, through the 73rd and Constitutional Amendments. With these changes, India's two-tier system of a union government and (now) 28 states was transformed three-tier system”.³⁴ It was probably one of the biggest reform of its kind in human history. A three-tier system at the local level meant the creation of 227698 village councils, 5906 block councils and 474 district councils. Overnight there were almost 3 000 000 local representatives of which 1 000 000 had to be women by law. Furthermore 700 000 of the representatives must come from the Dalit community.³⁵ The long awaited empowerment of the people had come true. And with it, the capacity to seek redress against abuse increased proportionally. A group of researchers conducted a detailed survey and found that „... the introduction of mandated political representation for women leads to a large and statistically significant increase in the number of documented crimes against women. Across all categories, documented crimes against women rose 46 percent, while rapes increased by 23 percent, and kidnapping of women showed 13 percent increase”.³⁶ By way of representation women felt that they could report crimes and abuse without retortion from an official body. This was a huge boost to the human rights capacity. According to this research, what was more important was that, „... women express greater willingness to report crimes to the police in villages where the village council head position is reserved for women”.³⁷ This showed that democratic empowerment of oppressed sections of the population could transform their ability to fight for their rights. This also shows that the belated decision to introduce local government and the reservation of seats was a good decision that brought about a structural improvement to the delivery of

³⁴ Peter Ronald de SOUZA: *The Struggle for Local Government: Indian Democracy's New Phase*, Publius, Vol. 33. N° 4, Emerging Federal Process in India, Autumn, 2003. 99–118, Oxford University Press, 99.

³⁵ Ibid, 99–100.

³⁶ Lakshmi IYER et AL.: *The Power of Political Voice: Women's Political Representation and Crime in India*, American Economic Journal: Applied Economics, Vol. 4. N° 4. October 2012. 165–193. American Economic Association, 167.

³⁷ Ibid, 167.

rights; within the framework of the Human Rights regime in India.

P. V. Narasimha Rao, was a thoughtful and mild mannered South Indian Brah-amin, who took every opportunity to initiate and complement the institutional framework for human rights and their defence. Rare and surreal happenings. With all this intensive effort, nominally India became a model paradise as far as HR and the protection of the citizen rights were concerned. But in reality it is like playing a game of poker where the citizen holds no cards and has to pretend that all is fine. N. S. Gehlot describes the nominal set-up as follows: *„The laws providing safeguards against excesses are substantial. The Constitution protects the right to life and personal liberty (Article 21) and other fundamental rights. Although the prohibition of torture in specific terms lacks constitutional authority, the courts have held that Article 21 implies protection against torture and that sections 330 and 331 of the Indian Penal Code (IPC) as well as section 29 of the Indian Police Act specifically forbid the practice. Stringent punishment is prescribed under section 376 of the IPC for rape in police custody or by the armed forces”*.³⁸ And since 1993 the Indian citizen is armed with an extra outlay of protection, which is sometimes rare in other countries: *„The Lok Sabha has adopted, in December 1993, the Protection of Human Rights Bill, making possible the establishment of the National Human Rights Commission (NHRC)”*.³⁹

The drawback to this tremendous maze of human rights laws and institutions is that the Indian state-system neutralises it by creating a myriad of counter-measures, what one can call the authoritarian coded abbreviations. The digital initiative of the Economic and Political Weekly – Engage describes the situation as follows: *„As the second branch of government, the purpose of the legislature is to make laws that uphold the fundamental rights of all citizens. However, when met with extraordinary circumstances, the Indian legislature has made laws that have not only neglected fundamental rights, but also contradicted them. Often the use of these draconian laws has continued well after the circumstances in which they were created have passed. But they have endowed the state with excess powers to violate constitutionally guaranteed rights at both the individual and community level”*.⁴⁰ The Economic and Political Weekly – Engage lists

³⁸ N. S. GEHLOT: *India and Human Rights: Emerging Realities*, The Indian Journal of Political Science, Vol. 55. N° 4. October – December 1994. 381–390. Indian Political Science Association, 382.

³⁹ Ibid, 381.

⁴⁰ Engage (Economic and Political Weekly initiative): *India's Unforgivable Laws – Several unconstitutional laws in India repress its citizens*. A reading list from the EPW Archives, Economic and Political Weekly, 20 September 2018. URL:

the following, not all, legislative initiatives taken by the Indian State to totally disarm the Human Rights engagements, both national and international:

1. National Safety Act (NSA)
2. Unlawful Activities (Prevention) Act (UAPA)
3. Public Safety Act (PSA)
4. Prevention of Terrorism Act (POTA)
5. Terrorist and Disruptive Activities (Prevention) Act (TADA)

Derision of purpose and overcrowding is another method by which institutions dedicated to HR are deactivated in their scope: „*For instance, the NHRC has accepted petitions ranging from malaria deaths in Orissa about compensation from the State Government to cases of transfer and retirement benefits of employees. The Commission's initial failure lies in not having any guidelines for its own functioning. By poking its nose into every problem, from environment to employee benefits, citing a remote connection to human rights, the Commission has placed itself in a complicated terrain*”.⁴¹ Discretion and non-application of laws or delay in the implementation of court orders was another method to deactivate HR legislation or conformity. As one commentator explains: „*Impunity remains a serious challenge, as does the implementation of existing guidelines and directives issued by the courts and national human rights institution*”.⁴² Demonization is a routine and increasingly popular tactic to disarm people of their HR capacities. These arguments will surely continue to weigh in one way or the other but one thing is for sure, the main perpetrator of HR abuses is the Indian State and its law enforcements organs. Anyone opposing this particular form of state induced violence is seen with suspicion and in turn becomes target of state brutality.

Derogation is another method to deflect the concern for HR: „*Not once in all these years has any government of India permitted a Rapporteur appointed by the UN Human Rights Commission to visit India in order to study issues of human rights that fall within his remit*”.⁴³ Respectable international bodies like the UN are not even given access to make on sight inspections: „*The Committee is deeply*

<https://www.epw.in/engage/article/indias-unforgivable-laws> (Accessed: 05-06-2019)

⁴¹ N. S. GEHLOT: 388.

⁴² Christof HEYNS (Special Rapporteur): *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*, Christof Heyns, Human Rights Council – UN, Twenty-ninth session - Agenda item 3. A/HRC/29/37/Add.3. 6 May 2015. Summery.

⁴³ A. G. NOORANI: *Farce of Transparency*, Economic and Political Weekly, Vol. 32. N° 47. Nov. 22–28. 1997. 2986. Economic and Political Weekly, 2986.

concerned about the reported high level of violence, including rape and other forms of sexual violence, enforced disappearance, killings and acts of torture and ill treatment, against women in conflict affected regions".⁴⁴ Since globalisation this derogatory attitude is the most common thing when confronted with the most pressing demands for action: „As we have already noted, though many of the existing civil rights organisations have begun to take note of the evil consequences of globalisation running amok in our country since the beginning of the 1990s, it must, no doubt, be admitted that a significant and comprehensive programme which can fully and properly address its onslaught and consequences has not yet been formulate".⁴⁵ As it should be pointed out that treatment of workers and labour relations are very different between formal and informal sectors in India. The onslaught of globalisation has had a devastating effect on work and pay conditions, in general the treatment of workers: „In India, only 8% of the labour force is in the formal economy while 92% work in the informal economy with no legal protection or security, and are subject to ruthless exploitation".⁴⁶ And of course, within this context, things worsen for women, especially those women who come from a tribal or Dalit background: „This everyday violence is the product of a culture that bestows all power on men, and that does not even want women to exist".⁴⁷ There seems to be no end to the dark tunnel of abuse and disregard in the issue of HR passing through in India. Even in abuse, especially in abuse and disdain, the current avatar of Indian official attitude towards Human Rights is ingenious, make it look like something inevitable. As one author puts it: „The real genius of this system lies in the fact that oppression has been recast as a virtue. So erasure of self – the most treacherous human rights violation – hides in plain sight, sanctified by loving families, perfumed by our definitions of goodness. And the private sphere, the family, remains impenetrable and untouchable".⁴⁸ As for the more recent developments in the field of HR in India, I would ask the reader to consider the following captions of news items:

⁴⁴ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (UNO): Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of India, (UN) Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/IND/CO/4-5. 24 July 2014. 4/15.

⁴⁵ Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India*, IN: *Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19. 2011. 33–40. Economic and Political Weekly, 37.

⁴⁶ Ibid, 39.

⁴⁷ Deepa NARAYAN: *India's abuse of women is the biggest human rights violation on Earth*, The Guardian Newspaper online, Fri 27 Apr. 2018. 13.30 BST.

⁴⁸ Ibid.

News headlines as a clue to what is happening in India Today:

- *„42% of Indian girls are sexually abused before 19: Unicef”⁴⁹*
- *„In extremely distressful news, NCRB data shows that instances of child rape increased by 82% in 2016 compared to the previous year.”⁵⁰*
- *„India is at war with its girls and women.”⁵¹*
- *„Frameworks of human rights – cast largely in terms of the individual’s relationship with the state – are facing an unprecedented challenge today.”⁵²*

The United Nations Report:

- *„Stark increase in violent crimes against women, especially rape and abduction, and the high number of cases of rape reported by the National Crime Records Bureau in 2012, indicating an increase by 902.1 per cent since 1971, and continuing impunity for such acts;...”⁵³*

Not a day goes by without such distressing and alarming news headlines in the Indian press, a tip of the iceberg.

⁴⁹ Aparajta RAY: *42% of Indian girls are sexually abused before 19: Unicef*, TOI online, September 12. 2014.

⁵⁰ Editorial Opinion: *Crying for help: 82% rise in child rape cases needs urgent attention*, TOI online, December 2. 2017. 2:00 AM IST.

⁵¹ Deepa NARAYAN: op cit.

⁵² Dipankar CHAKRABARTI: *The Human Rights Movement in India*, IN: *Search of a Realistic Approach*, Economic and Political Weekly, Vol. 46. N° 47. NOVEMBER 19. 2011. 33–40, Economic and Political Weekly, 33.

⁵³ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (UNO): *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of India*, (UN) Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/IND/CO/4-5, 24 July 2014. 3/15.

Csilla Dömök¹

Entwicklung der Nationen und Regionen in Europa

Abstract

It goes without saying that Europe is undergoing a radical transformation. We can observe the renaissance of subregional units and regional movements simultaneously. The political, economic, and cultural thinking as well as action regarding the subnational units of the states broke its way through predominantly in Europe. Regional movements demanded bigger autonomy for their sphere of powers and influence, partly by force, even until the separation of certain areas. They chose various reference points of geographical, ethical, linguistic, religious, cultural, historical, or economic dimensions to indicate an area, separated this way, as a region. Common characteristics that the residents of a region possess, create the feeling of a specialised unit and regional identity. The extremely wide range of regions within the European Union is of significant importance concerning the legal status, competencies in addition to the financial resources and thus the political quality of the subnational units.

Keywords: integration process; region; decentralisation; European internal policy; regionalism;

Bedeutsame Veränderungen findet man heute auch bei der Europäischen Union. Früher war die EG sozusagen „regionenblind“. Obwohl die Regionen schon damals in einem heftigen Konkurrenzkampf um Standortvorteile und europäische Fördermittel standen, agierten auf politischer Ebene allein die Mitgliedstaaten. Das entsprach dem klassischen außenpolitischen Verständnis, wonach die Regierungen der Mitgliedstaaten die einzigen Akteure im zwischenstaatlichen Feld waren. Der Begriff „*Europa der Nationen und Regionen*“ war noch vor einigen Jahren in der europapolitischen Debatte nicht vorstellbar. Die Regionen wurden politisch überhaupt nicht wahrgenommen. Unter der Ebene der Mitgliedstaaten gab es nur Verwaltungseinheiten.

Einen Meilenstein bei der Stärkung des Regionalismus in Europa markiert die Einrichtung des Kongresses der Gemeinden und Regionen Europas. Er ist ein Beratungsgremium des Europarates. Seine Hauptaufgabe ist es, den neuen Mitgliedstaaten aus Mittel- und Osteuropa beim Aufbau einer effektiven Selbstverwaltung auf regionaler und kommunaler Ebene zu helfen. Darüber hinaus artikuliert er die

¹ Historian, PhD, University of Pécs, csilladomok@yahoo.de

regionalen und kommunalen Interessen bei der Gestaltung der Politik des Europarates.

Immer deutlicher tritt zutage, dass Europapolitik nicht mehr klassische Außenpolitik ist. Europapolitik ist längst europäische Innenpolitik geworden. Etwa die Hälfte aller wichtigen politischen Entscheidungen fällt heute nicht mehr in München, Bonn oder Berlin, sondern in Brüssel. In der Wirtschaft sind es sogar um die 70%, in der Landwirtschaft über 80% der Entscheidungen, die in Brüssel zumindest vorgeprägt werden. Von diesen Entscheidungen sind nicht nur die Mitgliedstaaten, sondern in erheblichem Maße auch die Regionen betroffen. Das gilt für praktisch alle Politikbereiche. Von der Landwirtschaft, den Umweltschutz, die Ausschreibungen, das Fernsehen, die innere Sicherheit.

Die Regionen müssen daher, wollen sie ihrer Verantwortung vor den Bürgern gerecht werden, nicht nur innerstaatlich an der klassischen Innenpolitik mitwirken, sondern auch an der „neuen“ europäischen Innenpolitik, die in Brüssel gemacht wird. Das ist auch der Grund, weshalb der Philosoph Hermann Lübke sagte:

„Man wird nicht zum Regionalisten, weil man in einem vergessenen Winkel überdauert hat, sondern wegen der Dynamik des Modernisierungsprozesses.“²

Den Durchbruch für die Anerkennung des Regionalismus auf europäischer Ebene brachte die Einrichtung des Ausschusses der Regionen in Brüssel. Der AdR verfügt zwar nur über eine beratende Stimme. Doch zum ersten Mal wurde die sog. „dritte Ebene“, das ist die Ebene unterhalb der EU und der Mitgliedstaaten, institutionell am EG-Rechtssetzungsverfahren beteiligt. 1994 nahm der AdR bereits seine Arbeit auf. Die Folge war ein deutlich fühlbarer Bewusstseinswandel in Brüssel.

Die meisten europäischen Regionen unterhalten heute Informationsbüros oder Vertretungen in Brüssel. Immer wichtiger wird die Mittlerfunktion der Regionen zwischen der EU und den Bürgern. Man soll aber die Bedeutung des Regionalismus in der EU differenzierter betrachten: Erstens: Die unterschiedlichen Regionalstrukturen in den EU-Mitgliedstaaten. Zweitens: Neue Herausforderungen an Europa, die die bestehende Zuständigkeitsverteilung in der EU schon bald nachhaltig verändern könnten.³

Die Vielfalt in Europa findet lebendigen Ausdruck in der Unterschiedlichkeit der regionalen Struktur in den Mitgliedstaaten der

² Hermann LÜBBE: *Die große und kleine Welt, Regionalismus als Europäische Bewegung*, IN: WEIDENFELD, W. (Hrsg.): *Die Identität Europas*, München, 1990.

³ Gerhard BRUNN: *Regionalismus in Europa*, *Comparativ Heft*, 4. 1995. 30–39.

Europäischen Union. Das betrifft etwa die staatsrechtliche Verankerung der Regionen, die Verfassungsmäßigen Rechte der Regionen gegenüber der staatlichen Ebene, die Kompetenzen der Regionen in den Bereichen Gesetzgebung, Rechtsprechung, Verwaltung, innere Regionalverfassung, Finanzstatut und Steuerhoheit. Je nach der verfassungsrechtlichen Position der Regionen kann man daher unterscheiden zwischen: - föderalen Staaten, zu denen Deutschland, Österreich und mittlerweile Belgien gehören, - „regionalisierten“ Staaten wie z.B. Italien und Spanien, - „dezentralisierten“ Staaten, wie Frankreich, die Niederlande, Portugal und wohl auch Schweden und Finnland, - „unitarischen“ Staaten, und zwar Dänemark, Griechenland, Irland und Luxemburg.

Aus dieser höchst unterschiedlichen staatsorganisationsrechtlichen Stellung der Regionen in den EU-Mitgliedstaaten resultieren ebenso unterschiedliche Möglichkeiten der Regionen, Einfluss auf die Europapolitik zu nehmen. In Deutschland beispielsweise steht den Ländern seit einigen Jahren der „Königsweg“ des neuen Art. 23 GG zur Verfügung, das sogenannte Länderbeteiligungsverfahren. Dieses ermöglicht den Ländern über den Bundesrat eine ausgeprägte Mitwirkung an der Europapolitik der Bundesregierung. Bei jedem neuen EG-Rechtsmarkt, der im Rat beschlossen wird, muss die Bundesregierung die Stellungnahme des Bundesrats berücksichtigen, in manchen Fällen, wenn es im Schwerpunkt um Gesetzgebungszuständigkeiten der Länder geht, sogar maßgeblich berücksichtigen. D.h., die Länder legen die Verhandlungsposition der Bundesregierung verbindlich fest. Darüber hinaus wird Deutschland im Rat in einigen Fällen nicht mehr durch einen Bundesminister, sondern durch einen vom Bundesrat beauftragten Landesminister vertreten.

Art. 23 GG sichert auch die Ländermitwirkung bei der Fortentwicklung der europäischen Verträge, namentlich bei den sog. Regierungskonferenzen. Dementsprechend war bei den Verhandlungen über den Amsterdamer Vertrag der damalige Leiter der Bayerischen Staatskanzlei als einer der beiden vom Bundesrat beauftragten Vertreter der Länder Teil der deutschen Verhandlungsdelegation. Von einem solchen Königsweg der Mitwirkung an der nationalen Europapolitik können die anderen Regionen in Europa zumeist nur träumen. Oft bleiben ihnen nur informelle Möglichkeiten der Einflussnahme auf ihre nationale Regierung. Das heißt, sie sind auf den Goodwill ihrer Regierung angewiesen, wenn es um die Wahrnehmung ihrer spezifischen Interessen im Rat geht. Dabei können parteipolitische Konstellationen helfen, wie beispielsweise in Spanien, wenn die Regierungspartei in einer Region als Koalitionspartner in der Zentralregierung gebraucht wird.⁴

⁴ Nachdem bei den Parlamentswahlen vom 12. März 2000 die spanische Volkspartei die absolute Mehrheit der Mandate erzielt hatte (FAZ vom 14. März

Nur ein einziges Instrument steht allen Regionen in der EU gleichermaßen zur Verfügung: der Ausschuss der Regionen. Deswegen war seine Einführung so ein Durchbruch auf europäischer Ebene. Die von Bayern in den 80er Jahren initiierte Konferenzserie „*Europa der Regionen*“ hatte gerade die Einrichtung eines solchen Ausschusses der Regionen zum Ziel.

Gleichwohl bleibt die unterschiedliche innerstaatliche Rechtstellung der Regionen ein potentielles Problem, wenn es um die einheitliche Vertretung der Interessen der „*dritten Ebene*“ in Europa geht. So kann man schon beobachten, dass manche Regionen, die sich von ihrer Zentralregierung gegängelt fühlen, unter Umständen dazu tendieren, mehr Kompetenzen für die EU zu fordern – um sie ihrer Zentralregierung wegzunehmen. Frei nach dem Motto: Der Feind meines Feindes ist mein Freund.

Auch ist in Regionen mit geringen eigenen Gestaltungsspielräumen oftmals das Bewusstsein für Fragen der Subsidiarität nicht allzu stark ausgeprägt. Erst recht ist dort das Bewusstsein dafür unterentwickelt, dass Fördergelder aus Brüssel nicht immer ein reiner Segen sein müssen. Und zwar dann nicht, wenn der eigene politische Handlungsspielraum massiv beschnitten wird und die Regionen durch die besagte Förderung an einen „*goldenen Zügel*“ gelegt werden sollen.

Immer wieder kann man im AdR solche unterschiedlichen Grundsatzpositionen der Regionen beobachten, die aus ihrer spezifischen innerstaatlichen Verfassungsrechtlichen Stellung resultieren. Trotzdem ist unter den europäischen Regionen ein allmählicher Bewusstwerdungsprozess über ihre Bedeutung und Mitverantwortung an der Europapolitik doch deutlich zu spüren. Die Arbeit des Ausschusses der Regionen hat in den viereinhalb Jahren seines Bestehens einen klaren Qualitätssprung nach vorne gemacht. Auch wenn noch vieles verbesserungsbedürftig ist, schreitet doch die Emanzipation der Idee des Regionalismus in Europa in erfreulicher Weise voran.⁵

Allerdings taucht immer deutlicher ein neues und sehr gravierendes Problem am Horizont auf: Europa steht vor gewaltigen Veränderungen. Diese werden massive Auswirkungen auf die künftige Rolle sowohl der Mitgliedstaaten wie der Regionen in Europa haben. Die Frage der richtigen Ausbalancierung von europäischer, nationaler und regionaler Aufgabenwahrnehmung wird immer mehr zu einer Schlüsselfrage für die Zukunft Europas.

2000, S. 1 f.), bildete sie eine Alleinregierung (FAZ vom 29. April 2000, S. 6).

⁵ Bocklet REINHOLD: *Die Idee des Regionalismus an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*, IN: STREINZ, Rudolf: *50.Jahre Europarat*, Verlag P.C.O., Bayreuth, 2010. 89–107.

Diese Umbruchsituation hat ihre Ursache darin, dass Europa heute, mit fundamentalen Herausforderungen konfrontiert wird:

- Sicherung des Friedens auf unserem Kontinent;
- zugleich Schutz vor Völkermord und anderen Verbrechen gegen die Menschlichkeit, die im Europa des 21. Jahrhunderts kein Platz mehr haben dürfen;
- die „Osterweiterung“ der EU und damit die Vollendung der inneren Einheit unseres Kontinents;
- Stärkung des „Wirtschaftsstandortes Europa“ in einer globalisierten Weltwirtschaft;
- die dauerhafte Sicherung der Stabilität des Euro;
- eine energische Bekämpfung der international organisierten Kriminalität;
- die gemeinsame Bewältigung der Asyl- und Flüchtlingsproblematik;
- eine europäische Antwort auf Umweltprobleme, die an den Grenzen nicht Halt machen.

Diese Herausforderungen werden Europa zu neuen Antworten zwingen. Inwieweit diese das Kompetenzgefüge zwischen der EU, den Mitgliedstaaten und den Regionen verändern werden, lässt sich im Einzelnen noch nicht vorhersagen. Hier gibt es unterschiedliche, miteinander konkurrierende Konzepte. Konzepte, denen völlig entgegengesetzte Vorstellungen über die zukünftige Gestaltung Europas und die Rolle der Regionen zugrunde liegen.⁶

Damit steht Europa heute vor einer zentralen Weichenstellung. Man könnte hier auf viele Aspekte eingehen, ein Beispiel wäre die Einführung des Euro und die strukturpolitischen Auswirkungen der Agenda 2000. Der Euro, d.h. die Währungsunion, wird das Gesicht Europas nachhaltig verändern. Durch die völlige Transparenz in Gelddingen wird der Wettbewerb drastisch verschärft. Damit werden so manche Standards, Gewohnheiten und Eigenheiten in den EU-Mitgliedstaaten auf den Prüfstand gestellt, die bisher vom rauen Wind des Wettbewerbs noch verschont geblieben sind.

Der Euro ist die Antwort der EU auf die Globalisierung. Die Kehrseite der Medaille ist: Die Konvergenz der Volkswirtschaften in der Euro-Zone wird zu einer Schicksalsfrage für Europa. Jede nicht-konvergente Entwicklung würde zum Sprengsatz der Währungsunion und der EU insgesamt. Deshalb aber auch wird vom Euro ein nachhaltiger Harmonisierungsschub ausgehen. Die Teilnehmerstaaten an der

⁶ Csilla DÖMÖK: *Europa der Nationen und Regionen – eine Geschichte von Einheit und Identität*, Wissenschaftlicher Verlag, Berlin, 2018. 139–147.

Währungsunion sind einer konvergenten Entwicklung ihrer Volkswirtschaft „verdammt“. Ob der Euro ein Segen oder ein Fluch sein wird, wird davon abhängen.

Was folgt daraus? Manche sagen: Man braucht jetzt überall gleiche Standards. Im Sozialbereich, bei den Löhnen, bei den Steuern, bei den Renten, bei der Umwelt. Damit geht es letztlich um die Frage: Soll die europäische Einigung in einen Bundesstaat Europa münden? Ist der europäische Staat die zwangsläufige Konsequenz der einheitlichen Währung?

Gewiss, offen vom Bundesstaat Europa reden heute noch nicht viele. Doch man redet – um so offener – über diese Dinge: - eine europäische Sozialunion, ein Schwerpunktthema, -eine europäische Koordinierung der Tarifpolitik, – eine europäische Steuerharmonisierung, -eine europäische Rentenkasse,- eine europäische Beschäftigungspolitik, das erhoffte Wundermittel schlechthin gegen die hohe Arbeitslosigkeit in Europa – nicht nur in den Augen der neuen Bundesregierung, sondern der Mehrzahl der Regierungen der EU-Mitgliedstaaten. Es würde zu weit gehen, alle diese Fragen im Detail zu besprechen.

Es geht um die grundsätzliche Frage, wie viele Aufgaben von den Mitgliedstaaten und Regionen an die EU abgetreten werden sollen. Wieviel Verantwortung die nationalen Politiker an die EU abgeben sollen? Es ist unbestreitbar, dass der Euro zu einem neuen Harmonisierungsdruck führen wird. Und das ist, im Kern, auch gut so. Der Binnenmarkt muss endlich vollendet werden. Aber braucht man deswegen eine europaweite Harmonisierung der Steuerpolitik? Gegen eine bessere Abstimmung der Mitgliedstaaten im Rat über die nationalen Beschäftigungspolitiken ist gewiss nichts einzuwenden. Aber braucht es verbindliche Brüsseler Zielvorgaben, z.B. über den Anteil der Jugendarbeitslosigkeit? Das Problem ist, dass hier nationale und auch regionale Verantwortung auf Brüssel übertragen wird, ohne dass dies viel brächte.

Die Einführung des Euro wird ihre Spuren hinterlassen bei der Neudefinition der europäischen, nationalen und regionalen Zuständigkeiten. Die Währungsunion sollte ergänzt werden um eine verbesserte Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik, um eine verbesserte Koordinierung der Asyl- und Flüchtlingspolitik, um eine verbesserte Bekämpfung des international organisierten Verbrechens. Es ist erfreulich dass der Amsterdamer Vertrag hier manche Fortschritte gebracht hat. Aber die Währungsunion darf nicht zum Anlass genommen werden für eine blinde Zentralisierung in Europa, für eine Selbstentmachtung der Nationalstaaten und Regionen, für eine Flucht aus der Verantwortung der gewählten Politiker vor Ort. Das gilt besonders in den Bereichen der Sozial-, Beschäftigungs- und Steuerpolitik.

Auch die Agenda 2000 wird zu einem Umbruch bei der Aufteilung der europäischen, nationalen und regionalen Zuständigkeiten führen. Die Osterweiterung erzwingt Reformen bei den internen Politiken der EU.

Die auf dem Berliner Gipfel beschlossene Neufestlegung der Förderziele wird im Ergebnis dazu führen, dass die meisten Fördergebiete z.B. in Bayern künftig aus der EU-Fördergebietskulisse herausfallen werden. Ursache ist die neue Prioritätensetzung zu Lasten des ländlichen Raumes und zu Gunsten von Gebieten mit hoher Arbeitslosigkeit und Förderung von Stadtteilen. Das zu erwartende, weitgehende Versiegen der Brüsseler Strukturhilfen für unsere ostbayerischen Problemgebiete schmerzt uns natürlich. Nicht zuletzt angesichts der Tatsache, dass die Gesamtausgaben für die EU-Strukturpolitik im nächsten Finanzplanungszeitraum insgesamt deutlich steigen. Man konstatiert also eine Umverteilung einseitig zu seinen Lasten.⁷

Das Hauptproblem aber ist noch ein anderes: Wenn man schon manchen Gebieten die Beihilfen aus Brüssel streicht, dann müssen die Mitgliedstaaten und Regionen jedenfalls über ausreichende Freiräume verfügen, mit eigenen, d.h. nationalen und regionalen Mitteln ihre Problemgebiete zu unterstützen. Genau das aber wird nach dem neuen Konzept der Kommission unterbunden. Das neue Konzept der Kommission sieht vor, dass künftig auch eigene Fördermaßnahmen der Regionen und der Mitgliedstaaten nur noch in den Gebieten stattfinden sollen, die auch EU-Fördermittel erhalten. Gebiete, die aus der EU-Förderung herausfallen, sollen auch weitgehend von nationaler und regionaler Strukturförderung ausgeschlossen sein.

Mit der Beschneidung der Möglichkeit, eigene regionale Wirtschaftsförderung betreiben zu können, wird den Regionen ein entscheidendes Instrument der Politikgestaltung aus der Hand geschlagen. Um nicht missverstanden zu werden: Gegen Beihilfenkontrolle der Kommission zur Verhinderung von Wettbewerbsverzerrungen ist überhaupt nichts einzuwenden. Das gehört zur Sicherung eines funktionierenden Binnenmarktes. Aber die weitgehende Abschaffung der Möglichkeit, mit eigenem Geld eigene regionale Wirtschaftsförderung in Problemgebieten zu betreiben, entmündigt die Regionen.

Was bezweckt die Kommission damit? Sie sagt es mit entwaffnender Offenheit: Eine „positive Diskriminierung“ der reicheren Regionen ist ihr erklärtes Ziel. Sie will damit verhindern, dass in reicheren Regionen, eigene regionale Fördermaßnahmen von den der EU gewährten

⁷ Dirk GERDES: *Regionalismus, als soziale Bewegung*, Frankfurt/New York, 1985.

Fördermaßnahmen in ärmeren Regionen „*entgegenwirken*“. Anders gesagt: Alle Regionen innerhalb der EU sollen möglichst auf das gleiche Wohlstandsniveau kommen. Reiche Regionen sollen sich nicht schneller weiterentwickeln dürfen, um die Kluft zu den ärmeren Regionen nicht größer werden zu lassen.

Man muss in Europa die Vielfalt bewahren und Eigenverantwortung stärken. Die EU darf kein zentralistisches Monstrum werden. Sie muss sich auf die Aufgaben konzentrieren, die sinnvollerweise nur auf europäischer Ebene erledigt werden können. Aufgaben, die dagegen auch auf Ebene der Mitgliedstaaten und Regionen wahrgenommen werden können, sollen auch in der Verantwortung der gewählten Politiker vor Ort verbleiben.

Dazu muss das Subsidiaritätsprinzip konsequent angewendet werden. Das Subsidiaritätsprinzip bedeutet, wie es schon früher ausführlich erläutert wurde, dass die Europäische Union nur dann tätig werden darf, wenn ein Ziel auf Ebene der Mitgliedstaaten und Regionen nicht ausreichend verwirklicht werden kann und daher ein europäisches Vorgehen besser geeignet ist. Überflüssige Regulierungen schaden Europa mehr, als sie nutzen. Die konsequente Anwendung des Subsidiaritätsprinzips wird die EU effizienter und bürgernäher machen.

Europa darf die Identität der Mitgliedstaaten und Regionen nicht preisgeben, denn die Identität Europas beruht auf seiner Vielfalt. Dazu muss die EU weiterhin auf der Staatlichkeit der Mitgliedstaaten und – in Deutschland – der Länder aufbauen und ein Staatenverbund bleiben. Für einen eigenen europäischen Staat liegen weder die objektiven Voraussetzungen noch der politische Wille vor. Eine ungebremste und ungesteuerte Integrationsdynamik würde auf lange Sicht zu einer solchen Zentralisierung führen, dass die Mitgliedstaaten und Regionen wesentliche Kernbereiche ihrer Zuständigkeiten verlören. Das wäre der Bundesstaat Europa, in dem die europäischen Nationen und Regionen aufgehen. Europa muss sich unter dem Dach des Staatenverbundes die Vitalität seiner Regionen bewahren und zunutze machen. Kreativität und Vielfalt der Regionen sind ein Charakteristikum Europas, das unseren Kontinent über Jahrhunderte hinweg stark gemacht hat. Die Regionen werden so zum Trumpf Europas im Wettbewerb der Kulturen.⁸

Europa braucht die Regionen, um interne Spannungen auszugleichen. Ein Gebiet von der Größe der EU kann niemals ein homogener Raum sein. Durch die kommenden Erweiterungen wird die Heterogenität im Innern der EU noch wesentlich zunehmen. Die Regionen sind ein unverzichtbarer Puffer, um die Spannungen, die aus den Unterschieden resultieren, abzufedern. Europa braucht die

⁸ Georg KREIS: *Europa und seine Grenzen*, Bern, 2004.

Regionen, um Identität und Geborgenheit in der globalisierten Welt zu bewahren. Die Unübersichtlichkeit, die Fülle und die scheinbare Beliebigkeit des Globalen erzeugen bei vielen das Gefühl der Verunsicherung, des Ausgeliefertseins. Europäisierung und Globalisierung sind für den Einzelnen nur verkraftbar, wenn ihm aus der eigenverantwortlich gestalteten Heimat in der Region im nationalen Rahmen Identität erwächst. Zu der Landschaft, zu der Natur, zur Umwelt, zu den Mitmenschen und nicht zuletzt zu den Verantwortlichen der Region besteht eine direkte und unverzichtbare Bindung.

Europa braucht die Regionen für die innere Stabilität in der Gesellschaft. In den Regionen sind Wertvorstellungen lebendig und wird Solidarität praktiziert. Europa braucht die Regionen für bürgernahen Verwaltungsvollzug. 70% der europäischen Maßnahmen werden z.B in Deutschland von den Ländern umgesetzt. Verantwortlichkeit und Kontrolle sind am besten in überschaubaren Räumen zu verwirklichen. Dies trägt wiederum zu Effizienz und Akzeptanz politischer Ordnung bei.

Schließlich braucht Europa starke Regionen im globalen Wirtschaftswettbewerb. Nicht überall in Europa verfügen die Regionen über ausgeprägte politische Selbstverantwortung. Aber überall – egal, ob mit Staatsqualität ausgestattet oder mit eigenem Parlamenten oder nur als Wirtschaftsregionen – liegen sie in scharfem wirtschaftlichem Wettbewerb untereinander. In der Wirtschaft jedenfalls sind die Regionen längst ein zentraler Faktor. Im europäischen Binnenmarkt und in einem globalisierten Weltmarkt konkurrieren nicht nur Staaten, sondern auch Regionen miteinander. Was als beherrschender Zukunftstrend in der Wirtschaft deutlich wurde, gilt auch für die politische Gliederung: Der Trend zu kleineren Einheiten und großen Netzwerken. Darin liegt für die Regionen eine große Chance. Deshalb muss Europa ein vehementes Interesse an starken Regionen haben, gerade auch im Interesse von mehr Bürgernähe.⁹

Die Regionen werden noch weiter an Bedeutung gewinnen durch die Entwicklung zur Informationsgesellschaft. Die wirtschaftlichen, aber auch die gesellschaftlichen und kulturellen Auswirkungen des bevorstehenden epochalen Wandels sind noch kaum absehbar. Aber es zeichnet sich bereits ab: Durch die Verfügbarkeit von jeglicher Information zu jeder Zeit an jedem Ort wird die Leitfunktion der großen nationalen Metropolen wie Paris, London oder auch Madrid abnehmen. Das Monopol der Zentralen für das Neue und Moderne in Wirtschaft, Politik und Gesellschaft wird relativiert. Das gibt Raum für die Entfaltung des Profils der kleinen Einheiten.¹⁰

⁹ Wilfried LOTH: *Der Weg nach Europa*, Göttingen, 1991.

¹⁰ Siegfried MAGIERA – Detlef MERTEN: *Bundesländer und Europäische Gemeinschaft*, Berlin, 1998.

Was folgt daraus? Wirtschaftlich starke Regionen sind das Rückgrat für den Wirtschaftsstandort Europa. Um sich fit für diese Situation zu machen, braucht man, die Regionen, allerdings auch den notwendigen politischen Gestaltungsspielraum. Daher ist es eine verhängnisvolle Entwicklung, wenn die Europäische Kommission den eigenverantwortlichen Gestaltungsspielraum der Regionen immer mehr beschneiden möchte. Schon Abraham Lincoln hat gesagt: „*Man kann nicht die Schwachen stärken, indem man die Starken schwächt*“.

Europa wird im weltweiten Wettbewerb nur dann erfolgreich bestehen, wenn möglichst viele Regionen ihre Probleme aus eigener Kraft lösen können. Wir stehen heute in Europa vor fundamentalen Weichenstellungen: den Auswirkungen des Euro und der Globalisierung, der Agenda 2000, der Erweiterungen und vielem mehr. Um diese Herausforderungen zu meistern, braucht Europa starke, eigenverantwortlich handelnde Regionen. Ein zentralistisches Europa dagegen würde die Dynamik abtöten. Es würde sich nicht an Spitzenleistungen, sondern am Mittelmaß orientieren. Wenn man sich aber am Mittelmaß orientieren – an einer mittelmäßig stabilen Währung, an mittelmäßiger Wettbewerbsfähigkeit, an mittlerem Einsatz und Leistung, an mittelmäßiger Produktionskraft, an mittelmäßiger Bildung und an mittelmäßigem Wohlstand – dann wird man auch ins Mittelmaß zurücksinken. Damit verspielt man aber die Chancen der Zukunft.

Gecse Géza¹

***Az imperializmus
A viták aktualitása és tanulságai***

Abstract

By the end of 19th century the world began to be globalized, meaning that by this time there was hardly any territory, which was not dominated by a colonial Great Power, most of which, with the exception of Japan and the United States, were European. While the British Empire appeared to be the largest colonial Power primarily as a result of the Industrial Revolution in the 19th century, vast territories fell within the jurisdiction of France, Germany, Russia and others as well.

The first thinkers to describe the role of this expansion of capitalism were Hobson, Lenin and the Austrian social-democrats, who evaluated the role of nationalities in these empires. The study is not only about these theories on imperialism, but on other thinkers' views in the second part of 20th century, too. The changed methods and practice of control by the Great Powers at the end of 20th century are also briefly addressed.

Keywords: imperialism; superpower; great power; USSR, Russia, United States of America; cold war; Hobson; Lenin; anticolonialism; nationalism; financial influence; military strength; globalization;

A latin eredetű „*imperializmus*” birodalmi gondolkodást, birodalomépítést, az e gyakorlatot szolgáló ideológiát vagy olyan „*állampolitikai gyakorlatot*” jelent, amely „*más országok és népek felett a politikai, gazdasági hatalom, illetve uralom megszerzését és megtartását, a politikai, gazdasági befolyás biztosítását szolgálja*”.² Ez a lexikon szerinti, kifejezetten apolitikus és ugyanakkor rendkívül tág meghatározás. A Magyarországon a szélesebb közönség számára hozzáférhető, kifejezetten erről a témáról szóló Stephen Howe-féle összefoglaló némileg másként fogalmaz:

„*A birodalom (impérium) olyan nagy kiterjedésű, több népet vagy nemzetet magában tömörítő, összetett politikai egység, amely rendszerint hódítás révén jön létre, és egy domináns központból, valamint alárendelt, gyakran igen távoli perifériákból áll. Az*

¹ Historian, PhD, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, gecsege@gmail.com

² Használatos a politikai dominancia és a gazdasági kizsákmányolás világrendszerére, vagy akár konkrét erőszakos érdekérvényesítésre is. (A továbbiakban a Magyar Nagylexikon. 1-19. k. Főszerk. ÉLESZTŐS László, BERÉNYI Gábor, BÁRÁNY Lászlóné. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993-2006 között kiadott, különböző köteteire fogok hivatkozni, megadva a kötet sorszámát, a kiadás évét és az oldalszámát. Jelen esetben: Magyar Nagylexikon 9. 1999. 807.

*imperializmus azon tevékenységek és magatartásformák összessége, amelyekkel ezeket a nagy kiterjedésű politikai egységeket létrehozzák és fenntartják, de magában foglalja az emberek és országok mások felett gyakorolt uralmának kevésbé nyilvánvaló, közvetettebb formáit is.*³

Kereshetnénk további meghatározásokat is, egy biztos, egyikből sem fog hiányozni a „hatalom” vagy az „uralom”, mint központi kategória, amely politológiai megközelítésből „az a képesség, hogy szándékaidat és célkitűzéseidet megvalósítsd, lehetőség arra, hogy megtégy dolgokat és képes légy ellenőrizni másokat”.⁴

Amennyiben a hatalomról, mint „hatalmi források jelenlétéről” beszélünk, a hatalom konverziója – alapprobléma. Nemcsak azt kell tudni, hogy mennyi forrással rendelkezik valaki, hanem azt is, hogy mennyire tud élni vele, továbbá mennyire képes a hatalmi konverzióra és hogy milyen forrás szolgál a hatalom alapjául az adott környezetben. A nagyhatalmiság hagyományos ismérve annak háborús képessége.⁵ A kérdést a szuperhatalmak viszonylatában vizsgáló Joseph Nye könyvében arra hívja fel a figyelmet, hogy a hatalom forrásai a 20. század második felében lényegesen megváltoztak – amiből következik, hogy a hatalom gyakorlása és érvényesítésének a lehetősége is lényegesen módosult. Bár a katonai erőnek továbbra is fontos politikai szerepe van, alkalmazása sokkal költségesebb és szűkebb körű, mint korábban volt. Megnőtt a szerepük az ún. „*ki nem tapintható*” hatalmi forrásoknak: a kultúrának, az ideológiának és az intézményeknek (soft power – puha vagy lágy hatalom), amelyek segítenek a preferenciák kialakításában.⁶ Nye meghatározása szerint egyenlőtlen hatalomelosztás

³ Angliában 2002-ben, nálunk 2004-ben jelent meg Stephen HOWE: *Birodalmak*, angolul: *Empire. A Very Short Introduction* c. könyve. HOWE (2004): 40. Gombár Csaba meghatározása is hasonló: olyan politikai entitásként írja le a birodalmat, „amely sajátosan centralizált, hatalmilag strukturált, területileg szegmentált, kulturálisan pedig differenciált, de a világpolitikában egy egységként hat, s maga akarja meghatározni az adott világot.” GOMBÁR Csaba: *A birodalom kérdéséről*: IN: GOMBÁR Csaba, VOLOSIN Hédi (szerk.): *Nem élhetek birodalom nélkül*, Korridor Politikai Kutatások Központja – Helikon Kiadó, Budapest, 2002. (Nem élhetek birodalom nélkül 2002), 12.

⁴ Robert Dahl megfogalmazása szerint: „annak a képessége, hogy rávegyél embereket megtenni azt, amit máskülönben nem tennének meg.” A másik ellenőrzésének a lehetősége többnyire bizonyos források birtoklásával függ össze, ezért a politikusok a hatalmat ezzel, vagyis források birtoklásával jellemzik. Ilyen források a népesség, a terület, a természeti források, a gazdaság mérete, a katonai erő és – sok más mellett – a politikai stabilitás. Ld. Joseph S. NYE, JR.: *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990. (NYE 1990), 26.

⁵ Nye azt is megállapítja, hogy a régebbi korokban könnyebb volt a hatalom forrásait felmérni. A 18. századi Európában például a népesség volt a fő hatalomforrás, amelyet megadóztattak és elvitték katonának. NYE (1990): 27.

⁶ Másként fogalmazva: a hatalom forrásai egyre távolodnak a katonai erőttől és hódítástól. NYE (1990): 29, 32.

esetén szokás hegemoniáról vagy birodalomról beszélni.⁷ Az imperializmus pedig az ennek megvalósítását szolgáló politika, illetve gyakorlat.

Vannak más megközelítésmódok is, de egyet lehet érteni azzal, amit Szilágyi Ákos állít, miszerint „*magának a birodalom szónak nincs világosan körvonalazott jelentése, tisztázott és egyezményesen elfogadott szellemi tartalma*”⁸. Van, aki szerint ez alapvetően egy a modernségtől alapvetően idegen kategória, hiszen már az emberi civilizáció megjelenésekor elterjedt. Samuel Eisenstadt például megalkotta a „*hagyományos birodalmak*” fogalmát, amely nagy kiterjedésű és viszonylag erősen centralizált területeket foglal magában, amelyben az imperátor személyében és a központi politikai intézményekben megtestesülő centrum önálló politikai egységet képez.⁹ Kitüntetett szerepe van itt a Római Birodalomnak, amelynek szimbólumait azok az államok is átvették, amelyek a középkorban örökösének tartották magukat. A Habsburgok például a Nyugat-Római Birodalom örököséiként, a Romanovok pedig a Kelet-római Birodalom utódjaként határozták meg magukat.¹⁰ Ha történetileg tág értelemben használjuk az állam fogalmát, akkor a birodalmak államképződmények, vagyis a birodalom egy különleges állam, amely birodalomközpontjának állampolitikai intézményrendszere nem azonos a birodalom intézményeivel.¹¹

Jegor Gajdar szerint a birodalom egy nagy kiterjedésű, soknemzetiségű államképződmény, amelyben a hatalmi jogosultságokat a birodalomközpont gyakorolja, a demokratikus intézmények pedig – amennyiben léteznek –, valamint a választójog nem terjed ki a központ által ellenőrzött teljes területre.¹² Jean-Baptiste Duroselle szerint a birodalmiság és az imperializmus klasszikus megtestesítője a Római

⁷ Nincs általános megegyezés arról, hogy mekkora egyenlőtlenség vagy milyen típusú hatalom hoz létre hegemoniát. Robert Gilpin szerint hegémónnak vagy birodalminak nevezhető az az erős állam, amely a nemzetközi rendszerben képes dominálni és ellenőrizni kisebb államokat. Joshua Goldstein szerint viszont az, amely képes diktálni vagy legalább dominálni. NYE (1990): 39.

⁸ SZILÁGYI Ákos: *Állam és birodalom*. IN: *Nem élhetek birodalom nélkül*, Helikon-Korridor, Budapest, 2002. 135.

⁹ Szilágyi Ákos idézi Eisenstadt 1968-as szócikkét. *Nem élhetek birodalom nélkül* (2002): 139–140.

¹⁰ Eric Hobsbawm szerint a Romanovok a Római Birodalom keleti, a Habsburgok a Római Birodalom nyugati barbár őseitől származtatták magukat. A brit történész megfogalmazása szerint mindketten – mint birodalmak és mint európai hatalmak egyaránt „*újsütetűek*” voltak. Eric HOBSBAWM: *A birodalmak kora*. Pannónia Kiadó, Budapest, 2004. (HOBSBAWM 2004), 283.

¹¹ Bár a mai értelemben vett állam csak az európai újkor óta létezik. GOMBÁR IN: *Nem élhetek birodalom nélkül* (2002): 13.

¹² Jegor GAJDAR: *Gibel imperiji. Uroki dlja szovremennoj Rossziji*. Rosszpen, Moszkva, 2007. (GAJDAR 2007), 8.

Birodalom volt, amelyhez hasonlót csak egyet találunk az újkorban: az Orosz- illetve a Szovjet Birodalmat.¹³ Duroselle egyébként megjegyzi, hogy átmenetileg Napóleonnak is sikerült birodalmat alakítania, amelyben a császár elképzelései szerint – Nagy-Britanniával ellentétben – Oroszország annak az egyetemes világbirodalomnak is része lett volna, amely általa az egész kontinenst, vagyis Európát Portugáliától keletre egyesítette volna – méghozzá – nemzeti alapon.¹⁴

Napoleon vagy a hagyományos orosz imperializmust modernizáló I. Miklós orosz cár¹⁵ idején azonban földgolyónknak voltak még továbbra is olyan részei, amelyek a nagyhatalmak számára megközelíthetetlenek és ismeretlenek voltak. Ilyen szempontból a helyzet a 19. század utolsó negyedében változott meg, amikor az expanzió a történelem során először terjedt ki a Föld utolsó szegletére.¹⁶ A monopolkapitalizmus támogatásával zajló terjeszkedésben az államnak immár kitüntetett szerep jutott és a helyzet különlegessége, hogy a nagyhatalmiság ettől kezdve Európában birodalmiságot jelentett, maga a birodalomépítés pedig ennek a logikus következménye lett.

Hagyományos birodalmakat a hadviselés iránt elkötelezett társadalmak teremtettek, vagy mert uralkodó osztályuk a háború mesterségének elkötelezettje volt, vagy valamely más hasonló okból. Az európai gyarmatosítást viszont az ipart és kereskedelmet űző nemzetek kezdeményezték, nem pedig egy katonai gépezet. Ráadásul a folyamat

¹³ Duroselle kiemeli, hogy ugyanúgy hódítás útján jött létre, óriási terület felett, hosszú időn keresztül gyakorolt ellenőrzést, biztosítva határai között a békét: a Pax Romana-hoz hasonló Pax Rusica-t. Idézi Hélène Carrère D'Encausse. Ld. Hélène CARRERE D'ENCAUSSE: *Jeurazijiszkaja imperija. Isztorija Rosszjiszkaj imperiji sz 1552 g. do nasih dnyej*, Rosszpen, Moszkva, 2007. (D'ENCAUSSE 2007), 7–8.

¹⁴ Napoleon elképzelése szerint a széttagolt német és olasz államok az európai birodalomban egységes nemzeti államokként vettek volna részt. Ennek az elképzelésének szerepe volt az oroszországi hadjárat megindításában is. Jean-Baptiste DUROSELLE: *Európa népeinek története*. Officina Nova, Budapest, 1990. (DUROSELLE 1990), 275–276.

¹⁵ A bolgár Tyina Georgijeva egy egész kötetet szentelt az I. Miklós idején meghonosított „hivatalos népiség tanának” és foglalkozott annak az orosz külpolitikára kifejtett hatásával is. Tyina GEORGIJEVA: *Szlavjanszkata igyeja v Ruszija 30-te – 50-te gogyini na XIX vek*. Izdatyelsztvo Faber, Tirnovo, 2009. (GEORGIJEVA 2009).

¹⁶ Zbigniew Brzezinski az Atlanti-óceán északi partjainál „felhalmozott tudásból” keletkező birodalmi versengésből eredezteti az egész földgolyóra kiterjedő gyarmatosítást, amelyben a „hajtóerőt a tengerészeti műszaki ismeretek fejlődése, a hittérítői buzgalom, az uralkodói és személyes dicsőség vágya, a kendőzetlen kapzsóság elegye szolgáltatta”. Zbigniew BRZEZINSKI: *Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013. (BRZEZINSKI 2013), 25. Ez főként a spanyol és a brit gyarmatosítás korai, 19. század előtti korszakára igaz. Brzezinski nem különbözteti meg az 1875 utáni imperializmus(oka)t a korábbiaktól, így az állam szerepe e folyamatban nála elsikkad.

anélkül ment végbe, hogy kizárólag e célnak szentelték volna minden erejüket. A hódítást a spanyolok és britek esetében például – legalábbis kezdetben – nem tervezték meg előre, az a gazdasági és technikai fölény gyümölcse volt. Ennek nem mond ellent, hogy a későbbiek során állami, katonai erő is párosult e területfoglalásokhoz.¹⁷

Ráadásul a 19. század utolsó harmadában-negyedében kibontakozó, az egész földgolyót uralma alá hajtó gyarmatosítás kapitalista viszonyok között az állam jelentős szerepvállalásával zajlott a franciák, az oroszok, a németek, de még az amerikaiak esetében is!¹⁸

Elsőként 1902-ben egy angol tudós, John Hobson elemezte e jelenséget. Ő különböztette meg „az ókorba és a középkorba visszanyúló” birodalmakat a 19. század utolsó harmadában keletkezettektől.¹⁹

Hobson a brit gyakorlatból vette példáinak többségét, de megállapította, hogy a másik eredményes gyarmatosító: Franciaország esetében sem lehet tagadni, hogy az imperializmus alapvetően „nacionalizmus-pótlék”.²⁰ Foglalkozik a modern imperializmusok

¹⁷ Ernest Gellner alapján érdemes még hozzátenni, hogy a technikai és gazdasági hatalom elterjedésével a 19. század végén megváltozott a hatalmi erőegyensúly, majd 1905 és 1960 között odaveszett a „többfejű európai impérium”, illetve önként feladták azt. Ernest GELLNER: *A nemzetek és a nacionalizmus* – Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. John BREULLY utószavával. (GELLNER 2009), 60.

¹⁸ Ez akkor következett be, amikor az Egyesült Államok Kuba megszállása után a Fülöp-szigeteket megszerezte. Urbán Aladár közli Beveridge szenátor 1900. január 9-i szavait az Egyesült Államok külpolitikájáról: „A Fülöp-szigetek örökre a miénk. ..És közvetlenül a Fülöp-szigetek küszöbén ott kezdődnek Kína korlátlan piacai. Egyikről sem mondunk le. ...A Csendes-óceán a mi óceánunk. ...Az a hatalom tehát, amely uralkodik a Csendes-óceán felett, ...az egész világ felett uralkodni fog. Isten választott népe az amerikai nép”. URBÁN Aladár (szerk.): *Nyugat-Európa és Amerika 1789-1918*. Új- és legújabbkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény 1/2. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970. (URBÁN 1970), 657–658.

¹⁹ Az ókori birodalmak olyan államok szövetségét jelentette, amelyet egy hegemon kormányoz, amely kiterjedt az egész ismert világra, amilyen például Róma hatalma volt a Pax Romana idején. Hobson foglalkozik az imperializmus és a nacionalizmus viszonyával. Felsorolja az imperializmus válfajait, így például a kolonializmust is, amely szerinte „a nacionalizmus túlcsoportulása, amikor a nemzet egy része útrakél és államának teljes jogú állampolgáraként, teljes jogú önkormányzatot alapít”. Szerinte ez a „nemzet expanziója”, ami ritkán marad meg az anyaország hatalma alatt. John A. HOBSON: *Imperialism. A Study*. George Allen and Unwin Ltd, London, 1968. First published in 1902. (HOBSON 1902), 6–8.

²⁰ Majoros István megállapítja, hogy a 19. század elején „Franciaország ...szinte a nulláról kezdte kiépíteni második gyarmatbirodalmát.” 1818-ban összesen 7 ezer négyzetkilométernyi gyarmata volt, félmillió lakóval. 1830-ban foglalta el Algériát, majd 1870 és 1914 között megtízszerezte gyarmati területét. Nagyhatalmi rangját kifejezetten ennek, vagyis gyarmatbirodalmának köszönhette! MAJOROS István: *Vereségtől a győzelemig. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok rendszerében (1871–1920)*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. (MAJOROS 2004), 47–49.

gazdaságtanával, kereskedelmi hasznosságával, sőt, potenciális népesség levezető funkciójával is.²¹ Ami a nacionalizmus és imperializmus viszonyát illeti, úgy látja, hogy amennyiben a nacionalizmus az imperializmussal összeütközik, várhatóan a nacionalizmus győz.²² Elemzi az imperializmus politikai jelentőségét, morális és érzelmi összetevőit és térbeli szóródását is. Mivel az imperializmus a tömegekhez a „patriotizmus érzelmileg vonzó alakjában jut el”, ezért ma „fals antagonizmus van a nemzetek között” – állapítja meg, hiszen „látszólag imperializmusok feszülnek egymásnak”.²³ Leninnek annyira megtetszett Hobson könyve, hogy két év múlva lefordította oroszra.²⁴

Mégsem ő, hanem egy könyvét Bécsben 1910-ben megjelentető fiatal osztrák politikus jelenti ki majd először erről az új típusú imperializmusról, hogy rendszer meghatározottságú, a *kapitalizmus legújabb szakaszának „sajátossága”* – velejárója. Az illetőt Rudolf Hilferdingnek hívták. Könyvének címe: *A finánczóke*. Részletesen elemzi a bankok, az ipari és a kereskedelmi tőke kapcsolatát a részvénytársaságokkal, illetve az értéktőzsdék szerepét követően szól a válságok természetének a megváltozásáról. Hilferding kifejti: a finánczóke lényege, hogy az ipari, a kereskedelmi és a banktőke régebbi, elkülönült területei most *közös vezetés alá* kerültek. Ennek következtében *megteremtődött az alapja annak, hogy az egyéni tőkések szabad versenye megszűnjön*.²⁵ Hilferding szerint a tőkeexport előfeltétele is a kapitalizmus gyors terjeszkedésének, és ennek során a tőkés osztályok letérnek a szabadkereskedelem politikájáról. A terjeszkedési politika – szerinte – a finánczóke szolgálatában egyesíti a vagyonnal rendelkezők összes rétegét, amelynek során a védővám és a terjeszkedés az uralkodó osztályok közös követelésévé lett.

²¹ Azt is megállapítja, hogy miközben az a nemzet számára rossz üzlet, a nemzetben belül bizonyos csoportok ugyanakkor jól járnak vele. HOBSON (1902) 15–46.

²² Hobson egyébként a „nacionalizmus perverziójának” tartja az agresszív imperializmust. HOBSON (1902): 11.

²³ Hobson tart attól, hogy mindez a nemzeti élet lezüllesztésével fog járni. HOBSON (1902): 363, 368.

²⁴ Lenin rámutat, hogy míg 1852-ben Disraeli külügyminiszter azt mondta, hogy a „gyarmatok malomkövek a nyakunkban”, addig a század végére Cecil Rhodes és Joseph Chamberlain voltak Nagy-Britanniában a kor hősei. Ezekben az években Anglia 3,7 millió négyzetmérfölddel és 57 millió lakóval, Franciaország 3,6 millió négyzetmérfölddel és 36,5 millió lakóval, míg Németország 1 millió négyzetmérföld területtel és 14,7 millió lakóval gyarapodott. Vlagyimir Iljics LENIN: *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973. (LENIN 1916), 105, 184.

²⁵ A folyamat lényegi vonása, hogy a finánczóke a tőke egységesítését jelenti – fejti ki részletesen Hilferding. Rudolf HILFERDING: *A finánczóke. A kapitalizmus legújabb fejlődési szakaszának vizsgálata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. (HILFERDING 1910), 399.

Meggyőződése, hogy ennek a politikának „háborús bonyodalmakra és ezzel forradalmi viharokra kell vezetnie”, amelyben a munkásosztály nem támogathatja a tőke terjeszkedési politikáját.²⁶

Hilferding megállapítja, hogy a „tőke csak imperialista politikát folytathat”, amiből szükségszerűen következik, hogy a „proletárpolitika célja nem lehet a szabadverseny visszaállításának reakcióssá vált eszménye”, hanem csak a konkurencia teljes megszüntetése a kapitalizmus legyőzésével.²⁷ Hilferding tehát az első, aki az imperializmust kifejezetten az új típusú, a monopóliumok és a finánc-tőke uralta újfajta kapitalizmus velejárójaként tárgyalta, rendszer specifikusnak állítva be azt.

Az első világháború kitörését követően jelenik meg a szintén osztrák szociáldemokrata politikus Karl Kautsky könyve, amelyben hivatkozva Hilferding művére Kautsky a nemzetállamok és az imperializmus összefüggéseit taglalta, illetve próbált vonzó jövőképet, célt adni a világháború viszonyai között.²⁸ Kautsky osztotta Hilferding elképzeléseit a finánc-tőkés kapitalista imperializmusról, kifejtve, hogy miért van szükség imperialista államra.²⁹ Vitatkozott viszont azzal a nemzetközi szociáldemokráciában elterjedt nézettel, hogy a „nemzeti elv idejét múlta”, majd ki is fejtette, hogy a demokrácia miért önérték. „Olyan régi, mint az emberiség” és valójában a proletárság számára életszükséglet, míg a burzsoázia számára nem az.³⁰ Kautsky már 1915-ben meggyűlölte a világháborús öldöklést és azt gondolta jó megoldásnak, ha a status quo-t nem változtatják meg az érintett népek hozzájárulása nélkül.³¹ Az imperializmusok fajtáit vizsgálva foglalkozott a kelet-indiai brit uralommal, Afrikával és Kínával is. Milyen impériumokra van a kapitalizmusnak szüksége? – tette fel a kérdést. Nem a nemzetiségi államra, nem a gyarmatbirodalomra, hanem államszövetségre, egy olyanfajta közösségre, mint amilyen az Egyesült Államok.³² Kautsky már 1914-ben elképzelhetőnek tartotta, hogy a kapitalista államok között

²⁶ Mindezt „A proletariátus és az imperializmus” c. fejezetben írja meg, amelyben ugyanakkor megkülönbözteti a vállalkozók és a munkások kereskedelmi politikáját, amelynek során a vállalkozók a külső piacot, míg a munkások a belső piacot tartják szem előtt. HILFERDING (1910): 484.

²⁷ Mivel a finánc-tőke megteremtette a szocializmus végső feltételeit lehetővé vált a szocializmus és a „tőkemágnások diktatúrája végül is átcsap a proletariátus diktatúrájába”. HILFERDING (1910): 486–490.

²⁸ A kötetet szinte azonnal magyarra fordította Weltner Jakab. KAUTSKY Károly: *Nemzeti állam, imperialista állam és államszövetség*. Fordította WELTNER Jakab. Népszava Könyvkereskedés Kiadása, Budapest, 1915, (KAUTSKY 1915), 5.

²⁹ Még Marxra is hivatkozik, amikor a finánc-tőke és az ipari tőke kapcsolatát veszi elő. KAUTSKY (1915): 33.

³⁰ KAUTSKY (1915): 17.

³¹ KAUTSKY (1915): 21.

³² KAUTSKY (1915): 103–104.

együttműködés alakulhat ki a világ piacai felosztásának a kérdésében. Ez volt az ún. *ultraimperializmus* elmélete.³³

Arról, hogy az orosz szociáldemokraták mit gondoltak erről a kérdésről, 1916 legelején lehetett értesülni. Ekkor jelent meg Nyikolaj Buharin *Világgazdaság és imperializmus* c. műve Oroszországban.³⁴ Buharin nem tett mást, minthogy Hobson, Hilferding és Kautsky nyomán összefoglalta az imperializmussal kapcsolatos rendszerspecifikusnak látszó vonásokat. Ami a kötet érdekessége, hogy bevezetőjét Lenin írta, aki – Buharinhoz hasonlóan – már itt radikálisan bírálta Kautskyt³⁵, főként ultraimperializmus elmélete miatt, és hitet tett amellett, hogy az igazi megoldás az, ha a fináncsőke diktatúráját a forradalmi proletariátus diktatúrája váltja fel.³⁶ Tekintve, hogy írásának célja a küzdelemre, vagyis a forradalomra való mozgósítás volt, nem lehet az adott miliótól elvonatkoztatva értékelni. Az igazi szintézis egyébként „*Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*” című munkája, amelyet Lenin 1916 tavaszán Zürichben írt és Petrográdon 1917. április 26-án jelentett meg.³⁷ Eredeti címében – amint azt Eric Hobsbawm is kiemelte – Lenin az imperializmust a kapitalizmus *legújabb* fokának, illetve szakaszának nevezte,³⁸ és ez ténylegesen sokkal pontosabb fogalom meghatározás lenne, hiszen a *legfelsőbb fok* szintén azt volt hivatott szugerálni, hogy a következő feladat a szocialista forradalom kivívása. Lenin Hobson és Hilferding nyomán megállapította, hogy az 1873-as válság után a kapitalizmus imperializmussá változott, amelyet a termelés koncentrációja és a monopóliumok, valamint a fináncsőke uralma jellemez. A bankoknak itt egészen új szerep jut. Néhány országban óriási tőkefelesleg halmozódott fel, de a tőke kivétel igazán nagy méreteket csak a 20. század elején öltött.³⁹

³³ Lenin, Kautsky és az ultraimperializmus (2003): <http://www.wsws.org/en/articles/2003/04/corr-a11.html>

Kautsky már 1914-ben írt néhány cikket arról, miszerint elképzelhető, hogy a kapitalista hatalmak meg tudnak egyezni – ezzel szemben Lenin azt állította, hogy – erre képtelenek.

³⁴ Nálunk Magyarországon a Szocialista Kommunista Munkások Magyarországi Pártja adta ki 1919-ben. BUCHARIN Nikoláj: *Világgazdaság és imperializmus*. Közgazdasági tanulmány. Fordította: HANCSÓK Kálmán, Kiadja a Szocialista Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Budapest, 1919. (BUHARIN 1916).

³⁵ BUHARIN (1916): 119.

³⁶ BUHARIN (1916): 144.

³⁷ A kötetnek több magyar kiadása is hozzáférhető. Én az 1973-as, a Kossuth Könyvkiadónál megjelent változatra támaszkodom, a hivatkozásban pedig a kötet első oroszországi megjelenésére gondolva az 1917-es dátumra utalok. (G.G.)

³⁸ Hobsbawm szerint ez a jobb és pontosabb cím és rámutat: Lenin halála után változtatták meg a „*kapitalizmus legfelsőbb fokára*”. HOBBSAWM (2004): 17. LENIN (1917): 181.

³⁹ E folyamatban Anglia hatalma a 19. század végén megrendült. A britekét angol

Lenin szerint a világháború e rendszer egyenes következménye volt, hisz most „*van a világ először teljesen felosztva, s így ezentúl csak újrafelosztásról lehet szó*”.⁴⁰ Az imperializmust vagy monopolkapitalizmust, amelyet tőkekoncentráció, a fináncoligarchia uralma és jelentős tőke kivétel jellemez, a szabadverseny korlátozójaként ábrázolta.⁴¹ Erőteljesen bírálta Kautskyt, aki szerint elképzelhető, hogy „*a nemzetközi méretekben egyesült finánc tőke közösen fogja kizsákmányolni a világot*”.⁴² A kapitalizmus „*élődségét és rothadását*” Lenin abban vélte felfedezni, hogy lehetőség nyílt a technikai haladás mesterséges feltartóztatására, ugyanakkor elismerte azt is, hogy a „*monopólium a kapitalizmusban sem tudja teljesen és igen hosszú időre kiküszöbölni a konkurenciát a világgpiacról*”.⁴³ Az imperializmus Lenin szerint „*élődsdi*” vagy „*rothadó*” monopolkapitalizmus, amely átmeneti jelenség, hiszen át kell, hogy adja helyét a szocialista forradalomnak.⁴⁴

Viszont több mint száz év múltán az új típusú imperializmus jellemzőit összefoglaló szintézisek egyik legnagyobb érdeme, hogy rávilágítottak a nacionalizmusok és az új típusú imperializmusok összefüggéseire, többek között felhívva a figyelmet arra, hogy a nacionalizmus erősebb történelemformáló erő, mint az imperializmus, bár van köze az imperializmushoz is. Fontos további erényük, hogy kiemelik: az imperializmus esetében strukturálisan új jelenségről van szó, amely a kapitalizmus fejlődésének velejárója, s ez gazdasági szereplői miatt alapvetően más jellegű, mint a hagyományos birodalmak keretei között kifejlődött korábbi imperializmusok voltak. Ugyanakkor lehet átfedés is, hiszen a modernizálódó hagyományos birodalmak államapparátusa láthat el olyan feladatot, amely megfelel az e birodalmak keretei közötti új rétegek érdekeinek, mintegy kiszolgálva őket.

Hobson nyomán Lenin mutat rá arra, hogy az imperializmus az államon belül csupán bizonyos csoportok érdeke, egyébként a többség számára költséges vállalkozás. Az imperializmusok szükségszerű világháborús végzetéről, illetve a szabad verseny kiküszöböléséről szóló lenini elképzelés propaganda- vagy publicisztikai fordulatnak bizonyult.

Nem bizonyult időtállóknak, hogy Hilferding nyomán Lenin is aránytalanul nagy szerepet tulajdonított a tőke kivételnek, és ebből következően az imperializmust *élődsiséggel* ruházta fel, bár igaz, hogy az

gyarmati imperializmusként, a franciákét pedig uzsorás imperializmusként jellemzi. LENIN (1917): 85–86.

⁴⁰ LENIN (1917): 103.

⁴¹ LENIN (1917): 119–121.

⁴² LENIN (1917): 128.

⁴³ Ez szerinte magyarázat arra, hogy Kautsky elmélete az ultraimperializmusról – miért ostobaság. LENIN (1917) 136.

⁴⁴ Ebben egyébként álláspontja közös a Hilferdingével. LENIN (1917): 171–174.

a tárgyalt korszakban extraprofittal járt, de ha a beruházások tekintetében egyensúlyvesztés következett be, akkor a gyarmattartó állam számára az ilyen beruházási politika járhatott végzetes következményekkel.⁴⁵ Másrészt pedig a tőkekivitel és tőkebeáramlás aránya egy-egy állam esetében időben is változhat és nem feltétlenül van direkt összefüggés a tőkeáramlás, az extraprofit és az „élődség” között.⁴⁶

Alec Nove, aki egyike volt azoknak, akik Lenin e művét először tették Nyugaton bírálat tárgyává, helyesen vette észre, hogy Lenin „alábecsülte a tőkerendszer technikai megújulási képességét”,⁴⁷ vagyis az imperializmus nem „rothadt”, és nem volt a kapitalizmus „legfelsőbb foka” sem.

Nemcsak Lenin, hanem Hilferding és Hobson, sőt, Kautsky is helyesen vették észre, hogy egy újfajta gazdaságpolitikai és társadalmi jelenséggel van dolguk, amely abban a formában, ahogyan érzékelték, alapvetően 1945-ig változatlanul érvényesült.⁴⁸ A kapitalista államok egymáshoz való viszonya és befolyásgyakorlási módszereik is alapvetően csak 1945 után módosultak, tehát az imperializmus doktrínáját kidolgozó teoretikusoknak alapvetően jó megfigyelőképességük és persze szerencsájük is volt. A két világháború közötti kapitalista államokra is érvényesnek bizonyuló doktrína megfogalmazásakor ugyanakkor ők sem gondoltak arra, hogy e rendszer része lesz a Szovjetunió is, amelynek nagyhatalmi törekvéseit viszont nem a finánc-tőke jelenlétére lehet visszavezetni.

Fontos hangsúlyozni továbbá azt is, hogy ezeknek az elméleteknek az alapján csak és kizárólag a kapitalista államokat lehet imperialistának nevezni – szocialista vagy kommunista államokat nem. Ha tehát ebből a

⁴⁵ 1914-ben az összes külföldi tőke 43 százalékát a britek fektették be, ám Nagy-Britannia hanyatlásának egyik kiváltó oka volt, hogy odahaza nem úgy és nem ott ruházott be, ahogy és ahol kellett volna. A brit vállalkozások jelentős része a hajógyártás, könnyűipar területén koncentrált és a tudásalapú új iparágakba, így például a vegyiparba, az elektromos iparba és a precíziós gépgyártásba alig fektettek be. NYE (1990): 60.

⁴⁶ Az Egyesült Államokba például tíz év alatt 1990 és 2000 között a tőkebeáramlás 88 milliárd dollárról 865 milliárd dollárra nőtt, miközben a tőkeáramlás mellett a mérleg például 2000-ben 485 milliárdnyi pozitívum volt. Emmanuel TODD: *A birodalom után. Tanulmány az amerikai rendszer széteséséről*, Allprint Kiadó, Budapest, 2003. 115.

⁴⁷ Nyilvánvaló az is, hogy az imperializmus nem bizonyult a kapitalizmus „haldoklásának”. KRAUSZ Tamás: *Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. (KRAUSZ 2008), 114.

⁴⁸ Sőt, a közöttük lévő versengés még brutálisabb format öltött, mint az első világháborúban. Az európai államok kapitalizmusainak helyrehozatalát a világválság megakadályozta, és a köztük lévő konfliktusok a korábbinál is élesebb format öltöttek és elvezettek a második világháborúhoz. Ray KIELY: *Rethinking Imperialism*, Palgrave, MacMillan, London, 2010. (KIELY 2010), 90.

hilferdingi, lenini megközelítésből vizsgáljuk a világot, egészen biztos, hogy soha sem fog eszünkbe jutni, hogy a Szovjetuniót imperialistának tekintsük. Egyébként a már ekkor a „nyitott kapuk” elvét hirdető, amerikai „szabad kereskedelmi imperializmust” sem könnyű leírni például a lenini fogalomrendszerrel, bár az amerikai Gus Hallnak – a hetvenes években – még az sem okozott gondot, hogy ne csak imperializmussal, hanem fasizmussal is vádolja például a Nixon-kormányzatot.⁴⁹

Egyébként az első, a kapitalista világot nemcsak társadalmi rendszerével, hanem elnevezésével is kihívó Szovjetuniót legfőljebb szándékai szerint lehetett megalakulásakor imperialistának nevezni, mivel, bár célkitűzései alapján a világforradalmat szerette volna megvalósítani, ám ereje erre kezdetben nem volt. Ennek ellenére az orosz kutatók között is van olyan, aki megalakulásától fogva imperialistának tekinti a Szovjetuniót.⁵⁰

De akad olyan is közöttük, aki kifejezetten az expanzió sikeres megvalósításához kötötte a „szovjet imperializmust”,⁵¹ míg megint más, aki ennek ellenére sem tartotta imperialistának a Szovjetuniót.⁵²

Ennek kritériumait viszont elvi szinten meghatározni nem könnyű feladat. A főként emigrációban publikáló Abdurahman Avtorhanov bírálta például azokat a nyugati politológusokat, akik úgy gondolták, hogy „a Kreml külpolitikájának alapja a nemzetállami érdek”. Szerinte ugyanis „a szovjet globális stratégia több faktorú”, amelyek közül

⁴⁹ Gus Hall az 1970-es évek elején az Amerikai Egyesült Államok Kommunista Pártjának volt a főtitkára. Véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok nemcsak az „imperializmus fő fészke”, hanem „a fasizmus sajátos útjára lépett”. GUS HALL: *Az amerikai imperializmus ma. Kísérlet korunk főbb kérdéseinek és eseményeinek értékelésére.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 10.

⁵⁰ Mivel alapvetően törekvései és állampolitikai döntései alapján jellemzi a szovjet államot, ezért Jegor Gajdar szerint a Szovjetunió már keletkezése óta impérium volt. GAJDAR (2007): 9.

⁵¹ Victor S. Mamatey például a terjeszkedés megvalósításának kezdeti időpontjához, 1939. augusztus 23-hoz köti a „szovjet imperializmust”. VICTOR S. MAMATEY: *Soviet Russian Imperialism.* D. Van Nostrand Company, Inc. Princeton, New Jersey, New York, 1964. 48.

⁵² Trockij szerint például annak alapján imperialistának nevezni a Szovjetuniót, hogy „a bonapartista bürokrácia és a monopolkapitalizmus” egyaránt „katonai erőt alkalmaz expanziós céljai elérésére. Az efféle azonosítás csak zavarkeltésre jó”. *A száműzött Trockij.* Írta és szerkesztette: Krausz Tamás. Kolibri Könyvkiadó, Budapest, 1989, (Krausz 1989), 188. Trockij „Újra és újra a szovjet állam természetéről” című írásának a keletkezése 1939. október 18. Trockij a Molotov–Ribbentrop paktum után írt cikkében – bár Sztálint és a Kominternt „az imperializmus legértékesebb ügynöke”-ként írja le –, mégis „kisebbik rossznak” tekinti, hogy Kelet-Lengyelországot a Vörös Hadsereg foglalta el, és nem Hitler csapatai. A Kreml politikáját Trockij a következőképpen írja le: „egy imperialista környezetben elkorcsosult munkásállam bonapartista bürokráciája által folytatott politika.” KRAUSZ (1989): 188–190.

néhány állandó és néhány változó. A csecsen származású politológus-történész szerint „A szovjet imperializmus nem klasszikus imperializmus. Nem nemzetre alapozott”, ezért tud „forradalmi és dinamikus” lenni. Nem annyira gazdasági, sokkal inkább „ideologikus” törekvés. A hagyományos, kapitalista birodalmi törekvésektől eltérően, amelyeket a nyersanyag, a piacszerzés, a munkaerő, illetve a kedvező tőkebefektetési lehetőség vonz, „a szovjet imperializmust az emberek érdeklik, akiket egy meghatározott politikai és ideológiai rendszernek lehet alávetni. Ettől új típusú imperializmus” – fogalmazott Avtorhanov.⁵³ Avtorhanov szerint a szovjet külpolitika csupán kivételes esetekben, pontosabban „csak külső agresszió idején felelt meg Oroszország nemzetállami érdekeinek”.⁵⁴

A Szovjetunió esetében tehát nem vagyunk könnyű helyzetben, ha nagyhatalmi törekvéseit, expanzióját, ha úgy tetszik *imperializmusát* mozgatórugói alapján kell jellemeznünk, hiszen katonai költségvetésével még maga a legfelsőbb vezetés sem volt többnyire pontosan tisztában.⁵⁵

A brit, a francia, a német, vagyis a vezető nyugat-európai imperializmusok mellett az első világháborút megelőzően az Orosz Birodalom mellett „hagyományos birodalom” volt még az Oszmán Birodalom⁵⁶ és az Osztrák-Magyar Monarchia.⁵⁷

⁵³ Avtorhanov alapvetőeknek és állandóaknak a politikai-ideológiai, katonapolitikai, gazdasági összetevőt tartja, míg vannak átmeneti („béke”, „az önrendelkezési jog”, „békés egymás mellett élés”, „enyhülés”) kategóriák, amelyeket „funkcionálisaknak” nevez. Szerinte az ország nemzetállami érdekei e két pólus között helyezkednek el. A körülmények határozzák meg, hogy e tényezők mikor, milyen körülmények között cserélnek egymással helyet. „Gyinamika szovetszkovo imperializma” (A szovjet imperializmus dinamikája), ami a szerző Brezsnyevről szóló könyvének egyik fejezete. Abdurahman AVTORHANOV: *Szila i besszilje Brezsnyeva. Polityiceszkije etjudi*. Possev Verlag, Frankfurt/Main, 1979. (AVTORHANOV 1979), 215–239.

⁵⁴ A szovjet külpolitikát – szerinte – főként a kommunista párt és az általa létrehozott rendszer érdekei határozzák meg, vagyis a rendszer megszilárdításának és a világkommunizmus győzelmének az érdeke. AVTORHANOV (1979): 236.

⁵⁵ Csúpan azt állapíthatjuk meg, hogy a fegyverkezésre fordított költségek a szovjet vezetés legfőbb prioritásai között szerepeltek. Méretei, a nemzeti jövedelmen belüli arányuk, még az ország és a fegyveres erők vezetői számára sem voltak ismertek. Jegor Gajdar V.M. Kudrov 2003-ban és N.I. Rizskov 1995-ben megjelent könyvére hivatkozva állítja, hogy a Szovjetunió a szocialista országoknak évi 20 milliárd dollár értékben nyújtott segítséget 1986 és 1989 között és azt megelőzően. Gajdar azt is megállapítja, hogy ez döntő részben hadi felszerelés és haditechnika volt. GAJDAR (2007): 200–201.

⁵⁶ Akkor is így van ez, ha Eric Hobsbawm különválasztja az Oszmán, a Habsburg és a Romanov birodalmat az imperialista periódus gyarmati birodalmaitól és úgy látja, hogy a cári Oroszországot a Szovjetunió új alapra helyezte. Vagyis szerinte az

Igaz, a Habsburg Monarchia 1867-es átalakulásának következtében – mint ahogy Alexander Motyl fogalmaz – „*területének jelentős részén megszűnt teljes mértékben birodalminak lenni*”, hiszen például a „*kiegyezés hozott minőségi változást, amennyiben Budapest bizonyos paritást kapott*”, tehát történtek lépések a nemzetállamiság irányába,⁵⁸ ám sem az Oszmán, sem a Habsburg Birodalom nem érte meg a második világháborút, mivel a Párizs környéki békékben területüket a többi győztes nagyhatalom felosztotta. Az orosz példa ettől eltérő, hiszen a Romanovok birodalmának területén – egy sajátos rendszerváltás után – mégiscsak létrejött egy szerkezetében más, de méreteiben hasonló állam, amelynek sikere jelentős részben a világháborús kudarchoz és a klasszikus orosz nacionalizmus, illetve birodalmiság vereségéhez kapcsolódik.

Az első modern orosz birodalmi doktrínáról,⁵⁹ az orosz

egyszerre tartozik az európai nemzetközi politika hagyományos birodalmihoz, de ugyanakkor mégsem, ezért sorolja külön kategóriába. *After Empire. Multiethnic Societies and Nation-Building. The Soviet Union and the Russian, Ottoman and Habsburg Empires.* Edited by Karen BARKEY and Mark von HAGEN. Westview Press, Colorado, Oxford, 1997. (*After Empire* 1997), 12. Ebben a kérdésben Hobsbawmnak csak részben van igaza, Lenin elég meggyőző, amikor az imperializmus új szakaszáról és abban a „*cári félperifériális*” imperializmusról, illetve az azt támogató társadalmi erőkről ír.

⁵⁷ Tofik Iszlamov és Alekszej Miller 1995-ös tanulmánykötete Solomon Wank, Alekszej Miller, Thomas Kleteschka, Sz.A. Romanyenko és John Swanson tanulmányait tartalmazza – Tofik Iszlamovén kívül, aki szerint az Orosz Birodalommal ellentétben – amely eurázsiai birodalom volt – a Habsburgoké tiszta soknemzetiségű európai birodalom volt, amelynek történelmé a Szovjetunióban és a csatlósállamokban erőteljesen eltorzították, s így a róla szóló értékelésekben a „*fekete szín dominált*”. Ahogy Iszlamov fogalmaz: „*súlykolták az osztrák- és magyarelles előítéleteket, amelyek genetikailag kapcsolódtak a hagyományos, bár hivatalosan elítélt nacionalizmushoz*”. T.M. ISZLAMOV – A.I. MILLER: *Ausztro-Vengrija. Opit mnogonacionalnovo goszudarsztva*, Moszkva, 1995. 31.

⁵⁸ Alexander J. Motyl szerint attól, hogy vezetői egy országot birodalomnak neveznek, nem következik, hogy az lenne. Mint ahogy abból, hogy soha nem neveznek egy államot annak, mint például a Szovjetunió esetében, attól az még birodalom volt, hiszen a birodalmiság kritériuma nem az, hogy császár legyen a vezetője. Szerinte a „*birodalom nem egy diktatórikus soknemzetiségű állam, hanem a soknemzetiségű állam különleges formája*”, amelynek van magja és van perifériája. Van magelitje és periférikus elitje, magnemzete és periférikus nemzete vagy nemzetei. A mag ellenőrzésének kiterjesztésével, vagyis hódítással keletkezik, azaz nyílt imperializmus következménye. De keletkezhet másként is, például dinasztikus házassággal, „*lopással*”, mint Bosznia-Hercegovina esetében 1908-ban. És keletkezhetnek továbbra is csendben – szerinte a jövőben inkább ez lesz a jellemző. *After Empire* (1997): 19–26.

⁵⁹ Doktrína: „*tanok, tudományos elméletek rendszere. Tartalma és jellege alapján megkülönböztetnek külpolitikai és katonai doktrínát. Az előbbi a külpolitika irányára, céljaira, feladataira vonatkozó nézetek, valamint az azok*

„pánszlávizmusról” és a többi orosz birodalmi paradigmáról:⁶⁰ a „pánorosz izolacionizmusról”, az „eurázsiai imperializmusról” vagy magáról a „szovjet birodalmi gondolatról” a peresztrojka előtt viszonylag keveset olvashattunk.⁶¹

Ezek az irányzatok az 1905-ös japánokkal vívott háború kudarca és az 1905-ös orosz forradalom után a részleges politikai reform útjára lépett cári orosz államban nemcsak kiválóan figyelemmel kísérhetők, hanem abban is segítenek, hogy vizsgálni tudjuk mind a nacionalista, mind a birodalmi politikát; érzékeltetni tudjuk ezek korlátait; továbbá be tudjuk mutatni a bel-, különösen a nemzeti és nemzetiségi politika, illetve a külpolitikai aktivitás összefüggéseit.

Oroszország mellett a másik soknemzetiségű európai birodalomban, a Habsburg Monarchiában az állam továbbélésének szempontjából volt kulcsjelentősége a nemzetiségi kérdésnek.⁶² A munkásmozgalom

megvalósítására alkalmazandó módszerek, eszközök rendszere. A katonai doktrína az állam által hivatalosan elfogadott politikai és katonai állásfoglalások, nézetek rendszere, amely egy adott időszakban a lehetséges háború (katonai konfliktus) megelőzésére, bekövetkezése esetén jellegére, céljaira, a fegyveres erők és a hátszág felkészítésére, a haderő alkalmazására, szerkezetére, valamint a háború (katonai konfliktus) megvívásának módjaira, a hadászati célok elérésének mikéntjére vonatkozik.” Magyar Nagylexikon 6. 1998. 702.

⁶⁰ Köznapi értelemben egy időszakban uralkodó elméleti modellvariáns. Társadalomtudományi fogalomként Descartes óta hatások és ellenhatások értelmében vett jelenség. M. Weber elméletében a kollektív társadalmi cselekvések mögötti egyéni tettek és elgondolások magyarázataként szolgáló tartalom.

Th. Kuhn a paradigmát meghatározó uralkodó elméletnek nevezi, amely általánosan elfogadott magyarázatként, a társadalmi valóságra vonatkozó modellként értelmezhető. Nézete szerint átfogó módszertani szabályok együttese, ugyanakkor a jelenségekkel szembeni intuitív alapbeállítottságot is magában foglalja.

Egymással összehasonlíthatatlanok, nem összemérhetők. Magyar Nagylexikon 11. 2002. 515.

„A paradigmák jóslatok alapjául is szolgálnak, és egy paradigma érvényességének és alkalmazhatóságának legfőbb próbája az, hogy a belőle fakadó jóslatok milyen mértékben bizonyulnak pontosabbnak az egyéb paradigmából fakadóknál.” Samuel P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999 (HUNTINGTON 1999), 42.

⁶¹ Legutóbb 2007-ben megjelent könyvemben igyekeztem áttekintést nyújtani róluk. GECSE Géza: *Bizánctól Bizáncig. Az orosz birodalmi gondolat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007. 77–183.

⁶² A két birodalomban az uralkodó nemzetek aránya hasonló volt, csak míg a Monarchiában két uralkodó nemzet létezett, addig Oroszországban – egy. Ami Ausztria nemzetiségi összetételt illeti, Galántai József megadja a németek százalékos arányát Galíciával (közel 36%) és Galícia nélkül (közel 49%) is (hiszen ott a lengyelek számítottak uralkodó nemzetnek a csaknem ugyanakkora számú ruszinokkal vagy ukránokkal szemben). GALÁNTAI József: *A Habsburg Monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985. 203–204.

eredetileg tagadta a nemzeti elv fontosságát, viszont az osztrák szociáldemokraták nem teheték meg, hogy a Monarchiában a megerősödő nemzeti-nemzetiségi mozgalmakat a századforduló után ne vegyék észre és mivel a Habsburgok államát nem kívánták lerombolni, ezért annak keretei között kívántak megoldást találni a kérdés rendezésére.⁶³ Elképzeléseiknek orosz szempontból is volt jelentősége, hisz különösen az Orosz Birodalom területén élő népek közül számos élénk érdeklődéssel figyelte ezeket a megoldási javaslatokat.⁶⁴

Karl Kautsky a marxisták közül elsőként írta le a nemzetet objektív, kulturális realitásként, amelynek fő ismertetőjegye a nyelv. Kautsky Marxtól és Engelstől eltérően arra a következtetésre jutott, hogy a munkásmozgalom nem tud megenni nemzeti, nemzetiségi program nélkül. A jogász Karl Renner szintén kiemelkedő szerepet szánt a nemzetnek: a nemzeti élet szervezőjének a szerepét szánta.⁶⁵ Otto Bauer pedig a *Nemzeti kérdés és a szociáldemokrácia* c. könyvében (1907) legitimnek ismerte el a nemzeti követeléseket.⁶⁶ Bauernak köszönhetjük a következő definíciót: „*a nemzet olyan emberek közössége, amelyet természetük hasonló jellege köt össze*”. A nemzet sorsa főként a nemzetet alkotó emberek közös történelmétől függ, közös természete pedig főként a nyelvi közösségtől. Otto Bauer – Marxszal és Engelsszel ellentétben – úgy látta, hogy a nemzet *nem „átmeneti kategória”, hanem állandó realitás*. A szocializmusnak így minden dolgozó számára „*nem a nemzet meghaladásának*”, hanem „*a nemzet megszerzésének a*

⁶³ Karl Renner és Otto Bauer mellett nem szociáldemokrata átalakítási javaslatok is születtek a Monarchia átalakítására. Például Aurel Popovici 1906-ban. Erich ZÖLLNER: *Ausztria története*. Osiris Kiadó – 2000. Budapest, 1998. 331. Az osztrák szociáldemokraták vezető teoretikusait: Rennert, Bauert és Kautskyt majd ausztró-marxistáknak fogják nevezni.

⁶⁴ Nemcsak a kaukázusi népek tanulmányozták fokozott érdeklődéssel, hanem a zsidó munkásszervezet: a Bund például ausztrómarxista programot fogadott el. D’Encausse 2007, 137.

⁶⁵ Eredetileg 1912-es megjelenésű könyvében Jászi Oszkár az utolsó fejezetben Karl Renner és Otto Bauer elképzeléseivel vitatkozva az egységes Monarchia mellett tette le a voksát. JÁSZI Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Válogatás*. Bevezette, válogatta és jegyzetekkel ellátta LITVÁN György. Gondolat, Budapest, 1986. 244–280. Hat évvel később, 1918 őszén megjelent könyvében is elutasítja Renner központosító törekvéseit, de ugyanakkor a közép-európai egység, tehát a Monarchia helyén létrehozott egységes közép-európai állam szükségessége mellett áll ki. JÁSZI Oszkár: *A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*. Új Magyarország Részvénytársaság, Budapest, 1918. 99–117.

⁶⁶ Benedict Anderson foglalkozik a magyar törekvésekkel és Jászi Oszkárnak a Habsburg-monarchia felbomlása c. könyvére is hivatkozik. Ismerteti Bauernek a Nagy-Osztrák Egyesült Államokra vonatkozó elképzeléseit is. Benedict ANDERSON: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L’Harmattan – Atelier, Budapest, 2006. 96.

lehetőségét kell biztosítania”. Bauer szerint a „proletár internacionalizmus a nemzetek harmonikus együttműködése”. Mivel a kultúra és a történelmi tudat a nemzet alapvető ismérvei, a megoldás a *kulturális autonómia*, amely a területi elvet tagadja. A proletárkultúrát és a nemzeti kultúrákat egy közösségben kell elhelyezni, amelyekben a nemzeti lesz a külső, a látható rész.⁶⁷

Sztálin 1913-ban *A marxizmus és a nemzetiségi kérdés* című művében, Otto Bauerral és az ausztrómarxistákkal vitatkozva – bár a kapitalizmus viszonyai között, tehát „átmeneti kategóriaként” írja le a nemzetet –, mégis olyan elemeket emel ki, amelyek annak állandó jellegét bizonyítják. Érdemes idézni: „a nemzet olyan történelmileg kialakult, tartós emberi közösség, amely a nyelv, a terület, a gazdasági élet és lelki alkot kultúrában megtestesülő közösségén alapszik”. A kutatók közül van, aki feltételezi, hogy Lenint pont e munka sarkallta *A nemzetek joga az önrendelkezéshez* (1914) című munkájának megírására, amelyet aztán számos további tanulmány és cikk követett. Lenin kifejtette, amennyiben nem veszik figyelembe a nemzetiségi kérdést, az alkalmas a munkásmozgalom feldarabolására. Átmeneti időre ezért Lenin hajlandónak bizonyult taktikai együttműködésre a nemzetiségi mozgalmakkal, amelyek erejét elképzelhetőnek tartotta bekapcsolni a munkásosztály küzdelmébe. Annak érdekében, hogy ezt a taktikát megerősítse, szükségét látta elismerni a népek önrendelkezési jogát, az elszakadást és az önálló állam alakítását is beleértve. Az önrendelkezés felajánlásának nemcsak a gyanakvó népek megnyugtatása volt a célja, hanem az uralkodó államnemzet sovinizmusának a megfékezése is.⁶⁸

Vannak történészek, akik szerint az orosz társadalomra nehezen alkalmazhatók a nacionalizmuskutatók eredményei közül azok, amelyek abból indulnak ki, hogy a nemzet a társadalom modernizációjának az eredménye,⁶⁹ mivel a modernizáció sokkal inkább lassította, mintsem gyorsította az orosz nemzetté válást.⁷⁰ Van igazság Geoffrey Hosking

⁶⁷ Ezt majd Sztálin is átveszi Otto Bauertól. Az Orosz Birodalom keretei között főként a Kaukázusban támaszkodtak Bauer munkáira. D'ENCAUSSE (2007): 136.

⁶⁸ Hosszú távon a forradalmi államban Lenin ellensége volt nemcsak a federalizmusnak, hanem még az autonómiának is. Lenin kiinduló álláspontja szerint az önrendelkezésnek csak kapitalista viszonyok között volt jelentősége, mint kivételnek a demokratikus centralizmus általános elve alól. D'ENCAUSSE (2007): 139–140.

⁶⁹ Kántor Zoltán szöveggyűjteményében Anthony D. SMITH: *A nemzetek eredete* c. tanulmányából idézve: „A nemzet...modern jelenség, és állampolgári jellemzői is csak a modern korban bontakozhatnak ki teljesen, az uralom, a termelés és a kommunikáció sajátos formáinak megjelenésével. A modern nemzetek ugyanakkor a premodern korszakokban és kultúrákban gyökereznek.” *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény). Szerkesztette: KÁNTOR Zoltán, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. (KÁNTOR Zoltán 2004), 226–227.

⁷⁰ Gondoljunk csak Nagy Péter korára vagy a szovjet időszakra! Geoffrey Hosking Karl Deutsch, Ernest Gellner és John Breully nacionalizmus összefoglalóit

fejtegetésében, aki szerint a szovjet állam képtelen volt politikai közösséget teremteni, sokkal inkább a kommunista párt bírt ilyen közösségteremtő pótlék-funkcióval, a modernizáció szovjet változata pedig – Hosking szerint – akadályozta az orosz nemzetté formálódást. Igaz ugyan, hogy az orosz volt a közvetítő nyelv, a „cement”, de ezt nem az orosz, hanem a szovjet nép megteremtése érdekében használták, amelyben „az oroszok a szovjet államiség hordozói voltak, ám észrevétleneknek kellett maradniuk”. Az orosz messianizmus számára kiváló érvényesülési lehetőségeket biztosított, hogy „terjessze az igazságot”, azonban ez „Oroszország egyfajta sajátos terhe” volt.⁷¹ Azért kell csínján bánnunk ezzel a megfogalmazással, mivel – amint majd látni fogjuk – a Szovjetunió belül az oroszok aránya nem is annyira a párttagságon belül (persze ott is), hanem sokkal inkább a párt- és kormányapparátus berkeiben a húszas évektől kezdve folyamatosan emelkedett, a szovjet ideológiát pedig a harmincas évektől mind nagyobb súllyal alapvetően az orosz nemzeti tradíciók mentén fejlesztették tovább.⁷²

A nemzeti integráció, a nemzeti gondolat, a nacionalizmus⁷³ minden birodalmon belül a birodalmakkal szemben ható centrifugális erővé

említi. Goffrey HOSKING: *Rulers and Victims. The Russians in the Soviet Union*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2006 alapján: *Pravitelji i zertvi. Russzkije v Szovetszkom szozuje*. Novoje Lityeraturnoje Obozrenyje, Moszkva, 2012 (hosking 2012), 463. Magyarul KÁNTOR (2004): 45–108 (Gellner és Anderson), 134–149. (Breuilly) – valamennyien a nacionalizmusról írnak, illetve *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Szerkesztette: BRETTER Zoltán és DEÁK Ágnes. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 9–26 (Anthony D. Smith a nacionalizmusról), 171–187 (Renan a nemzetéről), 188–212 (Gellner a nacionalizmusról) értekezik.

⁷¹ „A Szovjetunió egy olyan államforma volt, amelyben az oroszok kiválasztott népek érezték magukat. Igaz az is, hogy e messianisztikus impulzus létrehozásában nemcsak az oroszok, hanem a zsidók is részt vettek.” Ilyen szempontból a megalakulás időszakában „a Szovjetunió orosz-zsidó vállalkozás volt”, és „a zsidók későbbi kiközösítése erőteljesen megváltoztatta a természetét”. HOSKING (2012): 464–465.

⁷² A szovjet ideológia kohéziós képességéről pedig nem készültek felmérések.

⁷³ Roger Scruton definíciójának első része gyakorlatilag azonos a sztálini meghatározással. Scruton úgy látja, hogy a nemzet olyan emberek csoportja, akik „egy bizonyos területen telepedtek meg, közös intézményeket és szokásokat tartanak fenn, a közös történelem tudata alakult ki bennük, és úgy vélekednek magukról, hogy elkötelezték magukat mind a lakóhelyük, mind pedig az azt kormányzó jogi és politikai folyamatnak.” Egy nemzet tagjai társakat látnak egymásban. A nemzeti tudat létfontosságú része a közös terület, amelyre mint közös otthonunkra, hazánkra valamennyien jogot formálhatunk. Amely nép egy adott területen osztozik, annak közös történelme is van, és lehet közös a nyelve és a vallása is. Roger SCRUTON: *A nemzetek szükségességéről*. Két tanulmány. Helikon Kiadó, Budapest, 2005. (SCRUTON 2005), 173. Scruton szabatos összefoglalását is adja, hogy mit ért nemzeti gondolat alatt, viszont mivel fontos szerepet tulajdonít a demokratikus politikai intézményrendszernek, ezért valójában csak az európai nemzetek és az angolszász országok tekinthetők nemzeteknek, ami igen merész következtetés. *Nemzetek és nacionalizmus*. SCRUTON (2005): 174–224.

fejlődött a 19. – 20. század folyamán.⁷⁴ Ezért fontos a birodalmakon belül nemcsak a nemzetiségi kérdést, hanem az uralkodó nemzet nacionalizmusát is tanulmányozni.⁷⁵

Az első, az egész földkerekségre kiterjedő, minden korábbinál nagyobb pusztítási hatékonyságú öldökléssorozat az első világháború volt, amelyben imperializmusok és nacionalizmusok csaptak össze. Eric Hobsbawm szerint nem annyira az imperializmusok, sokkal inkább a nacionalizmusok hatékonyságáról árulkodik e világégés különleges „eredményessége”.⁷⁶ A világháború utáni rendezés – ha ellentmondásoktól hemzsege is, viszont végül is – általánosan elfogadottá tette a nemzeti önrendelkezést, az etnikai elvet.⁷⁷

Amennyiben az alávetett, a gyarmati népek nemzettudatát vizsgáljuk, azokban központi, integráló szerepe volt az idegen uralomnak, viszont az Európán kívüli régiókban más az etnikumnak, a vallásnak és a nyelvnek a jelentősége, mint az európai, illetve az észak-amerikai nemzetek életében. Ráadásul a folyamat korántsem tekinthető napjainkban sem lezártnak.⁷⁸

A 19. század utolsó harmadában-negyedében születő imperializmusok tehát mintegy „kiegészítették” a gyarmattartó országok nacionalizmusát. Nem könnyű mérleget vonni, hiszen a kutatók közül van, aki szerint ezek az imperializmusok a nacionalizmusoknak alárendelt szerepet játszottak.⁷⁹

⁷⁴ Akkor is ha mindez ellentmondásosan is érvényesült, hiszen sokszor ezek a nacionalizmusok nem voltak mentesek az olyan birodalmi típusú gondolkodástól, amely a náluk gyöngébb népesség bekebelezését természetesnek vette”. GOMBÁR IN: *Nem élhetek birodalom nélkül* (2002): 15.

⁷⁵ Sőt, van értelme egy-egy államon belül a társadalmi szervezetek hálózatát, a társadalom önszervező és önszerveződő képességét is tanulmányozni, hiszen az jelentős mértékben befolyásolja egy-egy ország sikerét a nemzetközi politikában. Fukuyama „A bizalom” című könyvében például a versenyképes országok társadalmát külön könyvben vizsgálja. Francis FUKUYAMA: *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.

⁷⁶ Ahogy a brit történész fogalmaz: „A hódítás és a birodalmi gyarapodás perspektíváját fel lehetett villantani a gyarmati háborúk időszakában, de a jelentős, súlyos konfliktusokban nem... mutatja, hogy a demokratikus társadalmakban a kormányoknak mekkora szükségük volt a nacionalizmusra, illetve hogy mekkora volt e nacionalizmus hatóereje.” HOBBSAWM (2004): 169.

⁷⁷ „A nemzeti önrendelkezés formális elfogadása pedig segített elmélyíteni az imperializmus morális és intellektuális válságát. Amennyiben az anti-kolonialista harc nacionalista mázban jelentkezett, már a két világháború között sem tudták, hogy pontosan hogyan reagáljanak rá.” – jegyzi meg Frank Furedi. Frank FUREDI: *The New Ideology of Imperialism. Renewing the Moral Imperative*. Pluto Press, London – Boulder, Colorado, 1994. 5.

⁷⁸ BALOGH András összefoglalója a Nemzet és nacionalizmus kötetének bevezetőjében. *Nemzet és nacionalizmus*, Budapest, 2002, 9–17.

⁷⁹ Hobsbawm tulajdonképpen pont az ellenkezőjét hangsúlyozza annak, amit Lenin állított. Szerinte ugyanis a „birodalmi rivalizálásnak nem volt jelentős szerepe

Összegzésképpen megállapítható, hogy a 20. század végén a Szovjetunió felbomlásával földgolyónk formális szempontból is komoly lépést tett a hagyományos birodalmak és birodalmi gyakorlat megszűnésének az irányába és a második világháború végét követően a szuperhatalmak közül az Amerikai Egyesült Államok által meghonosított módszerek bizonyultak életképesnek és váltak meghatározóvá. Kérdés, hogy ezeket a módszereket mennyiben lehet imperialistának tekinteni, illetve mekkora szerepe van továbbra is a befolyásyakorlásban az államok vezetése által kézben tartott külpolitikának?

az első világháborút kiváltó okok között". HOBSBAWM (2004): 315.

János Majdán¹

Special railway transportations in Hungary

Absract

The railway network of the Hungarian State Railways spanned 22 869 kilometres at the beginning of the Great War which was one of the thickest railway networks in Europe. This network could meet the transportation needs in the years of the Great war with enormous effort. The Hungarian railway employees could solve many special tasks, two of which will be presented in this paper. Vienna requested Turkish military support to try and stop the advancing Brusilov-offense and the increasing Russian pressure.

The first troops of the 30 000 Turkish soldiers dispatched to the Eastern Front crossed the Hungarian border on August 5th, and they travelled on the least used lines of the Hungarian State Railways. Similarly, their way home was not conducted by the Hungarian State Railways through Budapest and the main lines, but on the secondary lines of Hungary between 11th June and 7th July of 1917.

The other special action was conducted in 1915, when Hungarian troops and their equipment – stuck in a valley due to the Russian advancements – were saved by the Hungarian State Railways by deploying special trains. The troops were stuck on the eastern side of a 1145-metre-high pass, and on the mountain between Borgótiha (Tihuca) and Dornavölgy (Domisoara) there was a 33-kilometre gap in the railway connection in the summer of 1915. The narrow, curving mountain road was unsuitable for normal tracks to be laid down, that is why benzo-electric trains were deployed. The equipments of the Hungarian National railways and the K.K. Österreichische Staatsbahnen stuck in Bukovina were moved by using this benzo-electric railway train.

Keywords: Hungarian National Railways; Great War; Turkish army; transit; benzo-electric train;

It is common knowledge that at the beginning of the 20th century, two major European power factions were established opposed to each other. The clashing interests of the Entente and the Central Powers led to a new war, sparked by the assassination of Franz Ferdinand. Neither the assassin Gavrilo Princip, nor the politicians behind the two factions had any idea that the war would take such a long time, or that it would lead to such tremendous loss of life. The 52 months of the Great War led to total conflict previously unseen in Europe and affected the population of the colonies as well. Entire libraries are devoted to literature discussing the new tools and tactics employed in the war. Although there is mention

¹ Historian, PhD, University of Pécs, janosmajdan@gmail.com

of the increased importance of transportation, but the possibilities provided by the railways are seldom discussed to great effect, as they relate to the frontlines. Later analyses prove without a shadow of doubt that in these years, the redistribution of troops and resources, supply lines and transportation of the injured, as well as the evacuation of the civilian population could not have been possible without the railways. This is also true with regard to the Hungarian State Railways, whose two main wartime actions will now be introduced.²

The railway network of the Hungarian State Railways spanned 22 869 kilometres at the beginning of the Great War. The pool of available machinery counted 38 300 freight wagons, 8 680 passenger coaches, and 3 421 train engines.³ The Hungarian system was centred in Budapest, and the railway lines terminated at the border crossings. It was important to have a connecting line to the Adriatic port with special status among the Lands of the Hungarian Crown (Fiume/Rijeka). The ministry placed a strong emphasis on establishing a circular railway network surrounding the capital in a 200-kilometre radius, ensuring direct connection between major regions (fig. 1.).

Around the turn of the 19th-20th century, the established European allied faction systems had different economic status and interests. As such, their railway systems were also developed along different lines of thinking. This provided the background for the punishment issued to Serbia for the assassination of the crown prince. A week after the Austro-Hungarian Monarchy delivered their declaration of war in Belgrade (28th July 1914), due to political contracts in effect, both the Monarchy and Germany were at war with Russia as well. According to prior calculations, the central powers had a chance for a quick strike to the east by utilizing the railway lines.

However, the preliminary estimates conducted by Germany and the Austro-Hungarian Monarchy did not take into account the rapid developments ongoing in Russia at the time. The Russian-Japanese war of 1904-1905 showed that overwhelming military numbers are pointless, if the troops and supplies cannot be deployed to the locations where they are needed. Although the Trans-Siberia railway line was operational, but the throughput did not allow for large numbers to be relocated efficiently. The Russian administration drew the conclusions: new railways need to be constructed. This was especially true for the European part of the country, where the least-developed part of the railway network of the entire continent was established. After the miserable defeat at the hands of the Japanese, the following three years saw a radical increase in railway construction, leading to a complete

² Az I. Világháború / World War I Kronológia, www.AzElsőVilágháborúKronológiaSzegeed

³ MAJDÁN János: *A magyar közlekedés története* Pécs, 2014.

restructuring of the lines in the European region of the country, and the incredible reduction of military deployment times. Prior to 1908, it required six weeks for every unit to be deployed on the border. This time was reduced to only 14 days. None of this was factored into the offensive launched by the Central Powers in the summer of 1914. Units deployed from Galicia and Eastern Prussia did not expect to meet troops from inland of the Empire, along with the local Russian forces, and as a result their planned rapid progress on the offense was halted. Although the German troops defended against the Russians valiantly on the northern portion of the eastern front, the units of the Monarchy were pushed back all the way to the Carpathian. During the retreat, Lemberg, the seat of Galicia was lost along with the majority of Bukovina, another eastern province. The great offense turned into a great retreat, and a lot of this can be attributed to disregarding the railway lines built in the region in the years preceding the Great War. The progress of the Russians was halted by the necessity to transfer the goods to standard gauge railways as well. It was around this time that Turkey joined the war, on the side of the central powers (29th October 1914).

During the first winter of the war Russian troops broke into the Carpathian and they advanced through the north-eastern passes until Mezőlaborc, an important station for the railway network (fig. 2). Entente units rooted in on the peninsula of Gallipoli and attempted to take the Turkish capital (April 1915). On the unstable eastern fronts, in the second year of the war, it was possible to push the Russian units out of Hungary, followed by a huge counter-offense from the foot of the Carpathian by allied Austro-Hungarian and German regiments. Units breaking through at Gorlice (2nd May 1915) further assisted in widening the gap, and progressively repealed the Russians. After the Tzar's forces suffer devastating losses, the front is moved 300 kilometres to the east. During the retreat of the Russians, the railways previously used in deployment towards the west make it possible for them to escape (fig 3.). The railway tracks being wider than the standard provided difficulties for the units of the Monarchy to proceed. This difference in the track width caused logistical problems for the attackers of each side at different times during the war. As the movement of the fronts and the mechanical possibilities did not allow for the existing wagons to be fitted with new axles, both sides endeavoured to acquire engines and wagons fit for the tracks of the opposition's width. The importance of the railways in the region increased further.

Italy joined the Great War on the side of the Entente (23rd May 1915) and this created a new front for the Monarchy to handle. In the autumn the central powers gained a new ally as well when Bulgaria joined the war (6th October 1915). Serbia, surrounded on three sides, finally succumbed to the allied forces so in the Balkan region a direct railway

line could be established between Constantinople, Budapest, Vienna, and Berlin (This is the line travelled by the Balkanzug Train, in place of the Orient Express).

Meanwhile, the Russians gathered their strength on the Eastern front, and new units were deployed under General Brusilov. Forty infantry and fifteen cavalry divisions were transported using railway lines to the frontlines in the spring of 1916. Facing them the Monarchy had 39 infantry and 10 cavalry divisions stationed in the region. These incredible military powers clashed on the fourth of June, during the Brusilov-offensive (fig 4.). At the same time Romania also declared war to the central powers and invaded Hungary. Romanian forces breaking through the mountain passes into Transylvania used the railway lines to advance.

The majority of the military force of the Austro-Hungarian Monarchy was engaged in active duty on the Italian, along with the Russian front. Due to this dual pressure, there was very little reserve kept by the summer of 1916. Vienna requested Turkish military support to try and stop the advancing Brusilov-offense.

Turkish groups through Hungary to Galicia⁴

The Entente forces were unsuccessful in taking Gallipoli, and gave up on trying to take the region, important for the defence of the nearby mountain passes and the Turkish capital, in early 1916. The troops led by Kemal Atatürk could rest as a result, and they were available for deployment on other fronts. The Monarchy requested military assistance from Turkey in response to the great Russian pressure on them as a result of the attacks of the Brusilov-offense. The victorious and well-rested 19. (Gallipoli) and 20. divisions were merged into the XV. corps, which counted 30 000 persons and were supplied with horses and full equipment after June 10, 1916. The first Turkish units to cross the Hungarian border did so on August 5th, and their transportation took until the end of August, entirely undisturbed by the Romanian declaration of war (on the 27th).

A lot of traffic was conducted on the Hungarian railway mainlines, so transportation was scheduled on the less-used routes. The weight of the wagons and the capacity of the stations were the main considerations in planning transport routes. The Turkish forces arrived on the southern part of the company, crossing the Danube.⁵ The troops were assembled into train wagons in Orsova, and they travelled on the edge of the

⁴ FLESCH István: *A Török Köztársaság története*, Corvina Kiadó, Budapest, 2007.

⁵ *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*, Közlekedési Nyomda Kft., Budapest, 1919.

Hungarian Great Plains towards the North, then reached the borders taking the route of Temesvár – Szeged – Nagyvárad – Szatmárnémeti – Záhony – Ungvár (fig 4.).

The Turkish troops got situated on the front quickly, and were active in the skirmishes starting on the 2nd of September 1916, and lasting until the end of the month.⁶ The Turkish units, with their cannons and supplies, were positioned in-between German and Monarchy troops in their fights with the Russians (fig 5.). The Turkish also organized their own meals according to their religious prescriptions (fig 6). Allied military officials met regularly behind the frontlines. Kaiser Wilhelm of Germany and Pasha Enver, the Turkish Minister of Defense held a military parade at Tarnopol (fig. 7.). Although the Turkish troops had previous experiences from fighting elsewhere in the winter, the cold and the snow still posed issues for the soldiers (fig 8.).

One year after their arrival, the 19th division is removed from the eastern front. Their transportation back home is organized along the secondary lines within Hungary without crossing Budapest, in a similar manner to their transportation to the north, between June 11th and July 7th, 1917 by the Hungarian State Railways. The 20th division participates in the battles between July 29th and August 22nd and successfully mount an attack on the Russian troops. The fronts solidify, and the second division of the Turkish military may return on the previous railway lines. The farewell is commemorated by a propaganda poster, where Turkish and Monarchy troops shake hands as equals (fig 9.). Despite the high volume of traffic, the Hungarian State Railways successfully conducted the transportation of the two Turkish divisions. Their main tool was the ability to organize transportation on secondary lines, which may have been slower than the mainlines, but sufficient in reaching their goal.

The Railway of Borgó Pass

The main economic relation of Hungary was towards Vienna and the Adriatic. The first focus of the inland developments for railway construction was also the lines bound for the west, and for Fiume/Rijeka. In the eastern parts of the country, due to the tall mountains providing barriers, the railway construction was slower than in the western and central regions. As a first step, the border along the top of the Carpathian Mountains was reached via two mainlines running towards Romania in two river valleys. On the turn of the 19th-20th century, a handful of local railway company reached highly situated towns and villages, but the lines opened on the north-eastern border did not cross the border. On the eastern side of the Carpathian Mountains,

⁶ www. Turkeyswar.com , Turkey in The First World War

the province of Bukovina was also part of the Austrian-Hungarian Monarchy, where the railways were built infrequently, only up to the entries of the mountain passes, to the foothills of the mountains. The railways opened in the eastern and western valleys of the Carpathian Mountains did not meet prior to 1914, the only connection was in the case of mainlines.

The Great War fundamentally altered the tasks of the railways in the region. Previously, the development of railways was the source of great debates between Vienna and Budapest, where the Austrian side was strictly against the construction of vicinal railways leading to the total lack of railway connection between Bukovina and Northern Hungary for 230 kilometres.

The Great War fundamentally altered the role of railways in the region. After Russia joined the war on the side of the entente, it became clear during the deployment of Monarchy forces that aside from the eastern mainlines, there would be a great need for the joining of vicinal lines that climbed up to the mountain passes, but did not cross the borders. Due to Russian pressure, the central military logistical authority (Zentrale Trsansportleitung, ZTL) gave commission to the commander of the 2nd railway company, József Czernák, to review the east-west connection. As a certified engineer, who previously worked as a civilian officer of the Imperial and Royal Railway and Shipping Inspectorate, he declared the pass of Borgo as an optimal choice, with Borgóprund (Prundu Bârgăului) on the Hungarian side, and Dornavátra (Vatra Dornei Băi) on the side of Bukovina as the railway terminals of each side.

The two stations had 70 kilometres of direct distance inbetween them, but this included the hills of the Carpathian, with the tallest point of the pass measuring at 1145 metres, only a narrow stone road leading up to that point with tight curves (fig 11.). A normal track width railway could not be constructed under such circumstances without extreme costs and preparations. Instead of normal railway construction, Czernák intended to implement a previously successful solution, the benzo-electric railway.

The special wagons

During the occupation of Bosnia-Herzegovina and again during the annex announced in 1908, the martial leadership of the Monarchy was faced with the outdated state of the railway lines in the province. The military and the civilian governance were equally interested in the supply lines, so in the absence of railway lines, they shifted their focus to road transportation development. Military leader Ottokar Landwehr Edler von Pragenau of the Monarchy led the motorcar division, and he

formed the principle of the motor railroad. On difficult terrain, in bad road conditions, and narrow turns, he wanted to deploy a train which would ideally be able to carry a lot of weight across many wagons, or a lot of troops. he approached engineer Ferdinand Porsche, who at the time was the engineering director of the Wiener Neustadt branch of the Austrian Daimler Engine Factory Plc., and later the designer of the Volkswagen cars, along with sport cars branded with his own name.

Porsche designed a train engine with electrical power, which, instead of a regular railway engine, sported a six-cylinder Daimler M-type gas engine powering a generator. The engine had an output of 73,5 kWh. The back axle and each odd wagon's axle had an electrical engine attached, so the entire series of wagons was moved at six points. The cars were connected to ten single-axle wagons, which enabled them to carry a total of 10 tons of excess weight. The car had six degrees of speed, with an 18 km/h speed on flat ground, and 4-5 km/h on a 10% incline. Due to the steep incline, several different kinds of brakes were implemented. On the way back, it acted as a reverse push-train, with controllers placed in the additional cars moving from back to front so that the direction and braking can be managed. The direction of the leading car was followed by the entire train. The Porsche-initiative handed in to the common Ministry of Defence was approved in a few months, and the train named "Train A" was ordered in 1909.⁷

The vehicle was further developed after testing, and the "B Train" was deployed in 1913. The new train's motorcar had a 110 kWh gas engine powering the electricity. Using cabling, the power was distributed to each wagon's wheels, so the entire train could move as one. The generator car had 5-6 two-axle wagons attached, each of which had a single powered axle. The „B Train” had a maximum speed of 26 km/h, and was able to travel with a minimum radius turn of 6 m. The train had automated airbrakes as well, so in the event of a potential disconnect, the cars would stop on their own. Each additional wagon had lighting which made them suitable for night-time passenger transportation as well. For better use, each car of the train (including the generator car) were able to be adapted to normal track width with a 4-hour wheel change. The cars had a protective wall 1m tall, and to combat bad weather, they were equipped with a metal framework with tarp attached to it to protect from the elements. This second train was developed for exactly the high mountain conditions necessitated by the Great War in two instances, in order to reach the lines in Bukovina that had no railway connection (fig 10)⁸.

⁷ Dipl. Ing. Gottfried Wild: K.u.k. Artilleriezug im Heersmuseum Bukarest. Eisenbahn, No. 9/94, Wien

⁸ Walter SCHAUMANN: *Die Bahnen zwischen Ortler und Isonzo 1914-1918*, Bohmann Verlag, Wien, 1991.

The development and function of the Borgo railway

After the discussed field survey, the suggestion of József Czermák was accepted by the martial leadership in Vienna. Work began on constructing the railway across the mountain pass at 1145 metres of height. As a first step, each station on the two sides of the Carpathian began construction of normal railway lines, development was possible for a while using regular width track, in-between stations Felsőborgó (Borgo Suseni), Borgóprund (Prundu Bârgăului) and Borgótiha (Tihuca) (fig 11.). Eight new stations were built across a line spanning 22 kilometres, where two tracks were available on crossing locations for the railway trains. As such, on pass stations two „B trains” could stay at the same time on the 120-metre-long track segment. Construction began in November 11, 1914 and the lines opened on the following February 10. At the same time, between the eastern terminal Dornavátra (Vatra Dornei) and Dorna Kadrenyiyn (Dorna Cadreniol) a normal width track was opened with a length of 11 kilometres. During the year, construction continued through stations Poljana-Stampa (Poiana Stempei) up to the station of Dornavölgy (Domisoara) at 1040 metres.⁹

On the eastern and western sides of the pass, between Borgótiha (Tihuca) and Dornavölgy (Domisoara) there was a 33-kilometre gap in the connection in the summer of 1915. The narrow, curving mountain road was unsuitable for normal tracks to be laid down, that is why benzo-electric trains were deployed.

The first cargo load crossed between existing stations from Borgóprund (Prundu Bârgăului) to Dorna Watra (Vatra Dornei) on August 15, 1915. (fig 12.). This established a vital connection between the troops separated by the Russian offense, and their commanders. Through the Carpathian Mountains, the new supply line spanned 70 kilometres, which was built in 9 months. This line was opened from Hungary earlier, connecting the newly built normal track, benzo-electric railway lines, and the existing station.

Although the Russian military presence was removed from the area and the normal track connection was reestablished with the southern region of Bukovina in 1915, the 70-kilometre track continued operations. The logistic center of the railway was established in Borgótiha. Traffic was made possible using 17 generator cars and 130 attachment wagons. One train's set was assembled from one generator car, one carrying fuel and tools, and 5-6 open, two-axle attachment cars. The attachments were able to carry 6 tons of weight each. The track carried 9-100 pairs of

⁹ MITTERSPOCHER Gusztáv: *Az osztrák-magyar hadvezetőség által a világháború alatt épített Dornavölgy-Felsőborgói cs. és kir. katonai benzinelektrovonaton, 1914-1918*, Kézirat, Hadtörténeti Könyvtár, Budapest.

trains each day, but there were times when 24 trains travelled across the line. The train reached 36 kilometres going uphill in five and a half hours, and 4 hours going downhill. On a daily average, the train carried 1000-15000 tons of goods, or 4-5000 soldiers. The officers had a special covered car with seating built for them, while the infantry travelled in cars covered with tarp. A standalone hospital train was also constructed, with 6 covered cars for transporting the injured. Due to the high altitude and cold winters, a snowplower machine was also implemented.

Due to changes on the frontlines, the mixed railway line between Borgóprund (Prundu Bârgăului) and Dornavátra (Vatra Doreia) became an important topic again. The previously mentioned Brusilov offense began on June 4 and the Russians once again disconnected the railway lines between the Monarchy's mainlines and Bukovina itself. The remaining engines and train cars were rallied by the military leadership to the normal gauge railway on the eastern slopes of the Carpathian Mountains. (To highlight the total lack of information on the part of the martial leadership in Vienna, just before Romania's joining of the war in June 26th, 1914, they provided 38 train engines and 1041 cars and wagons of various functions left at Budujeni as a friendly gesture to Bucharest). The 60 engines and 1700 cars left in the valley of the Dorna remained in a threatened position.

Although captain Czernák has been transferred to a different position, he still provided an advisory note based on his experience locally to the higher leadership. According to his vision, the engines and train cars left in the valley of the Dorna can be rescued using the 70-kilometre mixed track. Military leaders thought the idea unactionable and rejected it. The captain, in secrecy, proceeded to transfer a covered cargo wagon to the station of Borgótiha (Tihuca) on June 28th of 1916. The following day, he replicated the successful action, and according to the report of the commission following matters of transportation, the central logistic authority authorized the rescue operation. Special cranes and elevation machines were constructed for raising and lowering the materials. The cargo wagons had their wheels transported before the rest of the wagon, which was followed by both parts delivered on additional cars (fig 15.). Train engines were dismantled and transported through the pass in parts by the benzo-electric train's cars.

The thousandth rescued car was commemorated with a small festive event at the terminus of the railway three months later on October 24th, 1916 (fig 13.). By the end of the year, 45 train engines, 65 passenger cars, and 1218 cargo wagons were successfully retrieved and moved to normal railway lines in Hungary. The total materials of the Hungarian National railways and the K.K. Österreichische Staatsbahnen were moved from Bukovina by using the benzo-electric railway train.

The special railway line, aside from rescuing engines and train cars

and transporting military cargo, fulfilled other, important functions. Bukovina was a main source of manganese, important for the military. The only way to get the ore from the mines of Jakobeny, near the eastern entry to the valley of the Dorna, was to transport it along the Carpathian, to the Czech factories to be used. After September 1916, the Borgo railway line transported manganese ore for nine months, but its capacity could not be increased. For military purposes, an additional 80 kilometres of railway were constructed in the pass of Borsa to the north, so the ore could be transported on this 760-millimetre track width line.

The 33 kilometre length railway between Borgótiha (Tihuca) and Dornavölgy (Domisoara) reached its peak performance in 1917: 8595 officers, and 225142 military personnel (of which 555 injured officers and 31888 injured soldiers) were transported. Additionally, 162 mobile camp kitchens, 334 machine guns, and 88 artillery units were transported on the train. The peak daily load was on April 29th, 1917, when 46 officers and 3900 military persons were transported over 12 hours, and on May 18th, when 64 officers and 5126 military persons were transported over 24 hours.¹⁰

The special railway of Borgo was in operation until the end of the Great War. In this time, three serious accidents happened on the 70-kilometre track length. The Monarchy lost the war, and the Carpathian range was given to Romania during the peace negotiations near Paris. The Romanians did not use the railway, and it deteriorated over the years. Years later, they realized the great importance of railway transportation across the Borgo pass to connect Transylvania and Bukovina. They did not repair the old lines, but rather, they built a new, normal track width railway line between Borgóprund (Prundu Bârgăului) and Dornavátra (Vatra Dornei) in 1922.

Due to the steep incline and the narrow turns, the new railway line could not serve increased traffic adequately in the Second World War. As such, the line was moved to the north, into the valley of the Ilva. The Floreni-Kisilva railway line opened as a secondary line first (1939), then transitioned into becoming a mainline in time. The railway line of Borgo was closed down after 28 years of operation. The benzo-electric train and the normal track steam engine train were both removed from the pass of Borgo, leaving only photographs and studies to document their memory.

¹⁰ Villányi György: A császári és királyi 1. számú tábori benzin-elektro vasút (Borgóhida-Dornavölgy, 1915-1918) *Haditechnika* 1997/3 számában megjelent

Bibliography

Az I. Világháború / World War I Kronológia, www.Az első világháború Kronológia Szeged.

Dipl. Ing. Gottfried Wild: K.u.k. Artilleriezug im Heersmuseum Bukarest. Eisenbahn, N° 9/94. Wien.

FLESCH István: *A Török Köztársaság története*, Corvina Kiadó, Budapest, 2007.

Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. Közl. Nyomda Kft., 1919.

MAJDÁN János: *A magyar közlekedés története*, Pécs, 2014.

MITTERSPACHER Gusztáv: *Az osztrák-magyar hadvezetőség által a világháború alatt épített Dornavölgy-Felsőborgói cs. és kir. katonai benzinelektrovonat, 1914-1918*, Manuscript, Hadtörténelmi Könyvtár, Budapest.

VILLÁNYI György: *A császári és királyi 1. számú tábori benzinelektrovasút (Borgóhida-Dornavölgy, 1915-1918)*, Haditechnika 1997/3 szám.

Walter SCHAUMANN: *Die Bahnen zwischen Ortler und Ison-zo 1914-1918*, Bohmann Verlag, Wien, 1991.

www. Turkeyswar.com ; Turkey in The First World War.

Pictures, Maps

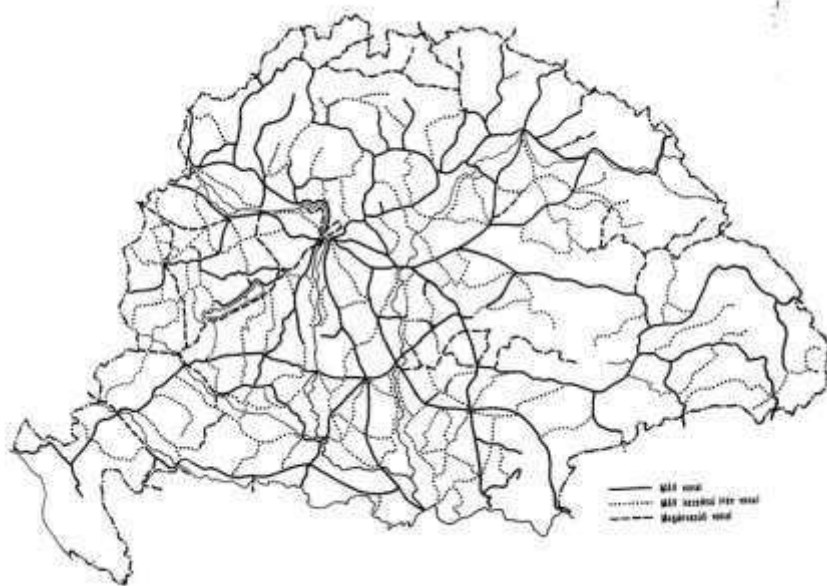

Fig 1.: *The railway network of Hungary in 1914*

Dr. László KOVÁCS (chief editor): *Hungarian Railway History* 4. volume (1900-1914), Budapest, 1996.

Fig.2.: Railway station of Mezőlaborc
Contemporary postcard

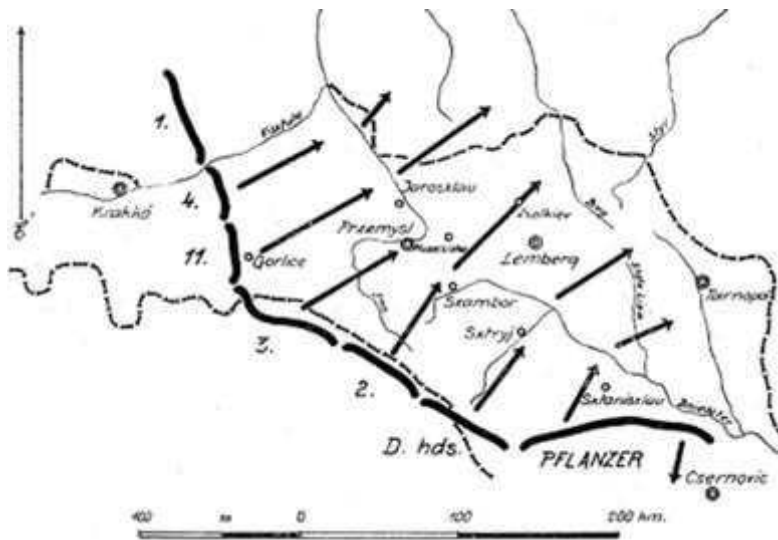

Fig 3.: Breakthrough at Gorlice, east of the Hungarian border(1915)
József DOROMBY– László REÉ (eds.): *The Hungarian infantry. History of the Hungarian Infantryman*, Budapest, 1939.

Fig 4.: *The deployment of Turkish troops through Hungary on the railways of the MÁV (1916)*
Contemporary MÁV network map – with markings from the author

Fig 5.: *The Turkish military staff on the eastern front*
20th century - Digitális Képtárház (DKA) / Hungarian Digital Photo Archive
keptar.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.=20._szazad

Fig 6.: *The separate front kitchen of the Turkish troops*
20th century - Digitális Képtárház (DKA) / Hungarian Digital Photo Archive
keptar.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.=20._szazad

Fig 7.: *Inspection of Pasha Enver and Kaiser Wilhelm*
20th century - Digitális Képtárház (DKA) / Hungarian Digital Photo Archive
keptar.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.=20._szazad

Fig 8.: *Turkish troops in the snow of Galicia*
20th century - Digitális Képtárház (DKA) / Hungarian Digital Photo Archive
keptar.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.=20._szazad

Fig 9.: *Poster saying goodbye to Turkish troops returning home*
20th century - Digitális Képtárház (DKA) / Hungarian Digital Photo Archive
keptar.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.=20._szazad

Fig 10.: *Benzo-electric railway trains*

Photo of Gusztáv Mitterspacher. Budapest, Library of Military History

Fig 11.: *Transportation of normal gauge cargo wagon through the Carpathian Mountains*

Photo of Gusztáv Mitterspacher. Budapest, Library of Military History

Fig 12.: *Borgóprund terminal station*
Photo of Gusztáv Mitterspacher. Budapest, Library of Military History

Fig 13.: *Transportation of the 1000th train.*
Photo of Gusztáv Mitterspacher. Budapest, Library of Military History

Majoros István¹

***Kik a palócok?*²**

Nézetek, vélemények az eredetkérdésről

Abstract

The author writes a monograph (At the Land of the Palóc) about a strange people, the Palóc, living in the northern part of Hungary and in Southern Slovakia. In this study the author examines the question of the origin of the Palóc people. He presents the opinion of the classics of Palóc research and the Hungarian prehistory: Fábíán Szeder, Sándor Pintér, János Jerney, Gyula Pauler Ármin Vámbéry. According to Fábíán Szeder, the Palóc people arrived with the Magyars under Árpád in the 9th century. János Jerney accepts this opinion, but he adds that the Palóc are descendants of the Cumans. Ármin Vámbéry agrees with this but according to him the Palóc arrived in the Carpathian Basin after the 9th century. Gyula Pauler does not accept the Cuman origin. In his opinion the palóc ancestors are the Kabars. Sándor Pintér, the proud Palóc, claims that the Palóc people are descended from Scythian, Hun, Avar and already they lived in the Carpathian Basin at the time of the Conquest. Then the author presents other opinion as well. We know the results of a Slovak researcher, Jozef Škultéty. And he presents the results of anthropology (Lajos Bartucz and Gyula Henkey). We know the theory of Gyula László about the „double Conquest” in connection with Palóc people and the study presents who the Cumans are. At the end of the study the author asks who is right and he tries to answer that question.

Keywords: Palóc; Kabar; Cuman; Avar; Carpathian Basin; anthropology; Palóc research; Fábíán Szeder; Sándor Pintér; ethnography; historiography;

A palóckutatás legnehezebb kérdése ez, s erre még senki nem tudott meggyőző választ adni. Hogy miért nehéz a válasz, talán Györffy György fogalmazta meg a legjobban. *„A kérdés nehézsége adódik egyrészt abból, hogy maga a palóc etnikai elnevezés is bizonytalan, változó tartalmú, másrészt abból, hogy a mai palócföld településtörténete a X-XIII. században alig ismert.”*³ Kósa László szerint a néprajznak is teherterele volt a megoldatlan eredetkérdéssel való foglalkozás, s ettől akkor szabadultak meg, amikor a hangsúly az őstörténetről áttevődött a kultúra leírására.⁴ Ezzel persze az a probléma, hogyha nem tudjuk kik a palócok, honnan jöttek, s palóc-e a palócnak nevezett népcsoport, akkor

¹ Historian, DSc, ELTE, Budapest, imajoros6@gmail.com

² Ez a tanulmány a palócokról, Nógrád megyéről készülő könyvem (Palócok földjén) egyik fejezete.

³ Idézi BARABÁS Jenő: *A palóc eredet kérdése* IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): *Palócok I. Kutatástörténet, föld és nép*, Eger 1989. 119.

⁴ KÓSA László: *A palócok néprajzi kutatása a kezdetektől az 1960-as évek végéig*, IN: BAKÓ (szerk.): I. 16.

a néprajz s a többi velük foglalkozó tudomány beszélhet-e palóckutatásról vagy palócokról. S nemcsak az eredet, hanem a szó jelentése sem egyértelmű. Nevet azonban adni kell a kutatásoknak, az ugyancsak nem igazán jól körülhatároló területen élő népcsoportnak, s akkor miért ne a jól bejáratott palóc legyen ez.

A palóc eredet kérdése persze nem került le a napirendről, hiszen a magyar őstörténet kutatása napjainkban is divatos, és érdeklődésre tarthat számot. Ha pedig ebben lesz valami eredmény, s miért ne lenne, a palóc eredet kérdésében is új ismereteket hozhatnak ezek a kutatások. Egy biztos, semmi sem lezárt, s van még tennivaló. Ebben a tanulmányban én sem fogom megoldani a palóc eredet problémáját, fura is lenne, ha sikerülne, hiszen nem vagyok a kérdés szakértője. Ezért csak arra tudok vállalkozni, hogy bemutatom az ezzel kapcsolatos véleményeket, összegzem, esetleg hozzáteszem a sajátomat. A palóckutatás klasszikusaival kezdem, s először Szeder Fábián véleményét mutatom be.

A Tudományos Gyűjtemény XI. kötetében, 1821-ben jelent meg Szeder tanulmánya a palócok eredetéről.⁵ Megjegyzi, hogy az eredetre a történetíróknál nem talált nyomot. Szeder ezért források és vélekedések hiányában logikailag próbál megoldást találni. Első állítása: „*A Palóczok a Magyarokkal jöttek Pannóniába.*” Ezt azzal magyarázza, hogy a hazai és a külföldi írók biztosan írtak volna a palócokról, ha később jöttek volna be erre a földre. Feljegyzések vannak ugyanis arról, hogy 1076-ban Salamon király maga csalta be a kunokat atyja ellen. 1091-ben László alatt jöttek be a jászok. 1096-ban Kálmán alatt ruténokat, morvákat, cseheket és tótokat fogadott be az ország. 1113-ban II. István uralkodásakor kunok telepedtek le. A szászok és egyéb németek 1143-ban jelentek meg a Szepességben, s néhány bányavidéken. 1196-ban rutének jöttek Sáros, Zemplén, Máramaros és Ungvár vármegyékbe, és oláhok is menekültek ide a tatárok elől. 1239-ben Kötöny fejedelem vezetésével a kunok a Kiskunságban telepedtek le IV. Béla alatt. 1258-ban németek, szászok jöttek, 1285-ben serviánusok, 1431-ben rácok (a szerző itt tévesen Corvinus Mátyást említi), 1436-ban cigányok, 1447-ben albánok jöttek. 1664-ben szászok, morvák, svábok, bolgárok érkeztek. Mária Terézia 1763-ban svábokat telepített a Bánátba. A fenti összefoglaló alapján, s abból a tényből, hogy a palócokról nem esik szó, Szeder azt a következtetést vonja le, hogy a palócok már a magyarok előtt Pannóniában voltak, vagy velük együtt érkeztek. A magyarok előtti érkezést azonban szerinte nem lehet bizonyítani, ezért csak a második megállapítás, a magyarokkal való együtt bevonulás az elfogadható.

Másik állítása: „*A Palóczok egy eredetűek a Magyarokkal*”. Szeder

⁵ SZEDER Fábián: *A Palóczokról eredetekre, és Pannóniába való jövelekre nézve*, IN: SZEDER Fábián: *A Palóczokról*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2005. 28–30. Hasonmás kiadás.

ezt a nyelvvel magyarázza. Ha a palócok más nyelvet beszéltek volna, akkor szerinte ez nem veszett volna ki anélkül, hogy valami ne maradt volna belőle. Úgy véli, csak azon nemzetek nyelve változik vagy tűnik el, amelyek más nemzet közé keveredtek. A palócok viszont nem keveredtek más népek közé, ezért „közönséges magyar nyelven beszélnek” – állapítja meg. Csak a szójegyzékük különös, sajátos, ez alapján pedig Dugonics Andrásra hivatkozik, aki szerint a palócok „nyelvökre nézve sokat megtartottak a Szittyai nyelvnek módgyából”. Magda Pál adatai alapján pedig leírja, hogy Heves, Borsod, Gömör, Nógrád és Nagy Hont vármegyékben összesen 490.237 palóc él. Ez Szeder számára meggyőző bizonyíték arra, hogy ez a nagyszámú nép csak magyarul beszélhetett. Ezért a következtetés: a palócok egy eredetűek a magyarokkal.⁶

Jerney János 1855-ben megjelent munkája Szeder véleményét erősíti: „a kúnok és besenyőknek valódi magyar nyelv vala sajátjuk, s egyedül dialectusban különbözött emezekétől” – írja könyvében.⁷ Arra keresi a választ, hogy hová tűnt a hatalmas „palócz nemzet”, „mellynek nevével az orosz történetekben két évszázadon keresztül véres emlékezet van egybekapcsolva”.⁸ A hová tűnt kérdésre Jerney mindjárt válaszol, s kitér arra is, hogy kik a palócok. Szerinte ez a nemzet a „hún-scytha népcsaládnak levén egyik felekezete, saját nyelvén magát KÚN néven nevezé, mellyen, és Comanus, Cumanus meg Hunnus néven emlittetik a magyar krónikákban és byzanti történetíróknál, míg orosz és lengyel történetekben Palócz néven fordul elő”. Majd azzal folytatja, hogy „ezen palóczok valódi kún maradékokul mutathatók fel a magyar történetírás útmutatása szerint”. S e nép ivadékaik „honunkban velünk együtt élnek maiglan”. Jerney szerint is a palócok a magyar nyelvet beszéltek. Azt is bizonyítani igyekeznek, hogy a kún és a palóc név ugyanarra a nemzetre vonatkozik, s különösen annak bizonyítására törekszik könyvében, hogy a hazánk északi részein élő „palócz magyarok a kún nép, jelesen az Árpáddal beköltözött kúnok valóságos ivadékaik”.⁹

Jerney Anonymusra hivatkozik, aki leírja, hogy Kíóvnál (Kijev) egyesültek hét vezérek¹⁰ alatt a kunok magyar őseinkkel, s együtt jöttek be Pannóniába, és ahol letelepedtek – a Mátra vidéke, Heves, Borsod, Nógrád, Gömör, Torna, Abaúj, Zemplén és Bereg vármegyék –, ott már nem kún, hanem „palócz” néven ismert ez a magyar népfaj. Jerney leírja ez után, hogy Anonymus szerint a kun vezérek hol kaptak „szállás-földeket” Árpádtól. S nemcsak a jelzett vármegyékben, hanem az ország más részein is kaptak birtokokat, mint Komárom környékén, a „Baranyaságban”, Bátaszék körül.

⁶ SZEDER: 33–36.

⁷ JERNEY János: *A palócz nemzet és Palócz krónika lengyel és orosz évkönyvek nyomán*, Históriaantik Könyvkiadó, 2011. 67.

⁸ JERNEY (2011): 3.

⁹ Uo. 22.

¹⁰ A hét kun vezér: Ed, Edumer, Ete, Bunger, Ousad, Bojta, Ketel. JERNEY(2011): 22.

Ezért Jerney szerint a baranyiaiak hasonlóak a palócokhoz, s az Ormánság dialektusának palócos voltán sem lehet kételkedni. A fentiek alapján „*semmi kétség palóczainknak árpádi kúnoktól származása iránt*”. Megjegyzi azonban, hogy a „*palócz és kún nevet illetőleg*” több nehézség is felmerül, amelyet megpróbál eloszlatni. Az egyik szerinte az, hogy a palócok nem tartották meg a kun nevet, holott a IV. Béla idején betelepült kunok az ősi nevet használják, s nem palócnak nevezik őket. A másik probléma pedig az, hogy a palócok sem kun, sem palóc néven nem fordulnak elő a törvényekben, az oklevelekben, vagy más írott forrásban.¹¹

Az első felvetésre Jerney szerint az a magyarázat, hogy azok a kunok, akik Árpáddal együtt jöttek, Kijevnél (Kiov) csatlakoztak őseinkhez, s „*velők együtt nagyszámú szláv és magyar-oroszok is jöttek át a Kárpátokon, kik Pannoniába behozák a nemzeti szokás szerint náluk kún helyett divatos „palócz” nevet. A magyar népelem tehát az oroszokkali érintkezésnél fogva már Pannonia elfoglalásakor megbarátkozván e nemzetnévvel, mai napig kiirthatatlanul fönmaradt emlékezetében nem csak, hanem krónikáink ujmutatása szerint ezen név latin fordításban használtatik is*”. S mivel véleménye szerint „*a „Palócz” szó Rablót és Prédálót értelmez legbizonyosabban, és épen ennek fordítása a római nyelvből és törvényből vont „Latro” és „Praedo” meg „Latrunculus,” melyen honi palóczainkat jelölve találjuk*”. Ennek bizonyítására Turóczy képes krónikájából (*Magyar Krónika*) idéz latinul Aba és I. András királyokról, ahol megtalálhatók a *Praedones* és *Latrunculis* kifejezések, amelyek a hadban előljáró, száguldó, rabló, pusztító csapatokra vonatkoznak, s ilyen szerepük volt a palócoknak és a kabaroknak is.¹² A latin források tehát nem az orosz, szláv eredetű palóc szót használják, hanem a szónak a *rabló* és *prédáló* jelentése jelenik meg ezekben a szövegekben. Az eredeti „*kún*” név pedig Jerney szerint azért tűnt el, mert a kunok egyesültek őseinkkel, ezáltal beolvadtak a magyarokba, s így eltűnt a saját nevük. Vagy, ahogy Jerney fogalmaz: „*Hogy az eredeti „kún” név a honi palócokat illetőleg kiveszett, azon épen nem csudálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy e törzsökfaj még európai alakulás előtt egyesülvén magyar őseinkkel, a közösen kiállott nagyszerű catastrophok, reformok, de különösen a kereszténység amalgamizáló ereje által a fő nemzeti „MAGYAR” nevű tömegbe olvasztatott be*”. Jerney megjegyzi, hogy hasonló sors érte a magyar izmaelitákat, akiknek „*saját nemzeti nevök*” a kereszténység felvételével elenyészett, elveszett.¹³ Jerney egy okmánytöredéket is előszed, amelyet „*a palócz nemzet őstörténetének drága gyöngye gyanánt*” mutat be, s ezzel azt jelzi, hogy a palócság kun neve még a 13. században is „*kiviláglik*”. Pázmány Péter a honi szerzetes rendek helyeit

¹¹ JERNEY (2011): 25.

¹² Uo. 25–26.

¹³ JERNEY (2011): 26.

összesíti az 1629-es nagyszombati zsinat dokumentumaiban, s említi Apátfalvát, ahol az 1232-es alapítású ciszterciarendi apátság működött, a település lakói pedig kunok voltak. A dokumentum azonban nem a palóc szót használja, hanem cumani¹⁴ néven szerepelnek a kunok, mivel a latin források ezt használták.¹⁵ Jerney azt is megmagyarázza, hogy a IV. Béla idején betelepült kunok miért őrizték meg eredeti nevüket. Ennek szerinte egyszerű magyarázata van: nem orosz, nem szláv ajkú néppel jöttek Magyarországra, s letelepülésük helyén sem voltak szlávok, így nem létezett a palóc nevet elterjesztő környezet.¹⁶ Jerney hivatkozott könyvében részletesen bemutatja az orosz krónikákat, hogy jelezze, két évszázadon keresztül a palóc egy harcias nép volt. Még annyit Jerney munkájáról, hogy a könyve végén leírja mely falvak palócok Borsod, Gömör, Heves és Nógrád megyében (A kiválasztás szempontjait nem közli). A Szeder által említett Hont vármegyét azonban kihagyja.

Jerney fentebb bemutatott levezetése logikusnak látszik, s első olvasásra úgy tűnik, minden kétséget sikerült eloszlatnia. Az érdekesség az, hogy a palóc eredet kérdésével foglalkozó szerzők, bár hivatkoznak Jerneyre, de a bemutatott levezetést nem kommentálják, nem is vitatkoznak vele. S az is különös, hogy Jerney nem említi, hogy az un. palócok gúnynévként éltek meg az elnevezést, s nem is vállalták ezt a nevet. Ha a 18 – 19. században, sőt még a huszadikban is így volt ez, a korábbi évszázadokban sem igen lehetett másképpen. S az is különös, hogy Jerney harcias népként mutatja be a palócokat, pontosabban a polovecnek nevezett kunokat, a későbbi évszázadokban ez a harciasság egyáltalán nem jelenik meg. *„Innen nem indult semmi esemény az ország sorsának megfordítására, nem fújtak dühös szelek a hegyek*

¹⁴ A magyarországi latin forrásokban *Cunus*, *Cuni*, illetve a *Cumanus*, *Cumani* néven jelennek meg a kunok. Gyórfy György szerint azonban a kun név latinos alakja, a *Cunus* nem mindig a kunokra vonatkozik, hanem keleti nomádokat jelöl. A magyar gyakorlatban a 13. században jelenik meg a latinos változat, s a krónikákban először szereplő *Cuni* elnevezés alatt nem kunok szerepelnek. Az 1068-ban történt első pogány kun támadás idején Salamon király alatt a *Cuni* besenyőket és úzokat jelöl. 1091-ben ismét *Cunus* nevű nép támadt Magyarországra, ők már feltehetően kunok voltak, akik a Bizánci Birodalomból tértek vissza, és magyar területen portyáztak. S két alkalommal is vereséget szenvedtek I. (Szent) László seregétől. KOVÁCS Szilvia: *A kunok története a mongol hódításig* (Doktori értekezés), Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola Medievalisztika Program, Szeged, 2012. 243–245.

¹⁵ A lábjegyzetben a szerző leírja, hogy a Mátra vidékén és főleg Apátfalva környezetében még más falvak is *„tősgyökeres palócz helységek”*. Így: Ágas – vagy Ákos-vár, Balla, Balaton, Bán-Horvát, Bánfalva, Bodony, Csermely, Dedes-vár, Erdő-Kövesd, Filimes, Gesztete, Hasznos, Jánosi, Istenmezeje, Kazar, Mély-kút, Noszvaj, Omány, Parád, Pétervásár, Recskivár, Salgó-Tarján, Szent-Domonkos, Szent-Mária, Szent-Simon, Szarvas-kő, Tar, Tardona, Terenye, Tiribes, Uraj, Velezd, Verebély. JERNEY (2011): 26–27.

¹⁶ JERNEY (2011): 28.

közül, ennek a vidéknek a népe alig vett részt bármiféle megmozdulásban” – írja Szabó Zoltán a palócok földjéről és népéről. Majd így folytatja: „A táj nagy szülöttei és közszereplői inkább a védelem hősei voltak, mint a kezdeményezése (...) a vidék népéből nem indultak parasztmozgalmak, mint a Viharsarokban, nem indultak hatalmas gazdasági erőfeszítések, mint a Duna-Tisza közében. (...) A nép ebben a tájban csakugyan inkább művészkedett, mint lendületbe jött, inkább ruhát szépített, mint lázadt és harcba kezdett.”¹⁷ Ez a tömör, de találó és pontos jellemzés az ellentéte mindannak, amit Jerney az orosz krónikák alapján bemutat a palócokról. Egy dolgot azonban a palóc eredettel foglalkozó szerzők nagy része átvesz Jerneytől: a kun eredetet. Hunfalvy Pál az 1876-ban megjelent könyvében (*Magyarország ethnográphiája*) elfogadja ezt, elismerve, hogy a palócok elődei a kunok lehettek. Azt azonban nem fogadja el, hogy Kijevnél csatlakoztak a magyarokhoz. Ez szerinte később történt meg, mivel az orosz krónikák 1061-ben említik először a „*polovcokat*”. Bírálja Anonymust, mert a saját kora földrajzi és birtokviszonyait vetítette vissza a honfoglalás idejére. S azt sem fogadja el, hogy a palócok megelőzték volna „*az általános magyarságot*”.¹⁸

Pauler Gyula, az 1877-ben megjelent könyvében (*A magyarok letelepedéséről*) nem fogadja el a kun származást, mivel azon a vidéken, ahová Anonymus a kunokat helyezi, Pauler szerint nincsenek palócok, mivel ezt a vidéket a kabarok szállták meg. Elfogadja azonban Hunfalvy azon nézetét, hogy a kunok nem Árpáddal jöttek be a Kárpát-medencébe, hanem Szent László után költözhetek ide.¹⁹

Pintér Sándor, a már említett büszke palóc azonban se Hunfalvy, se Pauler véleményét nem fogadja el, s természetesen Anonymusszal sem ért egyet a palócok származását illetően. Úgy véli, hogy „*a Nógrád, Gömör, Heves és Borsod vármegyékben „palóc“ elnevezés alatt, ma is tekintélyes számban élő népcsalád ősei, Árpád hadához Kiounál nem csatlakoztak, vagyis, hogy a honfoglaló magyarokkal sem mint „polowcok“ sem mint kúnok, sem mint kazárok nem jöttek*”. Ezután így folytatja: „*... valószínű az, hogy a három törzsre oszló népcsalád, mint skytha – hun – avar maradvány, már a honfoglaló magyarok által, mint baromtenyésztő, s földművelő nép, jelenlegi lakó helyeiken találtatván, a honfoglalás könnyítéséhez hozzájárultak és mint lényegében, a magyarral egy nyelven beszélők s vérrokonok – s mint talán már előbből keresztények is, az állam alkotó magyarokkal, mindjárt az első században, nemzettestté olvadtak, s mint állandóan letelepült földművelő hódolt nép, a más ajkú hódítottakkal együtt, a*

¹⁷ SZABÓ Zoltán: *Cifra nyomorúság. A Cserhát, Mátra, Bükk földje és népe*, Cserépfalvi, Budapest, 1938. 13.

¹⁸ MANGA: *Palócföld*, Gondolat, Budapest, 1979. 11–12.

¹⁹ MANGA: 12.

vezérek között felosztattak”. Pintér szerint tehát a palócok a honfoglalás idején már itt voltak, és megkönnyítették Árpádék honfoglalását.²⁰ Ez a feltevés azért érdekes, mert Szedernél is találkozunk azzal a gondolattal, hogy a palócok már a magyarok érkezése előtt Pannóniában voltak. Ezt azonban végül elveti, mert nem lehet bizonyítani. Ha nem is a palóccal kapcsolatban, de a honfoglalás előtti bejövétel a 20. században is felmerül László Gyula „kettős honfoglalás” elméletében, melyre még visszatérünk.

A palócok kun eredetével Vámbéry Árminnál is találkozunk. Szerinte a palócok a honfoglalás után telepedtek be a Kárpát-medencébe. „... a mai Nógrád-, Borsod- és Heves-vármegyében erős kún csapatot helyeztek el, a kikhez később a palóczok testvértörzse csatlakozott; e két törzs az ott talált szláv néptömegre ügyelt” – írja.²¹ Majd megjegyzi: „Ott, a hol ma a magyar népiség zömétől nyelvjárási tekintetben elütő nagyobb tömegekre akadunk, mint például a palóczoknál, ott határozottan azon később érkezett és egy csomóban megtelepedett török töredékekkel van dolgunk, a kik akkor jöttek honunkba, midőn a mai magyar nyelv már régen teljesen kész volt”. A lábjegyzetben Hunfalvyra hivatkozik, aki szerint a kun és a palóc ugyanaz a nép, s mindkettő török.²² Ugyancsak Hunfalvy a hivatkozás, amikor arról ír, hogy a kunok tömeges betelepülése polovczi (palócz) néven 1104 és 1141 között zajlott és Gácsországon (Halics vagy Galícia neve) át a Mátrában telepedtek le.²³ Vámbéry megjegyzi, hogy a palócok a török etnikai jelleg bizonyos jeleit „mind e mai napig megőrizték, mert a magyar szót körülbelül úgy ejtik, mint a született törökök, a mi különösen az a hangnál tetszik fel, a mely a törökben hiányzik”.²⁴ Vámbéry tehát maga is a palócok kun, illetve török eredete mellett teszi le a voksát.

Barabás Jenő szerint is a kunok irányába mutat az 1232-ben a Mátra és a Bükk térségében alapított bélháromkúti apátság, mivel a feljegyzések szerint ez a kunoké volt.²⁵ Belitzky János viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy a „bélháromkúti apátság téves „Trium Fontium de Beel Cumanorum” latin elnevezése vált közismertté. S ehhez jött az, hogy Anonymus a „magyarokhoz csatlakozott kabarokat „cumán”-

²⁰ MANGA: 13–14. PINTÉR: *A palóckról. Népismertető tanulmány*, Aigner Lajos, Budapest, 1880. 95–96.

²¹ VÁMBÉRY Ármín: *A magyarság keletkezése és gyarapodása*, Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1895. 91.

²² VÁMBÉRY (1895): 121.

²³ Vámbéry később megjegyzi, hogy a palócok egy része már a honfoglalás alatt betelepedett. VÁMBÉRY (1895): 171.

²⁴ VÁMBÉRY (1895): 140.

²⁵ Ezek a kunok azonban nem azonosak azokkal, akik a tatárjárás előtt Magyarországra települtek Köteny fejedelem vezetésével. BARABÁS Jenő: *A palóc eredet kérdése*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.) I.: 120

oknak, azaz kunoknak nevezte, Jerney János és Gyárfás István véleménye nyomán – hogy a palócok a kunoknak nevezett, vagy kun eredetű kabarok leszármazottai – létrejött a kun-kabar elmélet”.²⁶ Ezt aztán a kutatók többsége elfogadta.

Úgy vélem, érdekes és hasznos egy szlovák kutató, nyelvész, Jozef Škultéty²⁷ véleményét, megjegyzéseit is megismerni a palóccokkal kapcsolatban, mivel a palóc eredet kérdésével is foglalkozik. A szlovák – magyar nyelvi kapcsolatokat vizsgálva állapítja meg, hogy a magyar nyelvben található szláv eredetű szókincs nagy részét a magyarság már a Kárpát-medencébe érkezés előtt átvette. A szlovák szókincs átvételére viszont akkor kerülhetett sor, amikor a magyarokat és a szlovákokat fizikailag elválasztó palócok elmagyarosodtak, elvesztették eredeti nyelvüket, a törököt. S mivel a szláv szavak többségét már felvették érkezésük előtt, ezért csak kiegészítésekre volt szükségük. A magyar nyelv szláv szavai között így kevés a szlovák szó. S annak ellenére, hogy a palócok a magyar-szlovák határ mentén telepedtek le, mégsem szlovákosodtak el, hanem elmagyarosodtak. Ennek szerinte az a magyarázata, hogy nyelvileg a palócok távol vannak a szlovákoktól, és közelebb állnak a magyarokhoz. Hozzáteszi, hogy a magyarok többsége is török fajú volt, a palócok ezért állnak közel a magyarsághoz. A palócok, a „*plavecek*” leszármazottai „*Borsod, Heves, Gömör, Nógrád és Hont megyékben*” található, és „*gátat képeznek a szlovákok és az eredetibb (sic) magyarok között*”. Ami a palócok eredetét illeti, Škultéty a kun-kabar elmélet híve. „*Palóc név alatt értjük a kumánokat is... – írja. A kunok, akiknek a neve a Pesttől keletre található telepeken őrződött meg, többnyire az utolsó, a XIII. században érkezett rétegből voltak.*” Úgy véli, a palócok több hullámban érkeztek Magyarországra. „*Árpáddal is jöttek, de érkeztek később is és mint határőrök telepedtek meg.*” A szlovákokkal közelebbi szomszédságba csak a tatárjárás után, tehát a 13. század második felében kerültek. S még egy érdekes megjegyzés: „*a szlovák nyelvben nincs semmi nyoma a palócok*

²⁶ Belitzky arra is felhívja a figyelmet, hogy az alapítási évszám téves. Gyórfy György ugyanis kimutatta a ciszterciták Dijonba került leveltára segítségével, hogy a jelzett adat a Bács megyei bélakúti apátságra vonatkozik, amely 1267 előtt kun nemesek tulajdonában volt. BELITZKY János: *Nógrád megye története 896-1849*, Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Salgótarján, én. (1973), 49.

²⁷ Jozef ŠKULTÉTY (1853 – 1948), történész, nyelvész, újságíró, a Gömör megyei Patakon (Potok) született. Gyermekkorát, 3-tól 13 éves koráig, magyar környezetben töltötte, s magyar iskolában kezdte a tanulmányait. 1863 és 1867 között a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban tanult, majd iskolát váltott, s a nagyrócei szlovák evangélikus gimnáziumban folytatta tanulmányait. Itt visszaszlovákosodott. 1872-ben szerzett tanári oklevelet Znióváralján (Klaštór pod Znievom), 1874 és 1876 között pedig Budapesten pedagógiát, történelmet és nyelvészetet hallgatott. A Matica Slovenská első elnöke, s a Slovenské pohľady főszerkesztője.

nevének... *alig fordul elő a nyugati szlávságban egyáltalán.*” A Škultéty palócokkal kapcsolatos nézeteit bemutató tanulmány szerzője, a rimaszombati B. Kovács István szerint a palóc eredetkérdés vizsgálata nem tartozott a szlovák néprajzi kutatás fő témái közé, ez magyar „belügynék” számított. Škultéty a kivételek közé tartozik. A szerző felhívja a figyelmet a szlovák kutatási eredmények megismerésére is.²⁸

A Hont vármegye népét bemutató Komoróczy Miklós nem a kun vagy a kun-kabar elmélet híve, mivel szerinte a palócság nyugati ágához tartozó vármegyei magyarság nem a kunoktól származtatja magát, hanem a hunoktól, ezért magát *huntyinak* nevezi. Magam is emlékszem, hogy gyerekkoromban, a szülőfalumban, Honton, gyakran használták ezt az elnevezést a mindennapok során. – *Huntyi vagy gyerek?* – kérdezték tőlünk, gyerekektől a felnőttek. Nem hiszem, hogy tudták volna, ez a hunoktól való származást jelenti. Inkább a falu nevének palócos kiejtése volt. Ehhez azt is érdekes hozzátenni, hogy a szerző szerint a Hont vármegyei magyarság büszke a palócságára is.²⁹ A bemutatott példák ennek az ellenkezőjét mutatták, s a kivétel csupán Pintér Sándor véleménye volt.

A palóc eredetét illetően, mint láttuk, nemcsak Škultéty említi a kabarokat, a kunokkal együtt, hanem már Pauler Gyula is a kabarokat nevezi meg a palócok elődeinek, mivel szerinte azon a vidéken, ahová Anonymus a kunokat helyezi, Pauler szerint nincsenek palócok. Ahol viszont vannak, azt a vidéket a kabarok szállták meg. Belitzky János pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy Anonymus a magyarokhoz csatlakozott kabarokat „*cumán*”-oknak, tehát kunoknak nevezte, ennek köszönhetően és Jerney János valamint Gyárfás István véleménye alapján kialakult az a nézet, hogy a palócok a kunoknak nevezett, vagy kun eredetű kabarok leszármazottai. Így jött létre Belitzky szerint a már említett kun-kabar elmélet.

Az eredet kérdése persze nem ilyen egyszerű, s ezt eddigi összefoglalóm jól mutatja. S hogy még érdekesebb legyen, bemutatom, mit mond az antropológia a palócok eredetével kapcsolatban. Ehhez ismerkedjünk meg Bartucz Lajos³⁰ antropológus kutatásaival.

²⁸ B. KOVÁCS István: *A palócok egy szlovák nyelvész szemével (ahogy Jozef Škultéty látta a 19-20. század fordulóján)*, IN: KAPROS Márta – LENGYEL Ágnes – LIMBACHER Gábor, (szerk.): *Palócok a múltban és a jelenben. Milleniumzáró tudományos konferencia és kulturális napok a Magyar Tudomány Napja alkalmából*, Palócmúzeum, Balassagyarmat, 2001. november 9-10, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Balassagyarmat – Salgótarján, 2002. (KAPROS – LENGYEL – LIMBACHER), 287–290.

²⁹ KOMORÓCZY Miklós: *Hont vármegye népe*, IN: BOROVSZKY Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye és Selmecbánya sz. kir. város*, Budapest, 1906. 129.

³⁰ BARTUCZ Lajos (1885-1966), antropológus. Török Aurél, az antropológia első magyar professzora (1881-ben nevezték ki) mellett kezdte pályafutását a Budapesti Tudományegyetem Embertani Intézetében (1904). Dolgozott a Néprajzi

Az embertan véleménye

1943-ban megjelent munkájában embertani vizsgálatainak eredményeit közli. Tanulmányozta a magyarság, a magyarországi emberek testmagasságát. Bemutatja e vizsgálatok úttörőit, többek között Scheiber Sámuel Henriket, aki előbb Bukarestben volt orvosakadémiai tanár, majd Székesfehérvárott idegorvosként dolgozott. Az 1870-es években 77.579 újonc katona adatait dolgozta fel. Ez alapján a 20-22 éves fiatalember átlagos testmagassága 164,6 cm. Megemlíti aztán Kőrösy Józsefet. Ő 20.667 katonát vizsgált meg a 19 és 22 éves korosztályból. Eredményei: kunok 161,5 cm, rutének 161,8 cm, magyarok 162,4 cm, oláhok 163,0, zsidók 163,5 cm, jászok 163,5 cm, tótok, szerbek 163,8 cm, horvátok 164,1 cm, németek 164,2 cm és a vendek átlagmagassága 164,7 cm.³¹

Bartucz 1909-től végzett az előbbiekhöz hasonló vizsgálatokat Borsod, Csongrád, Arad megyékben, Göcsej-Hetesben, a Nagyunságban, a Balaton környékén, Fejér, Somogy és Nógrád megyékben, valamint a különböző vidéki gyöngyösbokrétásokon³². Több, mint 4.000 felnőtt, 60.000 iskolás és 120 ezer katona adatait elemezte. E vizsgálatok alapján a férfiak átlagos termete 167,18 cm, míg a nők esetében 156,10 cm.

Múzeumban, majd a szegedi egyetem Embertani Tanszékét vezette 1940 és 1959 között. Ezután a Budapesti Egyetem Embertani Intézetének vezetője lett (1959-1965). Bartucz Lajos kortársai körében a magyarság etnikai csoportjait vizsgálta, valamint a népvándorlás és a honfoglalás korának leleteit elemezte antropológiai szempontból.

³¹ BARTUCZ Lajos: *A magyarság antropológiája*, IN: BARTUCZ Lajos (szerk.): *A magyar nép*, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet RT. kiadása, Budapest, 1943. 23–24.

³² A *gyöngyösbokréta mozgalom* a magyarság népi hagyományait élesztette újjá az 1930-as években és az 1940-es évek elején. Minden év augusztus 20-ához kapcsolódóan mutatkoztak be a paraszti csoportok tánccal, énekkel és játékokkal Budapesten. Az első bemutató 1931-ben volt, s még 1945 után is voltak fellépések. 1935-ben alakult meg a *Bokréta Szövetség*, amely később *Magyar Bokréta Szövetség* néven társadalmi egyesületté alakult. Több mint 100 helyi szervezete volt s fennállása alatt mintegy 4 ezer taggal rendelkezett. A Szövetséget 1948-ban oszlatták fel hivatalosan. A bemutatók anyaga értékes, hiteles volt, s olyan hagyományokat mutattak meg, amelyek enélkül feledésbe merültek volna. A kormányzat támogatta. A mozgalom alapítója és szervezője Paulini Béla író, újságíró volt (1881-1945). Magyar néprajzi lexikon. PÁLFI Csaba: *A gyöngyösbokréta története*, Táncstudományi Tanulmányok, Budapest, 1970. <http://www.muharay.hu/index.php?menu=132> ; DÓKA Krisztina: *A magyar táncfolklór átalakulása (1896-1945)*, Doktori disszertáció, ELTE, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2011. DÓKA Krisztina és MOLNÁR Péter (szerk): *A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből*, 2011. <http://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta/index.php>

Bartucz megállapítja, hogy a legtöbb alacsonytermetű³³ a borsodmegyei, a hajdúsági, sárbogárdi, a nógrádmegyei, a somogymegyei magyarságban és a palócok között találta (15-20%).³⁴ Összevetette az akkori magyarság testmagasságát a honfoglalókéval (ezt a sírokból előkerült csontvázak alapján állapította meg). A férfiakra 163,64 cm, a nőkre pedig 152,5 cm átlagmagasságot kapott. Megállapítja azt is, hogy a honfoglaláskoriak 4 cm-rel alacsonyabbak voltak, mint az akkori, a Bartucz által vizsgált magyarság. És még egy érdekes megállapítás: a honfoglaláskori magyarok olyan termetűek voltak, mint a 20. század elején a matyók, a palócok, a hajdúböszörményiek és a győrmegyeiek.³⁵

A magyarság színe is megjelent Bartucz vizsgálataiban. A népi vélemény szerint a magyar fajta se nem szőke, se nem barna. A szélsőséges színek, mint a világosszőke vagy a fekete nem jellemzőek. Egyes vidékek véleménye azonban eltér ettől. „A palóc népköltemények pl. csak a barna kislányt és a fekete szemű huszárt emlegetik, viszont több alföldi nóta inkább a kökényszemű barna leányt dicséri. Az Alföldön általában a szókét „úri fajtá”-nak tartják” – írja Bartucz.³⁶ Az általa vizsgált magyarságban viszont a sötét és világos szemszínek egyforma gyakorisággal fordulnak elő, azaz 40–40%-ban, míg a közepszínek 20%-ban. A sötét színű foltokat a matyók, barkók és a palócok között találta.³⁷

Bartucz azonban arra is kíváncsi, hogy milyen rasszok mutathatók ki a magyar nemzettestben. Ehhez szerinte rendszeres antropológiai vizsgálatokat kell végezni a „mai magyarság”, tehát az akkori, illetve a mindenkori magyar népesség körében. A kutatót viszont az is érdekli, „hogyan a múltból hogyan jött létre a jelen”. Ehhez az ásatások során előkerült koponya és csontváz leletek vizsgálatára van szükség, és nemcsak Magyarországon, hanem azokban a térségekben is, ahol a magyarság valaha megfordult, illetve kapcsolatba került más népekkel. A különböző rasszokat megvizsgálva állapítja meg, hogy a turanid³⁸ rassz a legjellegzetesebb magyar típus. Ez azonban különbözik az ázsiai turanidoktól. Ez azt jelenti, hogy a magyarság az első őshazától a Kárpát-medence felé vezető úton elszakadt az ősmongolid alaptalajtól, finomodási folyamatot figyelhetünk meg, Magyarországon pedig a

³³ Férfiak esetében az alacsonytermet a 150 és 159,9 cm közötti magasságúakat jelentette. Ez az akkori magyarságban 13.55%-ot képviselt.

³⁴ BARTUCZ (1943): 30–31.

³⁵ BARTUCZ (1943): 33–34.

³⁶ BARTUCZ (1943): 44.

³⁷ BARTUCZ (1943): 45–48.

³⁸ Gyakori embertípus Belső- és Közép-Ázsia népeinél. Az ázsiai török-tatár lovas-nomád népek jellegzetes típusa Bartucz szerint. Hazánkba a jazyg-szarmatákkal, a hun, bolgár, avar népekkel, illetve a honfoglalókkal és a kunokkal került be. A honfoglalók vezető rétege turanid típusú volt. Jellemzője a hátsó koponya szélessége. BARTUCZ (1943): 58–59.

magyarok europid rasszokkal keveredtek, s egyre jobban europizálódtak. Hozzáteszi, hogy korábban ezt a magyarországi változatot „kaukázusi-mongolid” rassznak nevezte el. A magyar jelleget azonban ki akarta domborítani, ezért új nevet adott: *alföldi rassz*. Szerinte erre a rasszra illik igazán a „magyar típus” elnevezés. „Gyakorisága – teszi hozzá – országos átlagban meghaladja a 25% -ot, az Alföld és Dunántúl egyes vidékein pedig eléri a 40% -ot is.”³⁹

Bartucz megvizsgálja a mongoloid rassz szerepét a magyarság nemzettetésében. Megállapítja, ennek négy fő fészke van Magyarországon, s ebből az egyik és a „legfontosabb, a palócság Gömör, Hont, Nógrád, Heves, Borsod megyében”. Itt a mongoloid típusok gyakorisága a 35–40%-ot is eléri egyes községekben. S az ország más részein található palóc nyelvjárásokban is erősödik a mongoloid típus gyakorisága. Ebből vonja le a következtetést: „A kabar törzsben pedig, ha csakugyan az volt a palócok őse, mint láttuk, a mongolid rasszjelleg uralkodott. Egészen véve azonban a honfoglalók nemzettete nem volt mongolid típusú”.⁴⁰ Meg kell jegyezni, hogy Bartucz nem egyértelműen állítja, hogy a kabarok voltak a palócok elődei. Azt azonban igen, hogy a kabar törzsben a mongoloid volt a domináns, s Magyarország északi részén, ahol a palóc lakosság él, szintén ez a rassz a meghatározó.

A palócok kabar eredetét hangsúlyozza Gunda Béla is. A honfoglalás idején ez a törzs szállta meg a Mátra és a Bükk vidékét, a palócok pedig az ő ivadékaik. Hozzáteszi még, hogy a Gömöri palócokat barkóknak⁴¹

³⁹ BARTUCZ (1943): 59–60.

⁴⁰ BARTUCZ (1943): 61–65.

⁴¹ A *barkók* Borsod, Nógrád, Gömör és Heves megye határán élnek, s kb. ötven faluról van szó. A néprajzosok a palócok egyik ágának tartják. Igazán megnyugtató magyarázat nincs arra, miért nevezik a népcsoportot barkónak. A *magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* elveti azt a megoldást, hogy a pofaszakállt jelentő szóból származna. Azt sem tartja magyarázatnak, hogy a Bertalan, Bertalan férfinév kicsinyítő alakja lenne. Elfogadhatónak látszik azonban az, hogy a barkó név egy személynév köznevesülésével jött létre. A 18. század végén a térségben ismert volt a Barkó ezred. Ez volt a neve a 10. magyar huszár ezrednek, azaz a Habsburg Monarchia 35. lovasezredének. A 10. lovasezrednek Barco Vince olasz származású tábornok volt a tulajdonosa. A tábornok az 1780-1790-es években Magyarország főhadparancsnoka volt, s a császárság titkos rendőrségének a vezetője is. Az előbbiekből következően a 10. huszárezred hosszú ideig viselte a tábornok nevét. Az ezredben szolgálókon pedig rajta maradt a barkó név. Ők voltak a barkó huszárok. A személynév tehát így köznevesült. Ez az elnevezés hamarosan népnévvé vált, ez pedig tájnév lett: a vidéket Barkóságnak nevezik. Vallási szempontból a barkók római katolikusok. Vannak azonban szerzők, mint Herkely Károly vagy Lajos Árpád, akik református barkó falvakat is megneveznek (Mályinka, Tardona, illetve Sajólevezd, Bánhorvát, Bántapolcsány). PALÁDI-KOVÁCS Attila: *A barkóság és népe*, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1982. 5–16. Lásd még: KÓSA László - FILEP Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. (KÓSA-FILEP), 67. Kósa László szócikke a barkókról.

hívják és Gunda szerint a palóc név szőke embert jelent.⁴²

Belitzky a kabarokkal kapcsolatban Fekete Nagy Antalt idézi: „*a lándzsás nemesek ősei is határőrök voltak és széles autonómiával rendelkeztek, eredetüket, mint a többi határőr népekét, nem kereshetjük a magyarságban, hanem csak a török eredetű kunokkal, besenyőkkel, székelyekkel rokon népben. Ilyen rokon nép a környéken pedig csak egy volt, a honfoglaláskor a Tisza kanyarulatánál elhelyezkedett és folyton északabbra terjeszkedő kabarok törzse, akiknek a Szepességbe feltolt határőrségben, a Gömör-őrökben kell a lándzsás nemesség⁴³ őseit látni*”.⁴⁴ Belitzky azonban mindjárt reagál erre, mondván, a kabaroktól való származtatás legfőbb gyöngéje abban áll, hogy „*semmi nyoma annak, hogy valaha is más jogi viszonyok közt, kiváltságok birtokában éltek volna, mint a másik hét törzs tagjai. Arra sincs adatunk, hogy a székelyekhez vagy palócokhoz hasonlóan határőrök lettek volna. Ilyen szerepük csak részleges lehetett, mint ahogy az Ipoly völgyében a belső gyepűvonal védelmét mind a hét és velük együtt a nyolcadik törzsnek számító kabarok is ellátták*”.⁴⁵ Ezek után mi a megoldás, kik a palócok ősei? Belitzky is érezhette, hogy erre a kérdésre válaszolnia kell: „*A palócok ősei tehát hihetőleg olyan a székelyekkel azonos vagy rokon, már a 896. évi honfoglalás előtt a Kárpát-medencébe települt magyarok, akik ősi társadalmi berendezkedésüket megtartva csatlakoztak a honfoglalókhöz és – a területi rendezésekkor részben áttelepítve – határőr szolgálatot láttak el és akik a XI. és XII. századi törvényeinkben – más határőr népekkel együtt – az „ewri” (örök) elnevezés alatt kereshetők*”.⁴⁶

Térjünk vissza az antropológiához, s Bartucz Lajos után nézzük meg Henkey Gyula eredményeit. 1972 és 1979 között végzett antropológiai vizsgálatokat a palóc centrumban, a Hollókő-Hasznos-Eger vonaltól északra eső területen. Az általa vizsgált palócok között a turanid, a pamír, a kelet-balti és a dinári típusnak van jelentősebb szerepe. Eredményei azt mutatják, hogy a turanid típus áll az első helyen, 31 esetből 28-ban ez fordul elő a legnagyobb arányban. Erre a típusra a nagyközepes vagy magas termet, az enyhén hosszú, széles fej, széles, középmagas arc, meredek homlok, enyhén domború tarkó, barna-fekete haj és barna, zöldes szemszín a jellemző. Második helyen a pamíri típus

⁴² GUNDA Béla: *A magyarság néprajzi csoportjai*, IN: BARTUCZ Lajos (szerk.): *A magyar nép*, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet RT. kiadása, Budapest, 1943. 98.

⁴³ Belitzky szerint a Gömör-őrök a Szepes-Gömöri érchegeység erdőitől délre éltek. A 11. század közepén nagy részüket a Szepességbe telepítették, s ők lettek a „tízlándzsások”, a későbbi lándzsás nemesség székének alapítói. A Gömör-őrök eredeti működési területe, a Sajó, a Rima, s a Gortva völgye később a palócság egyik csoportjának a szállásterülete. BELITZKY (1973): 49.

⁴⁴ BELITZKY (1973): 52.

⁴⁵ BELITZKY (1973): 52.

⁴⁶ BELITZKY (1973): uo.

található nagy-közepes termettel, középhosszú-rövid fejjel, meredek homlokkal, barna-fekete hajjal, barna, zöldekes szemszínnel. Harmadik helyen a kelet-balti⁴⁷ típus áll, a negyediken pedig a dinári⁴⁸ típus. Vizsgálatai alapján Henkey megállapítja: „A palócok között a két leggyakoribb típus, a turanid és a pamíri törökös eredetre, a harmadik, a kelet-balti részben finnugor, részben szlovák keveredésre vezethető vissza”.⁴⁹ Hozzáteszi még, hogy az általa vizsgált palóc centrum falvaiban a népesség megőrizte a honfoglaló magyarok két leggyakoribb típusának, a turanidnak és a pamírnak a jellegzetességeit.⁵⁰ Henkey fontosnak tartotta a magyar-szlovák etnogenetikai kapcsolatok vizsgálatát is, mivel embertani szempontból a magyarokhoz, és főleg a palócokhoz a szomszédos népek közül a szlovákok állnak a legközelebb.⁵¹ Henkey vizsgálatai tehát a palócok törökös eredetét erősítik meg, illetve azt, hogy a honfoglaló magyarok embertani jellegzetességeit őrizték meg.

A végére még egy vélemény Malonyai Dezsőtől: „Mi is oszthatjuk tehát Farkas Pál ama nézetét., hogy a mi jóeszű magyarjaink palócok soha sem voltak, kun, bessenyő, kabar vagy más idegen eredetű népből nem származtak, hanem igenis: ők voltak a törzsekből álló magyarság legtisztább vérű magyar törzse, mely az ősöknek most figurásnak tetsző, de nyelvtörténeti szempontokból is rendkívüli nagy, komoly figyelmet érdemlő nyelvét, vallását, családi és társadalmi szervezetét s egyéb ma már különös sajtóságait hegyeik közé vonulva, habár töredékben, de mégis leghívebben őrizte meg, és rájuk a szláv eredetű palóc elnevezés csak századok múlva tapadt”.⁵²

Kinek van igaza?

A palócok eredetére vonatkozóan az eddig bemutatottak alapján többféle nézettel találkoztunk. Szeder Fábián szerint a palócok egy eredetűek a magyarokkal, s együtt jöttek be a honfoglalókkal a Kárpát-medencébe. Jerney János ezt annyiban erősíti meg, hogy a palócok az Árpáddal együtt beköltözött kunok leszármazottai. Vámbéry Ármin szintén a palócok kun, török eredetét hangsúlyozza, hozzátéve, hogy a kunok a honfoglalás után telepedtek le térségünkben. Pauler Gyula viszont nem fogadja el a kun származást, mivel a palócok által lakott

⁴⁷ Közepes-kisközepes termet, enyhén hosszú, széles fej, széles alacsony arc, világos szemszín, sötétszőke haj.

⁴⁸ Magas, igen magas termet, középhosszú széles fej, nőknél meredek, férfiaknál félmeredek homlok, sötét hajsín.

⁴⁹ HENKEY Gyula: *Az embertani kép*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): I. 386–401.

⁵⁰ HENKEY Gyula: *Az embertani kép*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): I. 403.

⁵¹ HENKEY Gyula: *Az embertani kép*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): I. 405.

⁵² MALONYAI Dezső: *A magyar nép művészete három kötetben. V. Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod magyar népe. A palócok művészete*, Franklin Társulat, Budapest, 1922. 17. <http://mek.oszk.hu/01600/01671/html/index.html>

területre kabarok érkeztek, így a palócok ősei a kabarok. Pintér Sándor szerint azonban a palóc olyan népcsalád, amely szkíta-hun-avar maradvány, s a honfoglalás idején már itt éltek, és ezzel segítették Árpádékat. A szlovák Jozef Škultéty viszont a kun-kabar elmélet híve. A Hont vármegyét bemutató Komoróczy Miklós pedig a palócok hun eredetét hangsúlyozza. Belitzky János véleménye viszont az, hogy a palócok őseit a székelyekkel azonos vagy rokon népeknél kell keresni, akik a honfoglalás előtt már itt éltek a Kárpát-medencében és a 11-12. században határőrszolgálatot láttak el. Ha pedig az antropológia eredményeit nézzük, akkor Bartucz szerint a palócok ősei a kabarok, Henkey vizsgálatai a törökös eredetet erősítik meg. Malonyai Dezső pedig Farkas Pál véleményét osztva hangsúlyozza, hogy a palócok a magyarság legtisztább vérű törzse.

Azt hiszem nem könnyű igazságot tenni e nézetek között, nem könnyű eldönteni, kinek van igaza. Kérdés persze: szabad-e így feltenni a kérdést? Nem lehetséges az, hogy mindegyik nézetben azért van valami használható elem a palócok eredetéről? Már említettem, a palóckutatás legnehezebb kérdése arra válaszolni, hogy kik a palócok. És ez szinte tehertétellé vált a tudomány számára. Kósa László szerint – ahogy azt már említettem – a néprajz ettől úgy szabadult meg, hogy a hangsúlyt az őstörténetről áttette a kultúra leírására. Sőt, azt is megfogalmazta, hogy „*a palócok eredetének és esetleges őstörténeli szerepének vizsgálata nem a néprajz feladata*”.⁵³ Akkor kié? A történészeké? Győrffy Györgytől azonban tudjuk, hogy ez számukra is megoldhatatlan nehézséget jelent. De nemcsak a palóceredetre érvényes ez, hanem a magyar őstörténetre, a magyar államalapításra is. Font Márta írja, hogy a vármegyék kialakulásával és még sok egyébbel kapcsolatban a rendelkezésre álló kevés információ miatt számtalan hipotézissel találkozunk, mert a kutató feltételezésekre van utalva. Kristó Gyula egyik nézetéről jegyzi meg: „*érvélese logikus, de következtetése természetesen hipotézis marad, hiszen a fekete magyarokra vonatkozó információk száma csekély*”.⁵⁴ Ezek után joggal kérdezhetem: miért lenne ez másképpen a palócok esetében? Egy-két, eddig nem részletezett feltételezésre az alábbiakban még kitérek.

A kettős honfoglalás és a palócok?

Már említettem a László Gyulához kapcsolódó kettős honfoglalást. „*Én feltételezéseket fogalmazok meg – nem bizonyosságokat*” – írja elméletéről. A kutató erre azért kényszerül, mert minél távolabbi a múlt,

⁵³ KÓSA László: *A palócok néprajzi kutatása a kezdetektől az 1960-as évek végéig*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): I. 16. KÓSA László: *Bevezető előadás*, IN: KAPROS – LENGYEL – LIMBACHER (szerk.): 258.

⁵⁴ FONT Márta: *Magyarország története 2. Államalapítás 970-1038*, Kossuth, Budapest, 2009. 57.

annál kevesebb az adat. Ezért „A múlt kutatója állandóan a „termékeny bizonytalanság” légkörében dolgozik. Eleve gyanús – legalábbis számomra – minden olyan kijelentés, hogy ez pedig „így volt”, s rokonszenves az a szerénység, amely bevallja, hogy „ez így lehetett”.⁵⁵ László Gyula nem kérdőjelezi meg a honfoglalást. „...minden marad a régiben – írja –, minden régi tudásunk szilárd, az a különbség „mindössze”, hogy felismerésem szerint Árpád magyarjai itt már magyarokat találtak, s magam éppen azt kutatom, hogy mikor és hogyan kerülhettek ide a honfoglalás előtt magyar tömegek”. Hozzáteszi, hogy 670-680 körül a Kárpát-medencébe nagy tömegű nép áramlott be.⁵⁶ Nem megyek bele elméletének részleteibe vagy az őt ért bírálatokba. Könyvéből azt a részt foglalom össze, amely a kettős honfoglalást idézi a korábbi szakirodalomból. László Gyula nem beszél a palócokról. Elmélete mégis érdekes számunkra, mert a palóccal kapcsolatban Belitzky János megjegyzi, hogy a palócok ősei a honfoglalás előtt a Kárpát-medencébe települt magyarok, akik aztán csatlakoztak a honfoglalókhöz. Ily módon a palócok segíthették a Kárpát-medence meghódítását, erősítve a kettős honfoglalás elméletét. S ezzel a palócok és a honfoglaló magyarok története már összefonódik, legalábbis e nézet szerint.

László Gyula azzal kezdi a bemutatást, hogy a krónikák alapján a magyar történetírás kezdetben a magyarság hun eredetét vallotta. Ez a nézet – fentebb ezt jeleztem – a palóccal kapcsolatban is megjelenik. Marjalaki Kiss Lajostól azt emeli ki László, hogy „a magyarság zöme nem Árpáddal jött be, sőt már az avarok, hunok előtt is itt élt, és magyarul beszélt”. Szerinte „ez a magyarul beszélő pór nép nem más, mint a Kr. e.-i évezredben szkytha, később szarmata gyűjtőnéven említett néptörzsek maradéka...”⁵⁷

Simonyi Dezsőtől azt idézi, hogy az 5. században ugor népek éltek a Kárpát-medencében, akik a bolgárokkal jöttek be. László Gyula aztán Anonymusszal folytatja, aki a székelyeket Attila népének tartotta. Én pedig ehhez kapcsolom Belitzky véleményét, aki szerint a palócok a székelyekkel rokon népek. László ezután Szentmihályi Imrére hivatkozik a göcsejiekkel kapcsolatban, akik Árpád előtti magyaroknak tartják magukat. S a palócokat itt is meg kell említenem még egyszer, mert Göcsejt a palócok országának tartották, ahol a nagy palóc herceg Attilával is találkozott. Vámbéry Árminnak is az a véleménye, hogy az ugorok nem Árpád, hanem Attila alatt költöztek a Kárpát-medencébe az 5. és a 6. században. Nagy Géza pedig azt írja, hogy Árpád magyarokat is talált itt, mert „A magyar faj régebbi itt, mint a honfoglalás.

⁵⁵ LÁSZLÓ Gyula: *A „kettős honfoglalás”*, Gyorsuló idő, Magvető Kiadó, Budapest, 1978. 8.

⁵⁶ LÁSZLÓ (1978): 13.

⁵⁷ LÁSZLÓ (1978): 83–85.

Lehetséges, hogy már az avarokkal is jöttek, de ha előbb nem is, a VII. század utolsó negyedében a magyar bevándorlás is megkezdődött. Mondáink a székelekben keresik ennek az első rajnak az ivadékait, s az ilyen dolgokban csodálatosan szívós szokott lenni a népek emlékezete”. Horváth Tibortól ezt olvashatjuk: „Az avarok nemcsak kuturgur-uturgur törzseket ragadtak magukkal Dél-Oroszországból, hanem a magyarság egy részét is; mindezek a törzsek az avarokkal egy időben, 568-ban költöztek be a longobárdoktól elhagyott Magyarországra földjére”. László hivatkozik az antropológia eredményeire is, mindenekelőtt Bartucz Lajosra, aki szerint „népi tömegeinknek a honfoglalás előtt már itt kellett lenniük, mert a magyarságban található mongolid elemek avar kori átütések, és a magyar köznépi embertani jellege is avar kori örökség”. Idézi aztán Lipták Pál véleményét, aki szerint a „több fázisban történt magyar honfoglalás látszik előttem a leginkább elfogadhatónak”. Az első az 5. században volt, amikor az ősbolgárok magyar-ugor törzseket vagy törzstörödelékeket hozhattak magukkal. A második 568-ban volt, amikor megjelentek az avarok és kitöltötték az egész Kárpát-medencét. Feltehető, hogy velük ugor-magyar törzsek is jöttek. 670 körül viszont Lipták szerint nem kétséges az ugor-magyarok újabb megjelenése. A harmadik fázis volt a 896-os honfoglalás Árpád vezetésével és magyar, török nyelvű törzsekkel, akik csatlakoztak az itt élő magyarokhoz. László az 568-as évszámhoz Csallány Dezső feltevését fűzi, aki szerint ezt az avar honfoglalást feltehetően magyar törzsek hajtották végre.⁵⁸ László Gyula tehát nincs egyedül feltevésével. Az adatok, a források hiányos volta miatt azonban valamennyi csak feltevés és nem bizonyosság. Ezt lehet mondani a palócokkal kapcsolatban is. Így az a megoldás is elképzelhető, hogy a palócok ősei már a magyarok bejövetele előtt itt voltak, s akár az Árpád vezette magyar honfoglaláshoz is hozzájárulhattak, jóllehet a kettős honfoglalás hívei egyáltalán nem említik a palócokat. A kunokkal kapcsolatban beszélnek róluk, őket jelölve meg a palócok őseinek. De nézzük meg, kik is a kunok! Ne higgyük persze, hogy itt több a bizonyosság, mint a bizonytalanság.

A kunokról

Kovács Szilvia doktori disszertációjában írja, hogy még az azonos nyelvű forrásokban is eltérő neveken bukkannak fel a kunok. A magyarban kun, kuman, kipcsák néven ismerjük ezt a népet, de a „népnév etimológiája és egymáshoz való viszonya nemcsak a turkológiának, de a történettudománynak is egyik olyan kérdése, amely mind a mai napig nincs megnyugtatóan tisztázva” – írja Kovács Szilvia.⁵⁹

⁵⁸ LÁSZLÓ (1978): 85-94.

⁵⁹ KOVÁCS (2012) 6. A szerző a kunokkal kapcsolatban használatos neveket öt

A magyarországi kunok eredetét Vásáry István szerint a belső-ázsiai török-mongol világban kell keresnünk. Őseik a *kimek* törzsszövetség részei voltak, amelynek az etnika összetételét nem lehet pontosan megállapítani. Feltehetően ennek a törzsszövetségnek volt a tagja a *kipcsák* törzs, amelynek a neve a 8. század közepén fordul elő egy ujjur feliraton. Ez a név kiszorítja a kimek nevet, s a 10. századtól már a kipcsák elnevezéssel találkozunk. Ez a törzsszövetség aztán a 9. századi nagy eurázsiai népmozgásnak köszönhetően jelent meg a pontusi régióban, az orosz fejedelemségektől délre eső térségben. A források azonban különböző nevek alatt jelölik ezt a népet: Kumanoi, Cumani, Valwen, Polovcy, Polovec, kun. A 12. század végére aztán a kunok és a kipcsákok összeolvadtak. A *kun-kipcsák* törzsszövetség Belső-Ázsiában hatalmas területen élt, s ennek középső részét, a Don és a Dnyeper vidékét az oroszok a polovecek földjének nevezték, míg a latin források a Dnyeszter és a Kárpátok közti területet *Cumánia* néven ismerték. A tatárjárást megelőző másfél évszázadban a kunok és a Magyar Királyság sorsa összefonódott, mivel a kunok betöréseikkel nyugtalanították a magyar határvidéket. Magyarországnak ezért érdekében állott a kunok megtérítése. Az 1221-ben megalakult domonkos rend indította el a térítő munkát, melynek eredményeként 1227-ben Barsz kun fejedelem népével együtt megkeresztelkedett. Az esztergomi érsek pedig 1229-ben létrehozta a kun püspökséget a dél-moldvai Milkóban. A kunok azonban 1223-ban az oroszokkal együtt vereséget szenvedtek a Kalka folyónál a tatároktól, s a kunok törzsszövetsége felbomlott, szétszóródott. Az eredeti lakhelyen maradtak összeolvadtak a tatárokkal. A grúz és orosz területen maradtak a keleti kereszténységet vették fel, s beolvadtak a befogadó társadalmakba. Egy másik részük Kötöny fejedelem vezetésével felvette a katolikus hitet 1239-ben, s Magyarországra települtek.⁶⁰

Talán nem volt felesleges ez a rövid összefoglaló a kunokról, mert ebből is látszik, hogy a nomád világ élete mennyire összetett, a források mennyire bizonytalanok. S ebből a bizonytalanságból, ahol csak feltevéseket engedhet meg magának a témával foglalkozó, kell kihámozni a magyarság korai történetét és a palócokét is. Meglepő azonban, hogy a kunokkal foglalkozó írások, így az általam is használt két szakirodalom még említés szintjén sem foglalkozik a palócokkal. Ez azért furcsa, mert a történeti és a néprajzi szakirodalomban könyvtárat megtöltő írás foglalkozik ezzel a néppel, s főleg a romantika korában igen divatos téma volt, és napjainkban is foglalkoztatja a kutatókat. Igazán érdekes lett volna, hogy a kunok szakértőinek mi a véleménye a kun – palóc kapcsolatról, eredetről. Legalább egy-két megjegyzés erejéig. Az

csoportba osztja: a) kipcsák; b) Coman – Coman; c) kun; d) polovec, pallidi, Valwen, хартієшк; e) kangli.

⁶⁰ VÁSÁRY István: *Egy eurázsiai török törzsszövetség. A kun-kipcsákok*, Rubicon, 2017/6.

eredetkérdést feltehetően ez sem oldotta volna meg. „*Megeshet, hogy perdöntő írott forrásadatok hiányában a jövő kutatónemzedéke sem tudja ezt a kérdést végérvényesen lezárni*” – írja ezzel kapcsolatban Paládi–Kovács Attila.⁶¹ Sem a történészek, sem a néprajzosok, sem más tudományág palócokkal foglalkozó képviselői – teszem mindjárt hozzá. S felteszem a kérdést is: mi a perdöntő bizonyíték? Az említett tudományok a bíróságokhoz hasonló perdöntő bizonyítékokat keresnek? Ha ez a céljuk, azt hiszem, rossz úton járnak, mert az őstörténet kérdéseiben nemigen vannak perdöntő, azaz legalább kilencvenegynéhány százalékos eredmények. Bartucz Lajos antropológus kutatásainál láttuk, hogy a palócok által lakott területen, tehát Gömör, Hont, Nógrád, Heves, és Borsod megyékben a mongoloid típusok gyakorisága a 35–40%-ot is eléri egyes községekben, s ezzel a kabarokhoz állnak közel, mivel náluk ez a típus a domináns. S ezzel nem azt mondja, hogy a palócok ősei a kabarok, hanem azt, hogy antropológiailag ők állnak közel a palócokhoz. A 35-40% ugyanis már komoly eredmény, de nem perdöntő. Az őstörténetben ugyanis az adatok hiányosak, a források pontatlanok, megbízhatatlanok. Vámbéry írja Bíborbanszületett Konstantin bizánci császárról, hogy földrajzi ismeretei nem mindig megbízhatóak. Ugyancsak megkérdőjelezi a magyarok költözködéséről szóló elbeszélését, mert Vámbéry szerint a nomádoknak nem szokott lenni előre meghatározott céljuk vándorlás közben. A költözködésre általában ellenséges és erősebb szomszédjaik kényszerítik. A császárnak a fejedelmválasztásról szóló elbeszélését pedig a mesék birodalmába utalja.⁶² A másik sokat idézett forrásról, Anonymus munkájáról egyenesen azt írja, hogy „*férczmű*”, a szerzőről, a Névtelenről pedig azt, hogy rossz történész.⁶³ És nyilván lehetne még sorolni a forrásokkal kapcsolatos pozitív és negatív megjegyzéseket.

Egy kis összegzés

Van-e értelme ezek után az eredetkérdéssel foglalkozni? Paládi-Kovács is felteszi ezt a kérdést idézett tanulmányában, s erre az a válasza, hogy igen, érdemes és kell is ezzel foglalkozni. Elsősorban azért, hogy elemezzük a legutóbbi megoldási javaslatokat,⁶⁴ s ezzel hátha

⁶¹ PALÁDI-KOVÁCS Attila (2002): *A palócok eredete, etnikai összetevői*, IN: KAPROS – LENGYEL – LIMBACHER (szerk.): 263. PALÁDI-KOVÁCS Attila: *A Bükk-vidék népe. Települési és építészeti hagyományok*, IN: NARÁZ Csaba (szerk.): *A Bükki Nemzeti Park: hegyek, erdők, emberek*, Bükki Nemzeti Park Igazgatósága, Eger, 2002. 431.

⁶² VÁMBÉRY Ármin: *A magyarság keletkezése és gyarapodása*, Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1895. 65–66.

⁶³ VÁMBÉRY (1895): 81. 87.

⁶⁴ PALÁDI-KOVÁCS Attila (2002): *A palócok eredete, etnikai összetevői*, IN: KAPROS – LENGYEL – LIMBACHER (szerk.): 263.

közelebb jutunk a megoldáshoz. Tanulmánya pedig azt bizonyítja, hogy ennek a módszernek valami haszna mégis van. S annak ellenére, hogy megállapítja: „a palócok eredetének kérdését továbbra sem lehet véglegesen és teljes bizonyossággal lezárni. Ehhez az Árpád-kori Magyarország történeti földrajzának az utóbbi években megjelent kötetei sem hoztak a felszínre perdöntő forrásadatokat. Továbbra is számon kell tartanunk a lehetséges válaszok három típusát: 1. A palócok a kabarok utódai. 2. A palóc népcsoport magja polovec-kun eredetű. 3. Avar, székely, kazár töredékek leszármazottairól van szó.”⁶⁵ Paládi véleményéhez Bakó Ferencét idézem: „A palóc néprajzi csoport alaprétege tehát türk, kumán eredetű népelemek elmagyarosodott együttese, amely rátelepült egy kisebb létszámú és etnikailag megosztott szláv népességre. A kölcsönös asszimiláció eredményeként korunkban a palócság nagyobb részt a magyar és kisebb részt a szláv népek kultúrájának, etnikus tulajdonságainak örököse, és mint ilyen, átmeneti népcsoport. Történelme és évezredes kapcsolatai a közvetítő, az összekötő nép szerepét jelölik ki számára”.⁶⁶ Attól tartok, Paládi-Kovács, illetve Bakó idézett összegzésénél többre még jó ideig nem jut a palóckutatás az eredetkérdésben. Hacsak a régészek fel nem ássák Belső-Ázsia hatalmas térségét és a Kárpát-medence területét. S ez nem a közeli jövőben lesz. Ennek ellenére a helyzet korántsem reménytelen. Nem, mert az eredetkérdéshez nagyon sok információ gyűlt össze. S ha a kutatás nem ragaszkodik ahhoz, hogy perdöntő bizonyítékok kerüljenek elő – ennek nagyon kicsi a valószínűsége, és nomád népek esetében ennek még értelme sincs –, akkor máris közelebb kerül a megoldáshoz. És ha ahhoz sem ragaszkodik, hogy végérvényesen eldőljön, melyik elmélet az igaz, hanem megelégszik azzal, hogy a Paládi-Kovács által felvázolt válaszok közül valójában mindegyik elfogadható. Sőt, az említett három típus így együtt a jó válasz. Az eredetkérdésre ugyanis nem a vagy ... vagy, hanem az is ... is szerintem a helyes és elfogadható válasz. Nekem persze könnyű, mert nem vagyok se néprajzos, se őstörténet kutató vagy antropológus. A szakma gátlásai így nem terhelnek. Még annyi megjegyzést, hogy a palócság egy keverék népesség, amelyben, kun, kabar, magyar, besenyő, s egyéb türk és nem türk népek vére folyik. A további kutatás ezért legfeljebb csak árnyalhatja a fentebb bemutatott igen összetett képet.

⁶⁵ PALÁDI-KOVÁCS Attila (2002): *A palócok eredete, etnikai összetevői*, IN: KAPROS – LENGYEL – LIMBACHER (szerk.): 270. PALÁDI-KOVÁCS Attila: *A Bükk-vidék népe. Települési és építészeti hagyományok*, IN: NARÁZ Csaba (szerk.): *A Bükk Nemzeti Park: hegyek, erdők, emberek*, Bükk Nemzeti Park Igazgatósága, Eger, 2002. 431.

⁶⁶ BAKÓ Ferenc (1989): *A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői*, IN: BAKÓ Ferenc (szerk.): I. 113.

Géza M. Szebeni¹

***Images of Italian fascism through reports
of Hungarian diplomats posting in Italy
1922-1944²***

Abstract

„The highly educated and thoroughly selected diplomats of the Hungarian Royal Foreign Ministry posting in Italy guided by their professional conscience – while positively commenting certain aspects of the Mussolini regime – did not leave without critics a number of negativ phenomena of Fascism – deaply different of the Rome and Budapest propaganda. They reported about the reality of Italian economy, finances, declining living standard and the worsening situation of the Italian workers supposed to be true ally of Fascism. From the beginning of 1943 they send back reports to Budapest about highly positioned Italian officials' opinion concerning the impossibility to win the war.”

Keywords: Barcza György; Hory András; Villani Frigyes; Máriássy Zoltán; Hungarian Royal Legation to Rome; Hungarian Royal Legation to the Holy See; Hungarian Royal consul-general to Milan; Hungarian consul-general to Trieste; Holy See and Fascism; Fascism and working class;

The end of the first World War opened a new chapter in Hungarian-Italian realtions. Hungary belonged to the defeated countries so she was considered ennemy of Italy. Soon after the signature of the Versailles peace treaty diplomatic relations were established between the freshly independent Hungary and the victorious Italy which considered inviolable the peace treaty and any violation of it as „*casus belli*”.

Mussolini's taking over of power brought unexpected changes due to his East-, and Central-European aspirations and Hungary made the best of this new opportunity as for her revisionist goals but she wanted to avoid a close political partnership with the fascist Italy. The Hungarian-Italian Treaty of Friendship and Arbitration signed in 1927 was a great succes of the Hungarian diplomacy but the political staff of the Foreign Affairs handled the affair with quite a soundness and moderation. Khuen-Héderváry the permanent deputy foreign minister informed

¹ Privat-docent, PhD, ELTE, Budapest, drgezamolnar@yahoo.com

² Unfortunately documents of the Hungarian Foreign Ministry of that period are incompletes but they prove the highly educated diplomats while positively commented Mussolini's regime did not leave without critics certain phenomena of fascism – deaply different of propaganda. They gave true images on fascism to the decision making level of foreign affairs. We know from these reports the secret of fascist mass rallies – party members recieved red cards with their names on which they should transmit cotrollers on the spot.

Hory the Hungarian envoy to Rome that the friendly tone of the document wouldn't mean in any circumstances political engagement nor any obligation for alliance, garanties, neutrality and non-agression.

The Hungarian side considered so important its standpoint reflecting Hungarian interests and being not sympathetic with fascism that it thought necessary to inform the British Foreign Minister via the Hungarian mission to Geneva that Premier Bethlen went to Rome on the expressed invitation of Mussolini and the Hungarian side wanted „*to avoid any cooperation with Italy as for great political questions*”. The unique goal of Hungary is a friendly relation with Italy to stabilize the national economy. Chamberlain approved the Hungarian view.³ Khuen-Héderváry underlined to the British envoy to Budapest that the Hungarian-Italian Treaty doesn't mean at all that „*Hungary would engage herself to continue an Italian policy*”.⁴ What is more when news about plans of a Hungarian-Italian political agreement arrived from Berlin the next day the Hungarian foreign minister instructed the Hungarian envoy to Berlin to tell Chancellor Stresemann the Hungarian premier had no intention to politically engage himself to Italy and Hungary would fully preserve her liberty of action.⁵

Prior to the above mentioned events the Hungarian diplomats in Italy pondering fascism as a new society-organizing phenomenon was well aware they must report about that fresh dictatorial political movement. Mr. Somsich the Hungarian envoy to the Holy See one week before the *Marcia su Roma* was right reporting the future belong to fascists and their party was the greatest and the most organized in Italy. According to envoy Somsich Mussolini was a free mason alike a number of fascist leaders. He thought the fascio could be a free mason organization and perhaps the bulk of fascist troops – „*recruited from the children of the intelligentsia*” – was not aware of this possibility. He added the members of the Vatican's Noble Guard strongly felt attracted to fascism and the corps of generals worried about the fascist takeover.⁶ Barcza formerly chief of the Political Department and later envoy to the Holy See reported – after 10 years of the signiture of the Lateran Treaty – the Holy See was strongly bothered by the Italian clergy attraction toward fasicism.⁷ Envoy Hory earlier draw the attention on the fact that folloing the Lateran Treaty the upper clergy strongly supported the fascism on elections declaring that elections were about country and not about the victory of a party. He added that it was proven leaders of the

³ Hungarian National Archives (HNA)– K 64 1927, 24. csomó, 13. tétel.

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ B. LŐRINZ Zsuzsa: *A vatikáni magyar követ jelenti*. Kossuth, Budapest, 1969. 111. 1922. oct.16.

⁷ Ibid. 113.

Catholic church and those of fascism openly cooperated and declared solidarity with each other.⁸

In his *Mémoires* Barcza recalled his impressions on the new Italy in 1923 when he was chargé d'affaires to the Holy See for a short period. He remembered that all of those who opposed the new regime and gave voice to that opinion was beaten up and forced to drink castor oil. The resistance slowly disappeared due to the reprisals, those who still resisted were deported to islands, others emigrated. But - he added - those who accepted the new regime could live undisturbed. When he arrived in Rome general conditions were chaotic. Later - though the surface seemed moral - what happened behind the scenes was more repulsive than the vicious liberal regime because it was founded on corruption and violence. Mussolini's regime seemed new, fresh and disciplined but it was rotten inside.⁹

But he thought that Mussolini took Italians to task and brought to the level of a modern state the previously third ranking, disdained country. Under the guide of Mussolini the fascist government introduced a number of impressive measures: order, discipline, accuracy, cleanliness, road constructions, drainage of marshes, commerce and industry development - so this period doesn't deserve critics. On the other hand the second period was disastrous due to reckless war politics. His fault in home politics was to let ravage his party members and did not stop the fascist leaders to make fortune. But Hungary owes a debt of gratitude to Mussolini since he stood by Hungary.¹⁰

Although envoys to the Holy See should not report on Italian home politics Barcza didn't fail to send back informations on the regime, informations which he considered important. No doubt he reported *ad usum delphini* his conversation with Neurath the German envoy to the Holy See. Neurath didn't deny fascism had been obtained serious results but he thought that everything is „*organized for the promotion of fascism*”, no one dared to formulate critics, newspapers are empty self-approbations. Administration was full of amateurs, the economy was in ruins but the regime was so violent that it shouldn't be afraid of street manifestations.¹¹

In another of his reports he underlined the words of the British chargé d'affaires to the Holy See, namely England would fight a war with Italy if she must and this war would lead to the defeat of the latter. London attributes to Mussolini's delusion of grandeur his warmonger policy. The French and the German envoy to the Holy See insisted on the same opinion declaring that the Italian public opinion didn't believe anything

⁸ HNA K 63 1939. 271. doboz. 23. tétel.

⁹ BARCZA György: *Diplomata emlékeim*, Europa historica, 1994. 172-175.

¹⁰ Ibid. 246-256.

¹¹ HNA K 63, 1929, 271 doboz 23. tétel.

to the official press, everybody – altogether with the highest military, economic and financial circles – saw the Abessinian war with repugnance. Mussolini lost his reason and started an endeavour which would ruin Italy. The Belgian ambassador added to this that with that war the fascist regim started the ultimate period of its reign.

Barcza noted that those opinions were repeated by the sober part of Italian. Almost everybody spoke about the situation with the most sinister pessimism and condemn „*Mr. Mussolini*” who pushed this country – which was poor in money and raw materials and was not rich in military virtues neither - in a situation which would end with a shamefull withdrawal or the greatest war defeat.¹² Even he didn't withhold informations later on the opinion of his Western colleagues about the capacity of the Italian economy, the catastrophe grazing finacial situation, the poor performances of the Italan army and about the „*Duce's shemming, bluffing, speaking always in superlatives and non serious mentality*”.¹³

The Hungarian envoy to Belgrad considered imortant enough to report the words of Petrucci counsellor of the Italian legation who said „*The fascist government is an abnormal organism which rejects usual diplomatic formulae and too openly and roughly demonstrates its intentions. It exposes Italy to the danger of the shame of provoking a war*”.¹⁴

In its reports the Hungarian legation to Rome in several occasion pointed to the fact that governing by decrets and the regime of dictatorship proves that the fascist pariamentary system was only an illusion. The bicameral structure was but the good to show the world the illusion of a well functioning parliament on the other hand to secure places for individual ambitions.¹⁵ Everything fell under party domination, the regime didn't employ political rotation, the „*duce*” ruled.¹⁶

Hory made the first detailed analysis of fascism in his annual report February 1930. He pointed out that fascism like every revolutionary action at the beginning must destroy to achive its constructive goals. The fascist leaders did not forsee that their principles couldn't be realized but by easing their doctrine. Therefore the fascist government left dictatorial methods in 1924 and wielded power by parliament – elected by secret ballot. Later on the spreading antifascist propagnda, the growing number of dissenter deputies and the so called „*Aventinus opposition*” under the leadership of Amendola which left the hemicycle proved to Mussolini that his goals cannot be attained but by dictatorship and consequently he returned to dictatorship.

¹² HNA K 63 1935, 273 doboz. 23/1 tétel.

¹³ HNA K 63 1937, 280. doboz, 23/1 tétel.

¹⁴ HNA K 64 1927. 24. csomó 23. tétel.

¹⁵ HNA K 63 1935, 273. doboz 23/1 tétel.

¹⁶ HNA K 63 1940, 283. doboz, 23/1 tétel.

According to Hory Italian fascism went through three periods:

– From *Marcia su Roma* to elections of 1924 was the first period when fascism put in movement the destructive part of its program by dictatorial methods namely obliterating the traces of liberal statehood and economic structures;

– The second period means the elimination of dictatorship, the return to parliamentarism. Following the the secret ballot Mussolini tried to govern with the fascist majority respecting the constitution. But the policy of the opposition and events after the Matteotti murder convicted Mussolini that he must construct alone like he destroyed alone.

– The third period is under way.

Elections of 1929 brought full succes to the regime, only 135 thousands voted against and 10.5 percents abstained. These elections were a great test for the regime and proved that there were but small resistance against Mussolini and the regime could follow the implmentation of its economic and social program backed by a large majority.¹⁷ (Prior to these elections Hory reported that the government abolished the right to vote of more than 2.5 millions citizens, and by the fact that the former opposition leaders were eliminated of public life their adherents drifed to the other side.) As for the next elections Villani the new envoy who saw with undeniable simpathy the fascist regime stated that Mussolini got a victory of 100% and this result proved the regime was firm as a rock, the spreading of fascist ideology in the largest Italian masses and proved its irrefutable force.

Hory emphasised Mussolini's words that dictatorship was equal with action, the party and state had been unified in 1924 and there was not dualism between party and state. Hory stated that as for the time to come fascism would give Italy a huge benefit, there was more succes than failure and the personal prestige of *Duce* became stronger.¹⁸

Over and above the reports of the envoy to Rome the decision making level of the Foreign Affairs had other sources, too which contributed to a better undersanding of the succesfull period of fascism. The Hungarian consul-general to Milan send back his „*Contributions of critics about fascism*” the 16 November 1930. According to his opinion some demoralization and fatigue could be seen in fascist circles which was not only local but nationwide phenomenon. The number of diffiulties which the fascist regime should cope with could play a certain role in this but antifascist activities were there, too. Perheps some moral faults of fascist personalities could contribute to these moral problems and the result

¹⁷ HNA K 63 1929. 271.doboz. 23. tétel.

¹⁸ HNA K 63 1929. 272. doboz. 23/1 tétel.

was that the confidence of „*the flock*” began to falter. The consul-general cited a number of examples of moral slips, corruption, panamas and he added that those phenomena weren't local ones. All of those difficulties gone with revolutionary changes and it was important that the regime eliminate the scum.

Although the question comes about – he added – why should fascism reckon with such a number of opponents even amongst Italian patriots? He thought that the majority of the Italian people refused the essence of fascism - the totaliarism. The Holy See disapproved the interference of the regime in religious affaires, the royal court and the army was not ravished of the fact that Mussolini's power equaled that of the king. The fascist veterans protested against Mussolini's monopolizing d'Annunzio's ideas. Today – wrote the consul-general – the genius, the unbreakable force of will and the personal charm of the Duce gives the force of life to Italy. When the Duce would disappear personal rivalities will start and undermine the regime, but fascism impregnated so deeply the nation that return to earlier politico-social forms won't be possible.¹⁹

But the regime was solide due to the policy of strong hand. The unemployment increased, the balance of budget fell but the regime remained stable. The goal of the fascist party was to go to the people, to ease the misery of the large lower masses and to enlarge the social activity of fascist welfair institutions.²⁰ According to Hory the stability of the regime was attributed to the new law on state security and to the fact that the party absorbed the state and the society. To cover the growing social and economic needs the regime liberated extra amount of money and oganized charity actions to ease mass-misery. Hory cited Mussolini: „*The XXth century will be the century of fascism*” and added that the fascist party had 2.5 milllion members. (Later it was four millions.)²¹

In some of his papers envoy Villani was enthusiastic about fascist Italy. He reported that the regime was stable, the ideas of fascism impregnated large circles of the people. The war in Ethiopia was a serious test of strength to the regime which required extraordinary performance and great selfdenial of the regime. This war was very unpopular at the beginning but following the policy of England and the sanctions decreted by the Society of Nations the Italian public opinion gathered around the Duce. This national unity was a great succes of fascism which could persuade large indifferent masses about the rightness of its stand-point.²² The regime was stable, fascist ideas expanded in the largest circles of the people. Under the effects of the Ethiopian war even those who were against became warm supporters of

¹⁹ HNA K 63 1930. 272. doboz 23/1 tétel.

²⁰ HNA K 63 1931. 272. doboz.23/1 tétel.

²¹ HNA K 63 1933. 272. doboz 23/1 tétel.

²² HNA K 63 1934. 273. doboz.23/1 tétel.

it and gigantic mass manifestations prove to everybody abroad and home that Italy was unified and could infirce her will against every resistance.²³

Though Villani was sincerely pro-fascist he – a very good diplomat – couldn't keep back informations about the regime's grave problems. His report of June 1938 clearly proved that Mussolini had nothing in his hands to put his aspirations to be a great power on solid bases. Villani underlined that the general financial and economic situation went from bad to worst. The standard of life decreased due to the increase of cost of living, there were much complaints, the people didn't hide his dissatisfaction. The rise in prices was 30%, the wheat-crop was weak, the bread quality was steadily deteriorating. There were number of food poisoning because of the very bad quality of flour full of substitutes. Considering the lack of money the government suspended the investments in Ethiopia and the programs aiming the brilliant development programs of the fleet. Due to the lack of iron the building industry stagnated, the government established iron-distributing centers. Later even private iron fences should be hand in. There were two ways to radically settling the economic difficulties: a huge foreign loan or to decrease the output of the weapon industry – but in the latter case the social position of its workers would become weaker. The foreign trade deficit became significant, the balance of payments passive, because of high prices turism decreased, the lira could be devaluated, and the available foreign currency disappeared. The government fixed the prices of food products and rents to ease the situation of population. But no place for worries – added Villani although he reported the opposit.²⁴

One of the most important thesis of fascist programs in general and in Italy, too was to ameliorate the life of workers and to win the sympathie of them over fascist ideas. Hungarian diplomats posting in Italy didn't miss to send back sincere reports about the reality of the implementation of this endeavour of the fascist program. Hory reported about hunger-manifestation in Rome adding that *„the misery of the lower classes depend and the dissatisfaction erupted. But those small agitations doesn't have any importance because the fascist government try to insure the provision of lower strates of society and in case of emergency the government disposed adequate forces”*.²⁵

In May 1937 in connection with the budget debate Villani remarked that the war in Ethiopia used up the half of the one year income of the

²³ HNA K 63 1935. 274. doboz. 23/1 tétel.

²⁴ HNA K 63 1938. 281. doboz. 23/1 tétel. (The Hungarian envoy to Paris didn't forget to report tho opinion of the general secretary of the Quai d'Orsay: to conclude an agreement with Italy is not urgent in view of the catastrophyc financial and economic situation of Rome).

²⁵ HNA K 63 1931, 272. doboz, 23/1 tétel.

budget and the Italian state's debt was equal with four years total budget. In spite of the difficulties the system of collective bargaining agreement and that of family allowances assure the succes of policy concerning the working class. The health insurance system introduced for agricultural and industrial workers went through a serious development. Moreover the government introduced the system of familiy allowances for agricultural workers, developed holiday camps for children and increased the mass of food assistance to the needies. Villani considered „*epoch-marking*” the government's land refom in Sicily concerning half a million hectar which should be arable in ten years.²⁶

In spite of the undeniably fonctioning „*social web*” the dissatisfaction was present. The Hungarian consul general to Trieste reported that it was very difficult to have a true image about the working class sentiments toward fascism beacuse the fascist government had been taking draconian mesures to make impossible every anti-government manifestation. Trieste was far away to be a fascist citadel and the hate and disdain against the regim was visible. It was quite evident that „*cells made working by Moscow*” were active. The attractiveness of fascism amongst workers had been strongly decreasing due to the bad economic situation, low wages, which latter caused net increase in the costs of living. The Hungarian consul general to Milan reported communist manifestations by the poorest part of the population in Genova, Milano, Torino, Bologna erupted owing to high prices. The Hungarian envoy to Rome complained beacause of difficulties to have true information about the real situation of the regime. The administration kept secret every facts shedding an ill reflect on it. The lower classes were in a very bad situation.²⁷

Parallel with the weakening of the regime it had been becoming clear that the myth of „*fascism in union with the working class*” quickly collapsed. Reports on the internal situation, on the every days' life strongly tinged the images of fascism given by the Budapest propaganda. According to the Hungarian envoy to Rome the worsening of the overall economic situation, the rarering of public works, the war in Ethiopia, the financial burdens due to the Spanish civil war, the loss of value of the lira, the increase in the cost of living and the luxurious conditions of the functioning of the Party and the State which didn't take into consideration the country's realities, the arms race were the causes of poverty provoking dissatisfaction. In North-Italy the situaton was better – the root of difficulties was not the poverty but the communist propaganda, in Central-Italy the poverty was deep, the small land holders couldn't survive and in the cities people went to the knife for work, in Naple and in its surroundings one can speak about mass-

²⁶ HNA K 63 1940. 283. doboz, 23/1 tétel.

²⁷ HNA K 63 1938. 281. doboz. 23/1 tétel.

starvation. The regime hoped that mass emigration to the newly conquered territories and their new economy would relieve the situation in Italy. Thus – concluded Villani – the thing is that the Italian people be starving and be reconciled to his fate for decades. At the end of his report Villani made a sacrifice on the altar of civil servants' discipline and added: „*the gigantic idea, the suggestive force and the goodness of the Duce made a demigod of him, and this will insure the continuance of fascism which the biggest part of the Italian people is interested in*”.²⁸

During the war – meanwhile the official Hungarian propaganda was ever harping on the Hungarian-Italian shared destiny – the Hungarian representations to Italy were sending back their disappointing reports. In North-Italy the workers were against the war and the Italian-German friendship dear to the government. The hate against Germany was so strong that the authorities must withdraw a German war propaganda film following the anti-German manifestations. Political circles in Milano don't consider serious the government's „*warmonger policy*” and Barcza ascertained that although the government did everything possible to instigate the fighting spirit of the people – it remained without succes, the people saw with repugnance the war.²⁹ In connection with the great prowar manifestations the consul general to Milan reported that the participants were exclusively university and high school students ordered to be there and the public opinion did not identify itself with them and which is more it condemned those manifestations. The reality was in sharp contradiction with the official slogans declaring „*the Italian people made a mass of steel forged of will and energy around the Duce*”.³⁰ The general consul to Trieste reported that the people was discontented for the misery raised its head everywhere following the 100% rise of prices which couldn't be denied anymore. Thousands of workers were fired weakly because of the lack of fuel and raw material. The sever winter, the lack of household fuel and diseases were worsening the overall situation.³¹

Following the Kállay government's installation envoy Máriássy underlined that till the moment the government and other factors would not see the war lost, Mussolini's power was firm and the possibility of a separate peace would not emerge. A separate peace would mean the downfall of the regime.³² The decay of the regime was very well documented by diplomatic reports about reflections occurred to the high circles of the armed forces concerning a separate peace and the introduction of a military dictatorship. The lower circles of the officer's

²⁸ HNA K 63 1937, 280. doboz, 23/1 tétel.

²⁹ HNA K 63 1940, 283. doboz, 23/1 tétel.

³⁰ Ibid

³¹ Ibid

³² HNA K 63 1942. 286. doboz, 23/1/a.

body became antifascist, the supply of the home guard was catastrophic, some Italian officers with their German counterparts were blackmarketing with the stolen part of the soldiers' rations.³³ According to the Hungarian envoy to Rome a part of the Italian public opinion was sympathizing with bolshevik ideas (f.ex. soldiers coming back from the Eastern front spoke about the good life of the Russian working class, etc). The Italian saw the military defeat in North-Africa with absolute apathy but the interest concerning events on the Eastern front was very intense. According to information gathered by envoy Máriássy (January 1943) in the highest circles the situation on the Eastern front was very bad („*the worst as it can be*”), and the strategic initiative went to the Russians' hands. As the general supervising the Italian intelligence pointed out the military situation is so bad that only a miracle could save the German and the others' forces around Stalingrad. The German war communiqués are false, not the German neither their allies don't have any usable reserve.³⁴

In February 1943 (right after the rout of the 2nd Hungarian Army at the Don bank) Máriássy paid a courtesy call on foreign secretary Bastiani who spoke with great confidence about the war situation. The Hungarian envoy remarked that „*It is a pity that his thoughts which are not without some logic depends on „if”-s and „in so far as”-s and for this reason they are not reassuring*”. A catastrophe on the Eastern front, the lost of Tunisia or a major military defeat on Italian soil would question the present political line. (The envoy added that the Italian government had a good opinion about the performance of the Hungarian army.)³⁵

Prior and after Kállay's visit to Rome Máriássy made strong efforts to inform the competent governmental circles about the real situation in Italy. He pointed out that the public opinion was in opposition to the official propaganda. The well informed circles don't consider realistic a successful end of the war due to the catastrophic events on the Eastern front. Although they think nobody can do anything against what happens on the Eastern front they are not afraid of bolshevism saying that Russian will not come to Rome. The German offensives against the Soviet are in no position to be successful, they are equal with the superfluous squander of forces. Italy submerged in an apathy never seen before, everybody wishes the end of this war which annihilated hundred and hundred thousands Italian young men. Envoy Máriássy underlined that Italy cannot end the war but with unconditional surrender because nobody is disposed to negotiate with the Mussolini regime.³⁶

³³ Ibid

³⁴ HNA 1943. 288. doboz, 23/1/a.

³⁵ Ibid. The Italian qualification was in sharp contradiction with that of the commander of the 2nd Army, who qualified coward his army.

³⁶ Ibid

In Máriássy's opinion the fall of the last two North-African territories of Italy – Tunis and Bizerta – after only two hours of defensive efforts should be attributed „to the horrifying and absolute air superiority of the allies which surpassed every imaginable dimension”. Every resistance was hopeless. After those events the fall of the Mussolini regime cannot be excluded. There is one certainty Mussolini will resist to the bitter end because surrender would raise for him a deadlock: what will happen to his own person? In this nearly hopeless situation the public opinion is waiting for the army or for the dynasty to overthrow the regime and to put an end to the war – he added.³⁷

Máriássy's reports analyzing Mussolini's fall gave a very accurate image of the fact that the regime was totally worn out. It became clear not only that „the great power status of Italy” was a bluff but also that fascism stood on clay-feet and fell apart in a moment „giving precedent for a total collapse of a totalitarian regime.”³⁸

Following the German invasion of Italy the consul generals to Trieste and Milano regularly reported about the atrocities by SS troops, strikes, the deportation to Germany the Italian working force, the partizan movements – and the total collapse of Italy as a state.

³⁷ Ibid

³⁸ Ibid